

**Yüksek Lisans Tezi**

**HALİDE EDİB ADIVAR'IN HİKÂYELERİNDE KADINLAR**

**HİLAL GAYE İNCE**

**TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ**

**İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara**

**Ocak 2015**

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi  
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

## HALİDE EDİB ADIVAR'IN HİKÂYELERİNDE KADINLAR

HİLAL GAYE İNCE

Türk Edebiyatı Disiplininde Yüksek Lisans Derecesi Kazanma

Yükümlülüklerinin Parçasıdır

TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ  
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara  
Ocak 2015

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.

© Hilal Gaye İnce, 2015

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....  
Doç. Dr. Nuran Tezcan  
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....  
Doç. Dr. G. Gonca Gökalp Alpaslan  
Tez Jüri Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

.....  
Prof. Dr. Semih Tezcan  
Tez Jüri Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün onayı

.....  
Prof. Dr. Erdal Erel  
Enstitü Müdürü

## ÖZET

### HALİDE EDİB ADIVAR'IN HİKÂYELERİNDE KADINLAR

İnce, Hilal Gaye

Yüksek Lisans, Türk Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Nuran Tezcan

Ocak 2015

Halide Edib Adivar (1882-1964) hikâyelerinde kadınları ele alan ve onların toplumsal sorunlarını dile getirip tartışan bir yazardır. Halide Edib Adivar'dan önce Tanzimat döneminde kadınları ele alan erkek yazarlar ve daha sonra gelen kadın yazarlar Fatma Aliye Hanım (1862-1936), Emine Semiye Hanım (1868-1944) ve Güzide Sabri Aygün (1883-1946) eserlerinde kadınların sorunlarını ele almıştır. Halide Edib Adivar da gazete ve dergilere yazdığı yazılarda ve hikâyelerde kadın ile ilgili sorunları gündelik, siyasi ve toplumsal hayatın içinden gerçekçi bir dille ortaya koymuştur.

Tezde temel olarak, Halide Edib Adivar'ın hikâyelerinde kadın tiplerini ve kadın sorununu nasıl ele aldığı irdelenmiştir. Halide Edib Adivar'ın kadın konusuna bakışını anlamak için gazete ve dergilerde yayımladığı düşünce yazıları da incelenmiştir. *Harap Mabetler* (1910), *Dağa Çıkan Kurt* (1922) ve *Kubbede Kalan Hoş Sada* (1974)'daki hikâyelerinde tarihsel süreçteki siyasal, toplumsal ve kültürel değişime göre kadının hikâyelerdeki dönüşümü irdelenmiştir. Bu nedenle, Halide Edib Adivar'ın düşünce yazılarındaki kadın sorunu bağlamında dile getirdiği görüşleri hikâyelerindeki kadınlara yansıtıp yansıtmadığı sorgulanmış ve yazarın düşünceleri ile yazınsal metinleri arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır.

Halide Edib Adivar hikâyelerinde kadınların rolleri modernleşmeyle ve siyasal koşullarla değişime uğramıştır. Çaresiz kadın tipinden, modernleşmeyle ve savaşla ikileme düşen ancak sonunda güçlü ve ideal olan kadının oluşumuna doğru bir yöneliş saptanmıştır.

**Anahtar sözcükler:** Hikâye, kadınlar, modernleşme, Halide Edib Adivar.

## ABSTRACT

### THE WOMEN IN HALIDE EDIB ADIVAR'S STORIES

İnce, Hilal Gaye

M.A. , Department of Turkish Literature

Supervisor: Doç. Dr. Nuran Tezcan

January 2015

Halide Edib Adivar(1882- 1964) was an author who handled with the woman issues and mentioned about the social problems on woman in her stories. Before Halide Edib, in the period of Tanzimat, there were male authors and subsequent to them some women authors such like Fatma Aliye Hanım (1862-1936), Emine Semiye Hanım (1868-1944) and Güzide Sabri Aygün (1883-1946) whose works are about the position of the woman in the society. In the essays and stories which written for newspapers and periodicals by Halide Edib, the woman issues have been processed and have been discussed from a daily, political or a communal life perspective with a realistic language.

In this thesis, the ways of how Halide Edib was handled with the social problems of the woman and how she did create the woman characters in her stories and essays are analyzed. The transformations of the women characters in her stories under her works titled as Harap Mabetler (1910), Dağa Çıkan Kurt (1922) and Kubbede Kalan Hoş Sada (1974) are researched by concerning to the political, the communal and the cultural diversities in the historical process of the woman. The woman issues that she discussed thorough her essays is considered as whether she reflected them to the characters in her stories or not. Therefore the bonds between the topics of essays and stories can be compared.

Within the modernization and the political conditions of the time, there is a determination in which the roles of the women in Halide Edib Adivar's stories are altered from a desperate and emotionally weak type to eventually powerful and idealistic woman type after its dilemma due to the modernism and the wars.

**Key words:** Story, the women, modernization, Halide Edib Adivar.

## TEŞEKKÜR

Bu tezi yazmama imkân veren, bana inanan ve yol gösteren çok değerli hocam Doç. Dr. Nuran Tezcan'a çok teşekkür ederim. Tezimin her aşamasını titizlikle inceleyip çok değerli katkılar yapan ve yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. G. Gonca Gökalp Alpaslan'a şükran borçluyum. Tez jürime katılarak zamanını ayıran ve tezime katkı sağlayan sevgili hocam Prof. Dr. Semih Tezcan'a minnettarım. Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümüne geldiğim ilk günden beri varlığıyla bana güven veren; yaşadığım zorluklara hep çözüm yolu bulan; nezaketi, hoşgörüsü ve çalışma aşkıyla bana örnek olan çok sevgili hocam Prof. Talât S. Halman'ın beni tez jürimde de desteklemesini çok isterdim. Öğrenim sürecim boyunca bana güvendiği, inandığı ve beni hep desteklediği için ömrümün sonuna kadar ona minnettar kalacağım.

Sevgilerini, ilgilerini ve desteklerini benden hiç esirgemeyen babam, annem, ablam ve kardeşim manevî olarak hep yanımdaydı, onlara ne kadar teşekkür etsem az. Bana sevgisiyle sonsuz destek veren ve bu tezin yazılma sürecindeki her türlü sıkıntıyla baş etmeme yardımcı olan sevgili Emre Ünlünen'e sonsuz teőekkürler.

## İÇİNDEKİLER

ÖZET .....	iii
ABSTRACT .....	iv
TEŞEKKÜR .....	v
GİRİŞ .....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: HALİDE EDİB ADIVAR'IN MAKALELERİNDE KADIN SORUNU .....	9
İKİNCİ BÖLÜM: HALİDE EDİB ADIVAR'IN HİKÂYECİLİĞİ .....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇARESİZ KADINLAR .....	35
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: DOĞU-BATI İKİLEMİ VE KADINLAR .....	52
BEŞİNCİ BÖLÜM: CEPHE GERİSİNDE MİLLİYETÇİ KADINLAR.....	62
ALTINCI BÖLÜM: YENİ DÜNYANIN YENİ KADINLARI .....	79
SONUÇ.....	93
SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA .....	101
ÖZ GEÇMİŞ.....	107



## GİRİŞ

Ölümünün 50. yılı olması dolayısıyla UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), Halide Edib Adivar'ı 2014 yılı anma ve kutlama programına dâhil etti. Türkiye tarafından önerilen ilk kadın yazar olarak UNESCO programına alınması kapsamında hem Türkiye'de hem de yurtdışında Halide Edib'i konu alan paneller, sempozyumlar ve toplantılar tasarlandı. Türkiye'de bunlardan ilki, 23 Ocak 2014 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Can Yayınları tarafından "Ölümünün 50. Yılında Halide Edib Sempozyumu" başlığıyla düzenlendi. *Varlık* dergisi Haziran 2014, *Türk Edebiyatı* dergisi ise Şubat 2014 sayısının dosya konusunu Halide Edib Adivar olarak belirledi. UNESCO anma ve kutlama programı kapsamında Paris'te 13 Mayıs 2014'te Halide Edib Adivar Paneli gerçekleştirildi. Halide Edib Adivar'ın Türk edebiyatındaki yerinin ve eserlerinin anlaşılabilmesi için 2015'e dek pek çok etkinlik ve araştırma öngörülmektedir.

Genellikle romanlarıyla ön planda olmasına rağmen Halide Edib Adivar (1882-1964), pek çok türde eser vermiş bir kadın yazardır. Anı, oyun, inceleme, deneme, mensur şiir ve hikâyeleri döneminin gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır. Amerikan Kolejindeki eğitimi, evlilikleri, yazarlığı, Kurtuluş Savaşı'na katılması, eğitim müfettişliği dolayısıyla çok farklı ülkelerde bulunmuş, farklı toplumlarda yaşanan olaylara tanık olmuş, bu

tanıklıkları da yazılarına kaynak oluşturmuştur. Otobiyografisini içeren *Mor Salkımlı Ev* (1963) ile *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1962) adlı eserleri; yazarın çocukluğundan yetişkinliğine, savaşta “Onbaşı” rütbesiyle yer almasına dek yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verir.

Halide Edib, ilk yazısını 1908’de *Tanin* gazetesinde Halide Salih adıyla yayımlanmıştır ve istikrarlı bir kadın yazar olarak yayın hayatına merhaba demiştir. Bu tarihten itibaren gazete ve dergilere yazdığı hikâyelerini iki kitap altında toplamıştır. İlki *Harap Mabetler* adıyla Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi tarafından 1910’da (Hicrî 1326) basılmıştır. Kitapta 9 mensur şiir ve 17 hikâye yer almaktadır.<sup>1</sup>

İkinci hikâye kitabı ise 1922’de *Dağa Çıkan Kurt* adıyla Evkâf-ı İslâmiye Matbaası tarafından basılmıştır. İlk baskıda 13 hikâye yer almıştır ancak kitabın 1926’daki ikinci baskısına yazar tarafından 10 hikâye ve 9 anı eklenmiştir. Halide Edib hayattayken kitabın son basımı 1963 yılında yapılmıştır. Dr. Mehmet Kalpaklı ve Yeşim Kalpaklı’nın 2001 yılında yayına hazırladığı baskısı bu tezde kullanılmıştır. Çünkü Özgür Yayınları tarafından yayımlanan bu eser, 1963’teki basımı temel alınarak sadeleştirilmiştir.

Halide Edib; Yakub Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay), Mehmet Asım (Us) ile birlikte 1922 yılında *İzmir’den Bursa’ya. Hikâyeler, Mektuplar ve Yunan Ordusunun Mesuliyetine Dair Bir Tedkik* adında ortak bir eser yayımlamıştır. Halide Edib’in bu ortak eserde 3 hikâyesi bulunmaktadır:

---

<sup>1</sup> *Harap Mabetler* (1910)’da 9 mensur şiir şunlardır: “Harap Mabetler”, “Taşlaşmış Ruh”, “Ey Ana Toprağı”, “Sultan Osman’ın Selâmı”, “Eller”, “Bilmem Topraklar Sıcak mıdır?”, “Denizin Anılarından 1”, “Denizin Anılarından 2”, “Denizin Anılarından 3”. 17 hikâye ise şöyledir: “Makamların Ruhları”, “Mabetteki Kadın”, “Ölülerin Gölgeleleri”, Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden: 1”, “Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden: 2”, “Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden: 3”, “Ana Duyguları”, “Kösem Sultan”, “Hayat-ı Muhayyel”, “Günahlı Bir Kadının Günlüğü’nden: 1”, “Günahlı Bir Kadının Günlüğü’nden: 2”, “Günahlı Bir Kadının Günlüğü’nden: 3”, “İsterik”, “İmzasız Mektuplar”, “Aşk Efsaneleri: 1”, “Aşk Efsaneleri: 2”, “Aşk Efsaneleri: 3”.

“Vurma Fatma”, “Emine’nin Şehadeti” ve “Bayrağımızın Altında”. Bu hikâyeler daha sonra yazar tarafından *Dağa Çıkan Kurt*’a eklenmiştir.

Halide Edib’in gazete ve dergilerinde kalan ancak kitaplarına giremeyen hikâyeleri ise Prof. Dr. İnci Engün’ün tarafından yayına hazırlanıp *Kubbede Kalan Hoş Sada* adıyla 1974 yılında Atlas Kitabevi tarafından basılmıştır ve içinde 55 hikâye yer almıştır. Bu tezde kitabın ilk baskısı kullanılmıştır.

Halide Edib’le ilgili olarak akademik anlamda ilk başvuru kaynağı, Prof. Dr. İnci Engün’ün doçentlik tezi olarak hazırladığı ve 1978’de basılan *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı eseridir. Eserde Halide Edib’in tüm eserleri Doğu uygarlığı-Batı uygarlığı sorunsalı etrafında ele alınmıştır. Halide Edib Adıvar’ın hayatı ile ilgili en kapsamlı ve hacimli çalışma İpek Çalışlar’ın Mayıs 2010’da yayımladığı *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib* adlı biyografik eseridir. Halide Edib hakkında bilinmeyen gerçekleri gün yüzüne çıkaran Çalışlar, Halide Edib’in ailesinden, yakınlarına yazdığı mektuplardan ve dünya basınındaki yazılarından da yararlanmıştır. Çalışmaların çoğunda Halide Edib Adıvar’ın romanlarının ön planda tutulması onun diğer türdeki eserlerinin geri planda kalmasına neden olmuştur.

Prof. Dr. İnci Engün’ün *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı eserinde “Ervah-ı Makamât”, “Mihri’nin Mektubu”, “Dağa Çıkan Kurt”, “Kubbede Kalan Hoş Sada”, “Bir Hayatın Üç Perdesi”, “Kadın İtirafları”, “Ağzından Çıktığı Gibi” ve “Gülnûş Sultan” adlı hikâyeleri çalışmasının temel sorunsalı çerçevesinde incelemiştir.

Halide Edib’in hikâyelerinin ele alındığı diğer eser ise Tansu Bele’nin 2010 yılında basılan *Halide Edib Adıvar: -İlk Dönem Yapıtları-* başlıklı

kitabıdır. Bele, Halide Edib'in hayatını ele alarak roman ve hikâyelerini hangi zamanlarda ve siyasi koşullarda yazdığını açıklamıştır. Örneğin "Harap Mabetler" başlıklı bölümde Halide Edib'in hikâyelerini yazarken içinde bulunduğu ruh dünyasını, dönemin siyasi durumuna bağlayarak anlatmıştır. Bele'nin bu değerlendirmeleri, bazı hikâyelerin konuları ve iletilerinin açıklanması sınırında kalmış, eserde hikâyelerin tamamı incelenmemiştir. *Halide Edib Adivar: -"İlk Dönem Yapıtları"-* adlı eserde Halide Edib'in hayatını yoksa eserleri mi ele alınacak karar verilememiş, eser-hayat dengesi kurulamamıştır.

Ayşe Durakbaşı, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm* (2009) adlı kitabında Halide Edib'in eserlerine farklı bir bakış açısıyla bakılması gerektiğini ifade etmektedir: "Halide Edib'i salt milliyetçi yazının odağında bir kadın yazar olarak okumak yerine, başka okuma olanaklarını da denediğimizde modernleşme tarihimizin duygular, kadın-erkek ilişkileri ve suskun kadın isyanlarına dair dip sularını da deşme fırsatını yakalayabiliriz" (248).

Beyhan Uygun Aytemiz'in Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde sunduğu "Halide Edib-Adivar ve Feminist Yazın" (2001) başlıklı yüksek lisans tezinde "Halide Edib-Adivar'ın feminist yazınla ilişkisi irdelenmiş, romanlarındaki kadın karakterlerin kurgulanışı ve kadın deneyimlerinin yansıtılma yöntemleri sorgulanmıştır" ("Özet" iii). Bu çalışma, Halide Edib'in romanlarındaki kadınların kurgulanışını ele alıp kadın söylemini incelemesi bakımından dikkate değerdir.

Batılılaşma hareketi bağlamında kadınların toplum içindeki yerleri Tanzimat döneminden itibaren önce yazarlar tarafından tartışılmıştır ve

kadınlar edebiyatta da modernleşmeyle birlikte yerini almıştır. Cariyelik ve evlilik en çok eleştirilen konular olmuştur. İlk kadın yazarlarımızdan Fatma Aliye Hanım romanlarında kadını ele almış, gazete yazıları yazmış ve “dernek çalışmalarında bulunmuş, üretken bir yazar[dır]” (Firdevs Canbaz, “Fatma Aliye Hanım’ın...” 2). Romanlarında Osmanlı’da kadının aile ve toplum içindeki yerini anlatmıştır. *Muhâdarat* (1309), *Re’fet* (1314), *Udî* (1315) ve *Levâ-yih-i Hayat* (1315) romanlarında kadınların evlenmesi ve eğitimi üzerinde durmuştur. Yazılarında ise aile ve kadın konularını ön planda tutmuştur. Hem romanlarında hem hatıralarında hem de gazete yazılarında kadınların eğitim görme haklarının olduğunu ve kadın-erkek eşitliğini savunmuştur.<sup>2</sup>

Fatma Aliye’den sonra Güzide Sabri Aygün (1883-1946) dergilerde yayımlanan düşünce yazılarında ve romanlarında kadınları ele almıştır. Dergilerdeki yazıları kadınların çalışma alanlarının belirlenmesi ve sosyal yaşamda kadınların yeri ile ilgilidir. Güzide Sabri bu yazılarında kadın okuyuculara seslenir. *Münevver* (1889), *Ölmüş Bir Kadının Evrâkı Metrûkesi* (1905), *Yabangülü* (1920), *Nedret* (1922), *Hüsran* (1928), *Hicran Gecesi* (1937), *Neclâ* (1941), *Mazinin Sesi* (1938) adlı romanlarında kadın olan ana kahramanlar evlilik, yasak aşk ve çalışma hayatı gibi konularla anlatılmıştır.<sup>3</sup>

---

<sup>2</sup> Fatma Aliye hakkında şu çalışmalar incelenebilir: Kızıltan, Mübeccel. *Fatma Aliye Hanım Yaşamı-Sanâtı-Yapıtları ve Nisvan-ı İslam*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1993. Kızıltan, Mübeccel. “Öncü Bir Kadın Yazar: Fatma Aliye Hanım”. Fahir İz Armağanı, *Journal of Turkish Studies —Türklük Araştırmaları Dergisi*, Harvard Üniversitesi, 1990. 283-322. Canbaz, Firdevs. *Fatma Aliye: Fatma Aliye’nin Eserlerinde Kadın Sorunu*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

<sup>3</sup>Güzide Sabri Aygün hakkında incelenebilecek kaynaklar şunlardır: Karaca, Şahika. “Güzide Sabri Aygün: Hayatı, Sanatı ve Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme-Araştırma.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Konya, 2004. Doğan, Abide. *Güzide Sabri Aygün*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993. Özçelik, Nalan. “Güzide Sabri’nin Romanlarında Kadın ve Aile.” Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 2002.

Buraya dek adını andığımız çalışmalardan da anlaşılacaktır ki, Halide Edib'in romanları üzerine çalışıldığı gibi hikâyecilik yönü ihmal edilmiştir. Halide Edib'in hikâyeleri ile ilgili yüksek lisans ya da doktora düzeyinde bir tez çalışması bulunmamaktadır ve hikâyelerini toplu olarak değerlendiren bir çalışma da şimdiye dek yapılmamıştır.

Bu tezin amacı, Halide Edib Adıvar'ın Harap Mabetler (1910), Dağa Çıkan Kurt (1922), *Kubbede Kalan Hoş Sada* (1974) adlı kitaplarındaki hikâyelerde Meşrutiyet dönemi, Kurtuluş Savaşı dönemi ve Cumhuriyet dönemindeki kadın tiplerinin nasıl temsil edildiğini incelemektir. Türkiye tarihinde siyasal, ideolojik ve toplumsal değişimlerin yaşandığı süreçte yazılan hikâyelerde kadın tiplerindeki dönüşüm, tezin temel sorununu oluşturmaktadır. Halide Edib'in hikâyelerinde kadınların dönüşümü incelenerek, modernleşme tarihiyle birlikte kadının rolünün ve konumunun da hangi durumlarda nasıl değiştiğini, erkeğin kadına bakışının ne olduğunu belirlemek amaçlanmaktadır. Böylece Halide Edib Adıvar'ın şimdiye dek romanları bağlamında yapılan çalışmalara katkıda bulunulacaktır.

Tezde incelenen hikâyeler şunlardır: "Eller", "Denizin Anılarından 1", "Denizin Anılarından 2" ve "Denizin Anılarından 3", "Ölülerin Gölgeleeri", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 1", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 2", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 3", "İsterik", "Hayat-ı Muhayyel", "İmzasız Mektuplar", "Aşk Efsaneleri 1", "Aşk Efsaneleri 2", "Aşk Efsaneleri 3", "Aşk Fesaneleri", "Küçük Bir Aktristten Büyük Bir Facia Yazarına", "Kadın İtirafı", "Tılsımlı Kuyu", "Cehennem Dağı, Cennet Dağı", "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 1", "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 2", "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 3", "Gülnûş Sultan", "Mihri'nin Mektubu", "Gündelik Adamlar:

Kabak Çekirdekçi”, “Ey Ana Toprağı!”, “Bir Kadın İçin”, “Dağa Çıkan Kurt”, “Tanıdığım Çocuklardan”, “Efenin Hikâyesi”, “Şebben’in Kara Hüseyin’i”, “Vurma Fatma!”, “Beyazlı Kadın”, “Mustafa Onbaşı”, “Fatma Kadın Bana Kaç”, “Türkiye’nin Kadınları- Erzurumlu”, “Ağzından Çıktığı Gibi”, “Yeni Dünya, Eski Kadın”, “Radyo, Çardaklar, İnsanlar”, “Kadınlar Arasında”, “Rukiye Hanım’ın Misafir Gecesi”, “Rukiye Hanım’ın Bayram Misafirleri” ve “Bir Hayatın Üç Perdesi”.

Çalışma giriş, altı ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde Halide Edib Adıvar’ın kadın sorununu irdelediği anıları, gazete ve dergi yazıları ele alınmıştır. Halide Edib Adıvar’ın hikâyelerindeki kadınların incelenmesine geçmeden önce kadın sorunu hakkında ne düşündüğünün ortaya konulması için bu bölüm gerekli görülmüştür.

İkinci bölümde Halide Edib Adıvar’ın hikâyelerinde ele aldığı konular ve izlediği yöntemler genel olarak ortaya konmuştur. Halide Edib Adıvar’ın hikâyelerinde aşk, evlilik, kadının çalışma hayatına girmesi, modernleşme, savaş, kadınların eğitimi gibi konuları sıklıkla işlenmiştir.

Tezin üçüncü bölümü olan “Çaresiz Kadınlar”da aldatma, yalnızlık, çaresizlik ve ölüm konulu hikâyeler değerlendirilmiştir. Dördüncü bölüm “Doğu-Batı İkilemi ve Kadınlar”da modernleşmeye bağlı olarak düştükleri ikilemin kadınlarda nasıl bir değişim yarattığı incelenmiştir. Beşinci bölüm “Cephe Gerisindeki Milliyetçi Kadınlar”da kadının vatan, namus ve bayrakla temsil edildiği, savaşı konu edinen hikâyeler ele alınmıştır. Altıncı bölüm “Yeni Dünyanın Yeni Kadınları”nda Halide Edib’in son dönem hikâyelerinde Cumhuriyet’in yeni kadınlarının modernist dönüşümü ortaya koyarken, tanımladığı ideal kadın incelenmiştir.

Tezin sonuç bölümünde Halide Edib Adıvar'ın makalelerindeki kadın sorunu bağlamında dile getirdiği görüşleri hikâyelerindeki kadınlara yansıtıp yansıtmadığı sorgulanmış ve yazarın düşünceleriyle yazınsal metinleri arasındaki ilişki karşılaştırılmıştır.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### HALİDE EDİB ADIVAR'IN MAKALELERİNDE KADIN SORUNU

Halide Edib Adıvar, kadının toplum içindeki yegâne yerinin “evi” olduğu bir dönemde yazar, eğitimci ve daha sonra siyasetçi olarak toplumda önce yazıları ve sonra konferanslarıyla ön planda bir kadındır. Üsküdar Amerikan Koleji’nde ve evdeki özel eğitim olanakları sayesinde İstanbul’un entelektüel kişiliklerini tanımış ve onlardan dersler almıştır. Entelektüel çevreye yakınlığı ve eğitimi onu kısa zamanda yazarlık hayatına yönlendirmiştir. Eserlerinin gazete ve dergilerde yayımlanmaya başlamasıyla kadın yazar olarak hızla tanınmıştır.

Bir kadın yazar olarak Halide Edib Adıvar, romanlarında ve hikâyelerinde yoğunlukla işlediği kadın sorununu, dönemin gazete ve dergilerinde yayımladığı makalelerinde de ele almıştır. Bu yazıların çoğu, konuları kadınların eğitimi, kadınların sosyal hayattaki yerleri ve kadınların çalışma hayatına girmesiyle ilgilidir.

Halide Edib Adıvar’ın kadınlara dair yazılarının çoğu<sup>4</sup> *Büyük Mecmua* dergisinde, *Akşam* ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde yayımlanmıştır. Ayrıca

---

<sup>4</sup> Halide Edib Adıvar’ın makalelerinin tespiti için Prof. Dr. İnci Engün’ün *Halide Edib Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi* adlı kitabındaki genişletilmiş bibliyografyadan yararlanılmıştır. Bu bibliyografyadaki kadın konulu makalelerin çoğuna ulaşılmıştır.

*Türkiye’de Şark Garp ve Amerikan Tesirleri* kitabının bir bölümü “Kadın ve Türk Kadını” başlığını taşımaktadır.

Halide Edib Adıvar, yazılarında öncelikli olarak kadının eğitimi konusunu ele almıştır. Halide Edib Adıvar’ın bir İngiliz gazetesi olan Nation’da yayımlanan “The Future of Turkish Women” (Türk Kadınlarının Geleceği) başlıklı mektubu sayesinde Londra’daki eğitimci Isabel Fry ile önce mektup yoluyla tanışmış, 1909 yılında Isabel Fry İstanbul’a gelerek kadınların eğitimi ile ilgili İstanbul’da araştırmalar yapmıştır. Halide Edib 31 Mart Olayı’nda önce Mısır’a sonra da İngiltere’ye gitmiş, Isabel Fry sayesinde İngiltere’nin önde gelen sanat ve fikir insanlarıyla tanışmıştır. Oxford Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Bertnard Russell’in kadın-erkek eşitliği ve feminizm hakkındaki konuşmalarını dinlediğinden de *Mor Salkımlı Ev* (1963)’de bahsetmiştir.

Salih Zeki ile evliliğini çok eşlilik nedeniyle bitiren Halide Edib, *Tanin*’de yayımlanan “Bir Dost Çehresi Etrafında- Amerikan Koleji” ve “Maarif Nezareti-i Daire-i Aliyyesine: Darümuallimat” gibi kız okulların eğitimini konu alan yazıları sayesinde dikkat çekmiş ve bu sayede kız öğretmen okulu olan Darümuallimât’ta 1910 yılında öğretmenlik ve fahri müfettişlik görevine başlamıştır. 11 Eylül 1908’de *Tanin*’deki “Bir Dost Çehresi Etrafında – Amerikan Koleji-“ başlıklı yazısında Amerikan Koleji’nde aldığı eğitimi övgüyle anmıştır:

Beni bir insan, medeni bir insan, insaniyetkâr insan gibi yaşatan kütüphanenize; bana cins ve ırkın, meslek ve mezhebin insanları ayırmayacağını, insanların yalnız büyük hisler, âlicenab fikirler, kendi cinsinin bekâsına hizmet edecek

gayretlerle var olacağını tarz-ı hayatlarıyla telkin eden kadınlarınıza; hepsine; hepinize karşı şükranımı yine ancak sizin öğrettiğiniz esaslara tevfikaten yaşamaya başlamakla ifa edebilirim. (2)

Halide Edib, Amerikan Koleji'nde gördüğü eğitim dolayısıyla "kendi cinsinin bekâsına hizmet e[tmeyi]" kendine görev bilir (2). Kadınların eğitimi için emek vermiş kadın hocalarına duyduğu şükran borcunu onlar gibi bir eğitimci olarak ödemek istediğini belirtmiştir.

Maarif Nazırlığı'na bağlı kız okullarına yaptığı teftişlerin inceleme raporlarına dair yazılardan biri olan 25 Eylül 1908'de *Tanin*'deki "Maarif Nezareti-i Daire-i Aliyyesine: Darülmuallimat" başlıklı yazısında "kızlar için iptidaiye ve rüştiyelerin yok denecek bir halde olması"ndan bahsetmiştir (5). Bu okulda eğitim gören kadın öğretmen adaylarında ve kadın eğitimi veren okullarda olması gereken özellikleri sıralamıştır.

Halide Edib Adıvar'ın ilk yazılarından itibaren kadın eğitimine önem vermesi, mezun olduğu Amerikan Kız Koleji'nin eğitim anlayışıyla açıklanabilir. Halide Edib'in Amerikan Kız Koleji'ne duyduğu minnet, onu kadın eğitimi üzerine çalışmaya yönlendirmiştir.

Kadın dergileri, kadınların eğitiminde önemli rol oynayan unsurlardan biridir. Halide Edib 1908-1909 yıllarında ilk renkli ve resimli yayımlanan kadın dergisi *Mehasin*'de yayımlanan "Mehasin'i Okuyan Kardeşlerime" başlıklı mektubunda, Osmanlı kadınının Avrupa kadınlarıyla aynı seviyeye, eğitim sayesinde geleceğini belirtmiştir:

Kadınların tealisi için mevzuların sırf kadınlığa ait olması lazım değildir. Kadınlar, erkekler kadar öğrenmeğe, her şeye

muhtaçlar. Bu hususta, kadınların mevzuu erkeklerinkinden farklı olamaz. Onlar da yıldızların ne olduğunu, yıldızların nasıl taksim edildiğini, nebat ne demek olduğunu, vücut-ı insanın azasını ve vezaifini, etraflarındaki eşyanın safahat-ı hakikisini öğrenmek isterler. Çünkü efkâr-ı batıladan âri, dürüst muhakemeli çocuklar yetiştirmek için hem bunları bilmeğe, hem bir çocuk lisanına tercüme ile anlatabilmeğe muhtaçtırlar.

(*Mehasin* 6, 420)

Halide Edib, kadınlar hakkında yazılanları takip ettiğini ve kadınların artık daha özgür ve sorumluluk sahibi olmalarından gurur duyduğunu ancak bazı yazılarda kadınların Fransız edebiyatından etkilenerek “hayal kâşâneleri”ne (hayal saraylarına) oturtulmasının idealsiz olduğunu belirtmiştir (209). Halide Edib’e göre kadınlar, erkeklerden ayrılmaksızın her konuda ve “vatana yetiştirecekleri evlâda lâzım olan terbiyeyi verebilmek için” eğitim almalıdır (212).

Halide Edib Adivar kadın eğitimi sorunu etrafında çalışabilmek ve Balkan Savaşları’nın sürdüğü yıllarda Balkan’dan göçenlere yardım etmek için 1909’da İstanbul’da Teali-i Nisvan Cemiyeti’ni arkadaşlarıyla birlikte kurmuştur. Cemiyetin amacını *Mor Salkımlı Ev*(1963)’de şöyle açıklar:

Bu ilk kadın kulübü bazı münevver kadınlar ve hocalar tarafından kurulmuştu. Gaye daha fazla fikrî inkişaf istikametinde idi. Küçük merkezinde Fransızca, İngilizce dersleri verildiği gibi, aynı zamanda çocuk bakımı ve ev bakımı hakkında da malûmat veriliyordu.

Gedikpaşa Amerikan Mektebi'nde Mrs. Marden ve Mrs. Bowen, İngilizce derslerini deruhte ettikleri gibi, mektebin salonunu da kadınlara umumî konferanslar verebilmek için açmışlardı. Burada müfrit feminizme kaçan temayül olmakla beraber, gürültüden şöhret avcılığından çekiniliyor, ölçülü bir orta yol tutuluyordu.

İşte bu kulüp otuz yataklı küçük bir hususî hastane tesis etti. [...]Buraya sadece neferleri alıyorduk. Çünkü Türk kadınının bu nev'i hasta bakıcılığı ilk defa o günlerde başlıyordu. (188)

Balkan Savaşı yıllarında kadınların farklı konularda eğitilmesi ve hasta bakıcı olarak çalışma hayatına girmesi cemiyet sayesinde olmuştur. Savaş esnasında bile kadının eğitimi konusu ihmal edilmemiş, cemiyet kadınları "kadınlarımızda seviye-i irfanımızın itilas" amacıyla çaba sarf etmiştir (alıntılayan Serpil Çakır, 53).

Teali-i Nisvan Cemiyeti yalnızca kadınlara konferanslar vermekle kalmamış, Balkan Savaşları'ndaki zulme karşı kadınları örgütlemiş, bir salonda miting düzenlemiştir:

Salon hıncahınç dolu idi. Altı tanınmış kadın şair ve muharrir konuştu. Bunların en kuvvetlisi, merhum Celâl Sahir'in annesi Fehime Nüzhet Hanım'dı. Miting sona ermeden kadınlar kalkıp elmaslarını ve kürklerini masanın önüne yığdılar. Aynı zamanda miting, iki kadın delege seçerek Beyoğlu'ndaki sefarethaneleer vasıtası ile Türk kadınlarının protestolarını kraliçelere göndermişti. (Mor Salkımlı Ev, 194)

Teali-i Nisvan Cemiyeti yoluyla toplumun zor günlerini atlatabilmesi için İstanbul'daki kadınların birlikte hareket etmesi Halide Edib ve cemiyet yönetimindeki kadınların önderliğinde oluşur.

Halide Edib Adivar kadınla erkeğin aynı mekânda birlikte yer almasının ilk kez Türk Ocağı'nın etkinliklerinde mümkün olduğunu *Mor Salkımlı Ev* (1963)'in "1913-1914 Yılları Arası" başlıklı bölümünde söyler. *Kenan Çobanlarına* adlı oyunu Türk Ocağı'nda sahneye konulduğunda, oyunu kadınların erkeklerle beraber izlediğini anlatır:

Kadın erkek beraber iç salonda oyun seyretmeleri yahut nutuk dinlemeleri en evvel Türk Ocağı'nda başladı. Ocak gençlerinin temkini ve dürüstlüğü sayesinde, bu yenilik hiç bir tenkidi mucip olmadı. Bir sene zarfında bu o kadar tabiileşti ki, bu erkek kadın dinleyici kitlesine ilk defa olarak kadınlar da hitap edebiliyordu. (212)

İstanbul'daki kadınlar, II. Meşrutiyet döneminden itibaren sosyal hayatta kendilerine yer bulmaya başlamıştır. Kadınların eğitim alması, cemiyet etrafında toplanması ve etkinliklere katılması Halide Edib Adivar'ın desteklediği bir durumdur.

Halide Edib'in kadın eğitimi konulu bir konferansının metni *Mektep Müzesi* adlı derginin ilk sayısında "Yirminci Asırda Kadınlar" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu makalede Halide Edib, "kadınların faaliyet ve mevkilerinde[ki]" değişmeler nedeniyle 19. yüzyılı "kadın asrı" olarak kabul eder:

On dokuzuncu asır kadınları, kadın meselesinin, kadın hayatının dahi bir gayesi olabileceğini hissettiler. Kadınların

hayatına hususi ve umûmî bir maksâd-ı esasî koydular. On dokuzuncu asrın kadınları bugünkü faal ve müsbet kadın meselesinin temellerini kurdular. Kuvvetli gayelerin hâdisât ve tahavvülât-ı beşer üzerine tesirâtını pek canlı bir surette isbât ettiler ve yirminci asır kadınları onların kurduğu emel ve maksat temelleri üzerine bugün mesâîlerini, muvaffakiyetlerini bina ediyorlar. (3)

Halide Edib'e göre, 19.yüzyıla kadar kadınlar "hayat akıntısında", "iradesiz, cansız eşyalar" gibiyken, 19. yüzyılda "kadın meselesinin, kadın hayatının dahi bir gayesinin olabileceğini" düşündüler (3). Halide Edib, konuşmasında bu konuda daha ileri aşamada olan Amerika'da kadınların durumunu anlatır. Amerikan kadınlarının eğitiminde dikkat çeken özellikleri, sanayi alanında çalışan kadın sayısını istatistiklerle verir. Kadınların eğitimle her alanda başarılı olabileceklerini savunur: "Tahsilini güzel bir mahiyette almış bir kadının evi, muhiti, gittiği, yaptığı her şey daha bedii ve mükemmel olduğunu her vakit her yerde görüyoruz" (8).

1916 yılında Halide Edib Adivar, Cemal Paşa'nın Suriye'de okul açmak ve okulları teftiş etmek görevine dair davetini kabul eder. Suriye'ye giderken Eskişehir'den Konya'ya uzanan tren yolundaki molada bir Anadolu köyünü gezme imkânı bulur ve köydeki kadınlar dikkatini çeker:

Bu yirmi beş haneli köycükte, hemen hiç erkek yoktu. İhtiyar kadınlar kapıların önlerinde elleri şakaklarında oturmuş düşünüyorlar, çocuklar sokakta oynuyor, bir genç kadın grubu da omuzlarıyla çapalarıyla tarladan dönüyorlardı. Kadınların yalnızlığı, tozun sıcak sıkıntısı tarif edilmez bir hatıradır.

Tarlardan dönen kadınlar, tozlu köy sokağına çömeldiler. Hepsi birer birer kocalarının isimlerini söylerken birdenbire hıçkırarak ağlıyorlardı. Henüz harbin ikinci yılında idik. Fakat bu kendi hallerine terkedilmiş kadınların takati tükenmiş, harbin ne zaman biteceğini soruyorlardı. Bunlar sadece cephedeki sevgililerini düşünmekle kalmıyor, bütün Türkiye'yi ve orduyu beslemek vazifesi Anadolu kadınlarının omuzlarına yüklenmişti. Her halde bu zavallı kadınlar bir hayli yıl daha bu yükü taşıyacaklardı ve zavallıların pek azı dünya gözü ile kocalarını veyahut oğullarını görebileceklerdi. (*Mor Salkımlı Ev* 227)

Anadolu'dan Suriye'ye geçerken ve Suriye'de çalıştığı mektep ve yetimhanelerde tanık olduğu olaylar, Halide Edib'e savaşın farklı coğrafyalardaki kadınları İstanbul'daki kadınlardan çok daha fazla etkilediğini düşündürür. Anadolu kadınlarının savaş sırasında yaşadığı zorluklar, İstanbul kadınlarının gönüllü fedakârlığından daha uzun ve daha acıdır. Halide Edib bu düşüncelerini yıllar sonra *Yeni İstanbul* gazetesinin 21 Nisan 1955 tarihli sayısında yayınlanan "Harpte Anadolu Kadını" başlıklı yazısında anlatır.

Halide Edib, kadınların yükseköğrenim gördüğü İnas Darülfünunu'nda verdiği bir konferansın giriş metni olan "Büyük Kadınlar"ı, *Bilgi Işığı Yurdu* dergisinde 1917 yılında yayımlar. Halide Edib, konuşmasında kadınların da tıpkı erkekler gibi alanlarında başarılı olduklarında gurur duyulacak kişiler olduğunu tarihteki "siyasi", "fikrî" ve "ruhanî" büyük kadınlardan örneklerle açıklar (83). Bu konuşmada kadınların erkeklerle eşit konumda olduklarını vurgular.



Halide Edib'in Suriye'den İstanbul'a dönüşünden bir yıl sonra 4 Mart 1918'de İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde, İstanbul'da mitingler başlamıştır. Halide Edib Adivar da Fatih, Üsküdar, Haydarpaşa ve Sultanahmet mitinglerinde halka hitap eden kadın konuşmacılardan biridir. Sahabat Hanım, Naciye Hanım ve Halide Edib'in konuşmaları, kadınların düşüncelerinin kitlelere ulaşması bakımından dikkati çeker. Halide Edib özellikle, Sultanahmet mitingindeki konuşmasıyla adından bahsettirir. İnci Enginün, "adeta Sultanahmet mitingi Halide Edib adıyla birleşmiştir. Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı da bundan bahsetmişlerdir" der (*Halide Edib Adivar*, 16). Yahya Kemal Beyatlı, *Eğil Dağlar*'da; Ziya Gökalp ise "İzmir Bayramı" adlı şiirinde mitingdeki Halide Edib'i anlatır.

Halide Edib, 1919'da *Büyük Mecmua*'da yayımlanan "Türk Kadınları Hakkında" başlıklı yazısında Samsun'dan bir okurunun ona yazdığı mektubuna cevap verir. Mektubun sahibi Darülmuallimat'ta okuyan kadınların ahlaksız olduğu ithamında bulunmuştur. Halide Edib, "halk siyaseti[nin] kadın aleyhinde efkârı tahrik e[ttiğini]" belirterek, Türk kadınlarının toplumdaki yerinin Avrupa tarafından "karaktersiz" gösterildiğini savunur:

Yeni Türk Müslüman kadınının millî hayatında erkek yanında mevki alması, muharebede, tarlada, dükkânda, sokakta, hayırperver teşkilatta yeni Türkiye makinesindeki mühim mevkiî şüphesiz Avrupa'da yeni Türkiye için fedakâr bir his uyandırmıştır. [...] Avrupa, Müslümanlar medenileşemez dediği zaman tabii en kuvvetli delil olarak Müslüman kadının müterreddi ve düşük vaziyetini göstermiştir. Müslüman Türk'ün an'ane ve dinini kaybetmeksizin medeni ve bütün millet

hayatıyla vazifedâr bir Müslüman kadını kitlesi meydana atması tabii İslam ve Türk aleyhindeki belge-i münferid delili kökünden sarsmamıştır.(226)

Halide Edib, Osmanlı'nın medenileşemeyeceğini savunanların kadının medenileşemeyeceğine inanan İslam düşmanlarının olduğunu belirtir:

Türk ve Müslüman düşmanları demişler ki [:]

—Türk kadınları zahiren size medeni görünüyor, şurada burada hayat-ı umumiyeye iştirak ediyorlar ama onlar ahlakını tamamen kaybetmiş mahlûklardır. Kapalı kalmaktan mütevellid bir nevi sahte ahlak meydana çıkar çıkmaz altüst olmuştur. Türk kadınının yegâne ameli boyanmak, giyinmek, dans etmek, çarşafını çıkarmak en vasi manasıyla ahlakın müsaade etmediği her türlü düşüklükleri yapmaktır. (226)

Halide Edib, bu görüşlerin Türk kadınıni temsil etmediğini, bu tür kadınların her türlü toplumda olacağını ancak tüm kadınlara ahlaksız denemeyeceğini ifade eder. Ona göre Türk kadınları “çocuklarını beslemek için her türlü sıkıntı ve sefalet içinde namuslu bir mesai ile çalışan hatta sokakları süpürmeye tenezzül eden, Türk ordusunun gerisinden bir omzunda çocuğu öteki omzunda askerin yiyeceği günlerce yürüyen, Türk'ün hayatını tarlada, evde, ticarete idame için sessiz çalışan azimli” kadınlardır (226). Bu kadınların yanında “millet kadını”ni temsil etmeyen “Beyoğlu kaldırımlarında[ki] birkaç kadın” sayıca az kalmaktadır (226).

Halide Edib Adivar, *Turkey Faces West* (1930) ve *Conflict of East and West in Turkey* (1935) kitaplarındaki yazılarından birleştirip hazırladığı *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri* (1955) adlı kitabındaki “Kadın ve

Türk Kadını” başlıklı yazısında; Eski Yunan’dan İslamiyet’e, modern Batı’dan Osmanlı’ya ve daha sonra Türkiye’ye uzanan tarihçedeki kadının yerini sorgular. İslamiyet’in “kadınlara mülkiyet ve iktisadi haklar tanı[ması]”nın bu alanlarda kadını erkeğin güdümünden kurtardığını söyler. Kadınların abartıya kaçan örtünmeleri ve “taaddüd-ü zevcat”ın (çok eşlilik) yanlış dini tefsirden ileri geldiğini belirtir ve “[k]adınları kapamak ilk Müslümanlar arasında yoktur (239). Halide Edib’e göre kadınların kapanıp, sosyal hayattan tamamen uzaklaşmaları Müslüman kadınları kötü etkilemiştir.

Modern Batı’daki kadınlar ise Fransız İhtilali’nden sonra “iktisadi hakları”nı elde etmek için birleşmişlerdir. Halide Edib Adıvar, Batı’da feminizmin gelişimini iki evrede inceler. İlk evrede kadınlar toplum, siyaset ve eğitim alanlarında; ikinci evrede ise iktisadi ve endüstriyel alanlarda haklarını elde etmek için örgütlenmiştir. Sanayileşme kadını evden çıkarmış, çalışma hayatına yönlendirmiştir. “Aile işleri artık tamamen kadının üstünde değildir, erkek ve kadın ev işlerini paylaşırlar” (242). Ancak Doğu toplumlarının “sanayileşmemiş olanlarında” kadının çalışma hakkı elde etmesi mümkün değildir (243). Çünkü Doğu toplumlarında kadın, Batı’daki gibi bir tarihsel süreçten geçmez. Halide Edib, Batı’dakiyle Doğu’daki kadınların sosyal alandaki gelişimi arasındaki farkı maddelerle şöyle açıklar:

1- Garp demokrasilerinde, kadın hakları, kadınların kendi isyan ve mücadelesi neticesiyle olmuştur. Bizde, Tanzimat’ta fikir sahasında, İttihad ve Terakki’de hareket halinde, hulâsa bir asra yakın bir zamandan beri, kadın hakları erkeklerin de Türkiyemizin selâmeti ve medenî durumu için tuttıkları bir meseledir. [...]

2- Bu kadın meselesinde, son zamanlarda müstesna, kadına mevki ve hak vermek, bir nevi Avrupa mukallitliğinden doğmuş değildir. İslâmiyet'in en yüksek ifadesi ve Türk harsının (doğru veya yanlış) ırktan gelen bir ananesi gibi telâkki edilmiştir. [...]

3- Garp kadınının son asırda dâhil olduğu iktisadi müsavata, Türk kadını, sırf İslâmiyet'in esasına dayandığı için asırlardan beri çok yaklaşan bir durumda idi.

4- Türk kadınının da, Hristiyan Garp kadınlarının da içtimai, iktisadi ve her nevi idarî sahada genişleyen faaliyet ve vaziyetlerinin esası, kısmen Birinci Cihan harbi esnasında doğan ve ondan sonra bütün dünyada her sahada geniş bir yer tutan ihtiyaçtan doğmuştur. [...] Sıhhat, maarif, başta kadınlar milletin, hatta dünyanın üstüne aldığı yeni vazifelere omuz vermek mecburiyetindedir. (253)

Halide Edib'e göre, ancak savaş zamanında kadın, sosyal hayattaki yerini bulmuş, Balkan Savaşları'nda ve Kurtuluş Savaşı'nda kadın ve erkek bir arada vatanın kurtuluşu için mücadele etmiştir: "Siyasi teşekküllerin, muhtelif ve hususi içtimalarında, siyahlar içinde genç kadınların, kızların, dizlerinde not defterleri, erkek vatandaşlarıyla, vatani bu korkunç felâketten kurtaracak çareleri münakaşa ettiği görülürdü" (254). Kadınların, erkeklerle beraber vatan savunmasında yer alması sayesinde yeni bir devlet kurulabilmiştir.

Halide Edib, Cumhuriyet yönetimiyle kadınlara verilen hakların, kadınlara çok görülmemesi gerektiğini, bu hakların geri alınamayacağını dile

getirir: “Cumhuriyet’imizin kadınlara her sahada verdiği müsavi hakları, bundan dolayı çok görmek, bu sahadaki her hangi reformu ortadan kaldırmak imkânı kalmadığını hepimizin bilmesi lazımdır” (256).

Halide Edib Adivar, 5 Haziran 1941’de Eminönü Halkevi’nde kadınlara verdiği “Türk kadınının yurda karşı vazifeleri” konulu konferansa dair notları *Akşam* gazetesinin 6 Haziran 1941 tarihli sayısında “Türk Kadınları İş Başında” başlığıyla aktarır. Halide Edib, “daima her ne yaparsak yapalım, şuurumuzun altında millî müdafaa meselesi hazır ve nazırdır. Çünkü dünya ateş içinde bulunuyor” diyerek kadınları savaş için uyarıp onlara yardım faaliyetlerine katılmalarına teşvik eder: “Kadının iyi giyinmesi, eğlenmesi içtimaî faaliyetler arasındadır. Fakat bu giyinmelere, eğlencelere sarf edilen paraların bir kısmının cemiyet için ayrılması ne kadar doğru bir şey olur” (3).

“Kadınlar çalışmalı mı, çalışmamalı mı?” sorusunun sıklıkla sorulup tartışıldığı bir dönemde bu konu hakkında yazma ihtiyacı duyan Halide Edib, *Akşam* gazetesinin 16 Ocak 1947 tarihli sayısında “Gene Kadın” başlığı altında düşüncelerini ifade eder. Amerika’daki kadınların sanayi alanında daha pek çok alanda çalışmaya başlamasını örnek gösterir ve tüm dünyada kadınların artık daha fazla alanda çalışacağını savunur. Kadınların çalışmasını istemeyen kesimi eleştirir ve onlara şöyle cevap verir:

“Kadın evine dönsün, ekmeğimizi elimizden alıyor” gibi sözler söylediklerini işitiyoruz. Herkes düşüncesinde serbesttir. [...] Bir nice ömründe bir sabah geç kalkmak saadetine nail olmamış, ailesinin günlük rızkını; çocuklarının tahsilini temin için iki büklüm olmuş yaşlı kadın, bir nice lüks kadınların parmak boyalarını, şaşaalı tuvaletlerini, bütün kaprislerini

parmak kımıldatmadan elde eden “iki binler”in kadınlarına gıpta ile bakan genç bayan vardır ki “Kadın çalışmasın” diyenlerin sözlerine bir sinema fantezisi gibi bakmaktadır. [...] Bu bakımdan sırf dinî bakımdan kadının çalışmasına muarız olanlar varsa o vatandaşlara “insan yalnız çalışmasıyla insandır”<sup>5</sup> vecizesini hatırlatacağım. Oradaki “insan”dan maksat sadece erkek olmadığını tabii siz benden iyi bilirsiniz. (7)

Kadınının çalışmasına dini olarak karşı olanlara Kur’an’dan ayetle cevap veren Halide Edib, kadının da insan olarak çalışıp emeğini almasının hakkı olduğunu işaret eder.

Halide Edib Adivar, *Akşam* gazetesinin 13 Nisan 1949 tarihli sayısındaki “Nereden? –Üniversite Arkadaşlarıma-” başlıklı yazısında Ankara Üniversitesi’nde yapılan “Kadın doktor olmalı mı, olmamalı mı?” konulu bir öğrenci münazarası hakkında düşüncelerini anlatır. Halide Edib, münazara konusunu anlamsız bulduğu gibi münazara gruplarının kadın ve erkek olarak iki ayrı gruptan oluşmasını da eleştirir:

Bir taraftaki sahada dört Tıbbiyeli genç erkek, diğer tarafta da İstanbul’dan dört Tıbbiyeli genç kız talebe yer almışlardı. Kendi kendime sordum: Neden bu cinsleri âdeta harem selamlık gibi birbirinden ayırmışlar?

Niçin İstanbul’dan gelen ekipte erkek, Ankara’daki ekipte kız yok? Çünkü mademki her vakti geçmiş ve realite ile münasebeti olmıyan bir mevzu seçilebiliyor ve şehirlerin düşünce –daha doğrusu- çene kuvveti deneniyor, niçin bunda

---

<sup>5</sup> Halide Edib yazısında Kur’an’ın Necm Suresi’nin 39.ayeti olan “Leyle lilinsan illâ mâ seâ” cümlesini dipnotta vermiştir.

kadın ve erkeği ayırmışlar? Gönül isterdi ki son inkılâbımızın can noktası olan Ankara hiç olmazsa bu farkı yapmasın. (5)

Münazarada “[K]adın doktor olmamalı” diyen erkek tarafının kazandığını ertesi gün öğrenen Halide Edib, bir hafta sonraki “Nereye? - Üniversiteli Arkadaşlara” başlıklı yazısında bu tarafın tezlerini maddeler hâlinde ele alır, eleştirir ve bu tezlerin ne kadar dayanaksız olduğunu maddelerle ve örneklerle açıklar. İlk madde bilim alanında önde gelen kadınların olmaması dolayısıyla kadının bilim alanında yer alamayacağına ilişkindir:

1-Kadın doktor olamaz; çünkü ilim sahasında kadın bir hiçtir; âlim, kâşif kadın çok azdır, dediler. [...] [İ]limde kadın bir hiç de olsa, aralarında bir tek dâhî çıkmamış ve çıkmayacak dahi olsa gene kadın çalışacaktır. [...] İstiklal Savaşında da milletin karnını doyuran, münakalesine yardım eden, ziraatini yapan her sahada insan-üstü bir fedakârlıkla çalışan adsız kadınlar değil miydi? (özgün imlâ 5)

Halide Edib’e göre kadınlar, tarih boyunca zaten çalışmışlar ancak bilimde kadın dâhi olmaması, gelecekte de olmayacağı anlamına gelmez der ve gelecekte bilim alanında kadın dâhilerin olacağını savunur. İkinci maddede kadınlarının doğasının cerrahlığa uygun olmadığı ile ilgilidir: “2-Kadın yumuşak kalblidir, naziktir, cerrahlık gibi kasaplığa benziyen işlere gelemeyiz, dediler.[...] Kadınlar arasında dâhî cerrah oluyabilir, hatta cerrah olmamasını icâb ettirmez. Anatomi patolojikte erkek arkadaşları kadar muvaffak olan bir nice genç kadın vardır” (5).

Halide Edib, cerrahlık alanında önde gelen bir kadın olmamasının tıp alanında kadınların başarısız olacağı anlamına gelmeyeceğini belirtir. Ona göre, tıbbın pek çok alanında erkeklerden çok daha başarılı kadınlar vardır.

Üçüncü maddede ise kadınların yalnızca erkeğin zevki için yaşayan insanlar olduğu iddia edilmiştir. Halide Edib'e göre bu görüş, hem dönemin koşullarına uygun değil hem de dönemin kadınları tarafından kabul edilemezdir. Bu görüş, yalnızca sarayda "odalık" olarak yaşamış kadınlara özgüdür:

3- Kadın çiçek, erkek böcektir; kadın bahar ve deniz kokar, kadının elleri iş görmemeli, kendisi erkeğin zevkini okşiyacak şekilde muhafaza edilmeli, dediler. [...] Hâlbuki kadın, hattâ tarihten önceki durumda erkekten fazla ictimai tekâmülün âmili ve koruyucusu olmuştur. [...] Çiçek ve böcek misali ancak sultanlar, kırallar vesair küçük zümrelerin odalıklarına, zevk âletlerine mahsus olabilir. (özgün imlâ 5)

Dördüncü maddede ise kadının makyajı çalışmasına engel olarak görülmüştür. Halide Edib'e göre bakımlı ve temiz olmak çalışmaya engel olmaz:

4- Kadın, yüzünü elini boyar, dediler. İstanbullular boyasız ellerini, yüzlerini gösterdiler. Buna hacet yoktu. Çünkü –bazılarımızın zevkine uymasa dahi- en çetin işler de dâhil, değil kadının, hattâ erkeğin temiz ve hoş görünmek vazifesi, hattâ insiyakı vardır.



Beşinci ve son maddede kadının evlendiğinde çalışamaz denilmiş. Halide Edib de buna karşı “[B]ugün bütün dünyadan daha fazla bizde kadın iş sahasında âzami çalışmakla yükümlüdür” der:

5- Kadın evleniyor, evlenen kadın işten çekilmeli, dediler. [...]

Bugünkü dünyada en fazla evlenen ve ana olan kadın çalışmaya mecburdur. Çünkü evlenmeyen (kadın ve erkek) anormal bir mahlûktur. Çünkü kadın erkeğe, erkek kadına muhtaçtır.[...] Kadınla erkek normal bir cemiyetin, medenî bir durumunun ancak beraber çalışmakla birer faydalı unsuru olabilirler. (5).

Halide Edib, Ankara Üniversitesi’nde dinlediği bu münazaranın içeriğini “Ortaçağ mantık oyunları”na benzetir, kadın düşmanlığına karşı mücadele edilmesi ve bu mücadelede erkeğin de görev alması gerektiğini belirtir:

Belki çalışan kadının vaziyetinde düzelmesi lazım gelen taraflar vardır. Bun erkek kadar kadın da cemiyetin selâmeti için ıslaha gayret etmelidir. Fakat bugün kadın kadar erkek de, bu kadın düşmanlığı, kadını sadece erkeğin zevk âleti yapmak isteyen zihniyetle mücadele etmelidir. Bunun aksi içtimaî, iktisadî bir çöküntü olacağını unutmamalıdır. Sadece kadının hâkim olduğu cemiyet ne kadar insaniyet için muzır olabilirse, sadece erkeğin hâkim olduğu cemiyet de o kadar kötü, dürüst ve tek taraflı olabilir. (5)

19 Mart 1956 tarihli *Yeni İstanbul* gazetesinde, dünya kadınlarının çalışmalarını ele alan “Boş Zaman Meselesi ve Kadınlar” başlıklı yazısında Halide Edip, “boş zaman meselesi bilhassa kadınlar, cemiyet ve millet hayatındaki mesuliyetlerini idrak ettiklerinden beri, ciddiye almışlardır” diyerek Amerika, İngiltere, Hindistan ve Pakistan’daki kadınlarının boş zaman faaliyetlerinin neler olduğunu açıklar (2). Amerika’daki hastanelerde, Kızılhaç’ta, yardım kuruluşlarında gönüllü çalışan kadınlar, İngiltere’deki “Yeşil Esvaplılar” teşkilatı, Hindistan ve Pakistan’daki gönüllü mektep hocalarının toplumsal hayata faydaları anlatılarak dünyadaki kadınların Türkiye’deki kadınlara örnek olacağı düşünülmüştür.

Görüldüğü gibi Halide Edib Adivar gazete ve dergilerdeki makalelerinde ve anılarında ele aldığı kadın sorunu bağlamında kadının eğitimine öncelik vermiştir. Amerikan Kız Kolejinde kadın hocalardan aldığı eğitimin ve İngiliz eğitimci Isabel Fry’ın, onun bu konuya öncelik vermesinde payının büyük olduğunu kendisi de belirtir. Ona göre, kadınlar eğitimle hem yetiştireceği çocukları hem milleti değiştirecek hem de çalışma hayatına adım atabilecektir. Halide Edib, Darümuallimat’ta öğretmenlik ve müfettişlik görevi boyunca verdiği konferanslarda ve süreli yayınlardaki yazılarında hitap ettiği kadınlara, Amerikan kadınlarını örnek göstermiş, onların eğitimle farklı alanlarda çalışma hakkı elde ettiklerini belirtmiştir.

Halide Edib Adivar, kadının eğitimi meselesinde yalnızca kadınlara sorumluluk yüklemeyi, erkeklerin de kadınlara bakışının değişmesinin; kadınların eğitiminin tıpkı erkeklerin eğitimi kadar önemli olduğunun tüm toplum tarafından kabul edilmesinin gerektiğini ifade eder. Kadının eğitime karşı çıkan kesime, okuyan kadınların “ahlaksız” olmadığını, “Türk Müslüman

kadınının millî hayatında erkek yanında mevki alması” gerektiğini ifade eder (“Türk Kadınları Hakkında”, 226).

Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda kadınlar, Teali-i Nisvan ve Türk Ocağı gibi derneklerde çalışmalara katılıp bir amaç etrafında faaliyet göstermişlerdir. Ancak bu faaliyetler içinde olanlar, İstanbul kadınlarından ibarettir. Savaşlar süresince Anadolu'daki “fedakâr” kadınlar, “Türk'ün hayatını tarlada, evde, ticaretle idame için sessiz çalışan azimli” kadınlardır (“Türk Kadınları Hakkında”, 226).

Avrupa'daki kadın hareketinin Osmanlı'da görülemeyeceğini, sanayileşmemiş bir Doğu toplumu olan Osmanlı'da kadınların hak elde etme çabasının olmadığını belirten Halide Edib, İttihat ve Terakki Partisi'nin bir hareketi olarak erkeklerin kadınlara bazı hakları verdiğini ve kadın hakları meselesinin böylece ortaya çıktığını ileri sürer. Ayrıca ona göre Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ve kadınlara her alanda ihtiyaç duyulmasıyla kadınlar toplumsal yaşamda görünür hâle gelmişlerdir.

Halide Edib Adivar'ın 1940 sonrası kadın sorununu ele aldığı yazılarında dikkat çeken temel konu, kadının çalışma hayatına girmesidir. Cumhuriyet'in ilânından ve toplumsal alanda gerçekleştirilen pek çok inkılâptan sonra bile, toplumda tartışılan konuların başında “kadın çalışmalı mı, çalışmamalı mı?” gelmektedir. Halide Edib bu tartışmalara cevap verdiği makalelerinde, kadının çalışmasının “içtimaî ve iktisadî” önemine dikkat çeker ve kadınların çalışmasına karşı olan erkeklerin “kadın düşmanlığı” yaptıklarını söyler.

Kadınların sosyal hayattaki değişimleri eğitimle ve çalışma hayatına adım atmalarıyla başlar. Halide Edib Adivar, bütün yazılarında kadınların

erkeklerle aynı seviyede olduğunu savunur. Makalelerde kadının toplumsal alandaki yerinin önce eğitimle, sonra çalışmakla değişeceğini, kadının eğitiminin tüm toplumu değiştirmeye yeteceğini belirtir. Erkeklerin de kadınlara bu konuda destek olmasının önemine değinir. Kadınların sosyal hayattaki yerinin değişimi kendi azimleriyle ve erkeklerin onları desteklemesiyle olacağını vurgular. Bu nedenle ona göre kadının sosyal hayattaki görünürlüğünün artması toplumun tüm bireylerinin önyargılarından kurtularak mümkün olacaktır. Halide Edib makalelerinde, düşüncelerini gelişmiş ülkelerdeki kadınlardan verdiği örneklerle destekleyerek; kadınların eğitim almaya ve çalışma hayatındaki yerlerini bulmaya başlamasıyla toplumsal değişimi başlatabileceklerini gösterir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### HALİDE EDİB ADIVAR'IN HİKÂyecİLİĞİ

Halide Edib'in sohbet, makale ve hikâye türündeki ilk yazıları 1 Ağustos 1908 tarihinden itibaren her hafta *Tanin* gazetesinde "Halide Salih" imzasıyla yayımlanmaya başlar. Daha sonra, yayımlanmış eserleri arasından mensur şiir ve hikâyelerini kendisi seçerek 1910'de *Harap Mabetler* adı altında toplamıştır ve kitap "Halide Edib" imzasıyla basılmıştır. Kitabın ikinci baskısı 1924'te, üçüncüsü ise 1967'de dili sadeleştirilerek yapılır. Halide Edib, bu kitabındaki mensur şiir ve hikâyelerinde yoğunlukla kadın olan anlatıcının bunalımlarını, aşkı ve aşkın kadın yaşamına etkisini konu edinmiştir. Hikâyelerdeki kadınların bunalımları, aldatılmaları ve boşanmaları Halide Edib'in hayatından bir kesit gibidir. Hülya Adak, "Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edib'in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet" adlı makalesinde "Halide Edib'in ilk dönem eserleri 'roman' olarak sunulsa da, aynı zamanda otobiyografiktir" der (162). Bu değerlendirme Halide Edib'in ilk romanları üzerinedir ama ilk hikâyeleri için de geçerlidir.

Halide Edib, *Tanin* gazetesinde yazmaya başladıktan sonra, 1910 yılında eşi Salih Zeki'den ayrılır. İpek Çalışlar, *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib* adlı çalışmasında bu durumu şöyle anlatır:

Salih Zeki başka kadınlara olan ilgisini Halide'den saklamıyordu. O da kendisini aşağılanmış hissediyor, böyle

devam etmek istemiyordu. Halide, bir süre için, Reji (tütün idaresi) müdürü olarak Yanya'ya tayin edilen babasının yanına gitmeye karar vermişti. [...] Ancak hem aşk hayatında hem de toplum içinde aforoz edilmiş bir kadın olduğunu unutamıyordu. 31 Mart'ın siyasi izleri kalkmış ama ruhunda bıraktığı iz Salih Zeki'nin tavırları birleşince, geride çok yaralı bir kadın bırakmıştı. (82)

Halide Edib'in ilk hikâyelerindeki kadın tiplerinin konumunu belirlemek için yalnızca onun hayat hikâyesine değil, bu hikâyeleri yazdığı II. Meşrutiyet döneminde kadının toplum düzenindeki konumuna da bakılması gerekir. Tanzimat Fermanı'yla Batılılaşmaya çalışan Osmanlı'nın kadına bakışı önceki dönemlere göre değişmekteydi.<sup>6</sup>

Tanzimat'la birlikte sosyal hayatta görülmeye başlayan kadınlar, hukuken olmasa da Batılılaşma sürecinde yerlerini alıyorlardı. Yıkılma dönemine giren Osmanlı Devleti'nde, modernleşmeyle birlikte “kadının toplum içindeki konumu” dönemin aydınları arasındaki tartışmaların konularından en önde geleniydi. Deniz Kandiyoti, “Cariyeler, Fettan Kadınlar, Yoldaşlar: Türk Romanında Kadın İmgeleri” adlı makalesinde Tanzimat'tan sonra “kadın meselesi'nin, Osmanlı düzeninin değişmekte olan doğasına ilişkin kaygılarla, Osmanlı ve Türk ulusal kimliğiyle ilgili sorunların dile getirilip tartışıldığı ideolojik mücadelenin bir parçası haline geldiğini” belirtmektedir (133). Siyasi dengelerin ve düzenin değişmesi, toplumun her kesimi gibi kadınları da etkilemişti. Onların dâhil olduğu cariyelik, evlilik ve aile gibi

---

<sup>6</sup> Bu değişim dönemin entelektüellerinin kadın konusuna dair yazdıklarından takip edilebilir. Namık Kemal'in 1862'de *Tasvir-i Efkâr*'da yayımlanan “Terbiye-i Nisvân Hakkında Bir Lâyiha” adlı yazısı “kadın eğitimi”ni konu alır. Şemseddin Sami, 1879'da yayımladığı *Kadınlar* adlı risalede Osmanlı toplumunda kadınların konumundan, toplumun kadına bakışından ve bu bakışın değişmesi gerektiğinden bahsetmektedir.

toplumsal konuları tartışma konusu olarak ön plana çıkarmak kadının konumunu zamanla değiştirdi. Nilüfer Göle *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* adlı kitabında II. Meşrutiyet dönemini “kadının daha fazla kamusal alana katılmasının, kentsel mekânlarda dolaşmasının, toplumda görünürlük kazanmasının ve buna karşı gelişen tepkilerin gözleendiği bir dönem” olarak tanımlar (36).

Modernleşme sürecinde “kadın”ın bir konu olarak var olması ve dönemin yazarları tarafından bir tartışma konusu hâline gelmesi, dönemi anlamak açısından önemlidir. Kadın konusuna dair yalnızca erkekler değil kadınlar da fikirlerini yazılarıyla sunar. Tanzimat döneminde kadınlar, dönemin basın organları olan dergi ve gazetelerde de birer yazar olarak yer almışlardır. Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*’nde 1868’de *Terakki* gazetesinde “kadını konumunu eleştiren” kadın şikayet mektuplarının, “ilk kadın dergisi olarak” nitelenen *Terakki-i Muhadderat*’ta ise “başlıksız kadın mektupları[nın]” yer aldığını söyler (23-4). Daha sonraki yıllarda çıkan *İnsaniyet* (1883), *Hanımlar* (1883), *Şükufezar* (1886), *Mürüvvet* (1888), *Para Bohçası* (1889), *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895), *Demet* (1908), *Mehasin* (1908) gibi kadın dergilerinde pek çok kadının yazıları yer alır.

Halide Edib Adivar’dan tarihsel olarak önce olan ve kadınlara dair eserler yazan Fatma Aliye Hanım (1864) ve Emine Semiye Hanım (1868-1944) yazıları ve eserleriyle dikkati çeker. Fidervs Canbaz, “Fatma Aliye Hanım’ın Romanlarında Kadın Sorunu”nda tarihsel süreçte “kadın sorunu’nu romanlarında ve makalelerinde işleyen bir kadın yazara rastlamak için Fatma Aliye Hanım’a kadar beklemek gerekecektir” der (1). *Nisvan-ı İslam* (1892)’da kadının toplumdaki yerinden, kadın eğitiminden, çok eşlilikten ve İslam

kadınlarından bahseder. “Taaddüd-i Zevcât’a Zeyl”, “Terbiye-i İçtimaiye” gibi kadın konulu makalelerinde ve *Muhâzarât* (1892), *Refet* (1896), *Udî* (1898), *Levâyah-i Hayât* (1898), *Enîn* (1910) adlı romanlarında dönemin kadın sorunlarından bahseder.

Fatma Aliye'nin kardeşi olan Emine Semiye Hanım (1868-1944) da makalelerini ve romanlarını dönemin kadın dergilerinde yayımlar. *Muallime* (1898), *Bîkes* (1897), *Sefâlet* (1908) adlı romanlarında kadınları konu edinir. “Muhterem Birâderimiz Câvid Beyefendi'ye”, “Kadınlık” adlı makalelerinde kadının eğitim hakkını ve toplumdaki yerinin daha görünür olması gerektiğini savunur.

Halide Edib'den önce yazın yaşamını sürdüren kadınlar, kadının sosyal hayattaki yerinin edebiyata girmesinde bir gelenek başlatmışlardır. Dönemin önde gelen kadın yazarlarından olan Halide Edib'in de hikâyelerindeki kadınların sayıca fazlalığı, hikâyelerin başkişilerinin kadın olması ve kadının sosyal hayattaki yerine dair makaleler yazması bu etkinin sürdürüldüğünü gösterir.

Halide Edib'in mensur şiirlerinin ve ilk hikâyelerinin her biri gizemli ve fantastik öğeler barındırır. Halide Edib'in etkisi altında kaldığı dönemin fikir akımlarını açıklarken İnci Enginün “mistik akım”dan bahseder (23). Dönemin aydınlarından olan ve Halide Edib'in “Hocam” dediği Rıza Tevfik (Bölükbaşı), bu felsefi akımın temsilcisidir. Halide Edib'in II. Meşrutiyet dönemindeki hikâye kahramanlarının sonsuz bir boşlukta, ruhlar âleminde ve rüyalarda var olmasından dolayı dönemin felsefi fikir akımından olan mistisizmden ve bu akımın temsilcisi Rıza Tevfik'ten etkilendiği açıktır. Ayrıca Enginün, “b]ilhassa kadın hakları meselesinde onun bazı fikirlerinin Halide Edib'e tesir ettiği



düşünülebilir” der (23). İpek Çalışlar, kitabında “Ve Rıza Tevfik” alt başlığıyla Halide Edib ile Rıza Tevfik arasında geçenlerin o dönemde edebiyata ve Halide Edib’in ilk hikâye kitabına yansımalarını şöyle açıklamıştır:

Halide ilk öykü kitabına *Harap Mabetler* adını vermişti.

Rıza Tevfik de *Harap Mabetler* adlı bir şiir yazmış, 1915 Ocak’ında *Türk Yurdu Dergisi*’nde “*Harap Mabetler Muharriri Halide Edib Hanım*”a ithafıyla yayımlanmıştı. Dönemin iki ustası “*Harap Mabetler*” üzerinden birbirlerine bir şeyler demek istemişlerdi. (94)

Ruşen Eşref Üneyd’in *Diyorlar Ki...* adlı kitabında yer alan “Halide Edib Adıvar” adlı röportajında Halide Edib, ilk eserleri hakkında Üneyd’in şunları söyler:

Herkes gibi evvela günlük hatıralarımı karaladım. On dört on beş yaşlarındaydım. Bazı mevzuları alıp bunları genişletmeye çalışırdım. Hocam Rıza Tevfik bey beğenirdi. Meselâ “*Harap Mabetler*”deki “*Eller*”i o vakit yazdım. (160)

[...] [B]enim nazarımda en büyük adam Rıza Tevfik bey, en büyük şair de Hâmid’di” (özgün imlâ 163)

*Harap Mabetler*’de yer alan mensur şiirler, Halide Edib’in “jurnalim” dediği günlüğünden çıkmış gibidir. Mensur şiirler daha önce hiçbir gazetede yayımlanmamıştır. Mensur şiirler “ben dili”nde, bir iç dökme ve dertleşme amacıyla yazılmış gibidir; genellikle kadınlar erkek egemenliğinde yaşadıkları baskıyı anlatırlar.

1922’de çıkan ikinci hikâye kitabı *Dağa Çıkan Kurt*’ta, yazarın Kurtuluş Savaşı’na onbaşı unvanıyla katılmış olması dolayısıyla cephe gerisindeki

toplumsal olayları içeren realist hikâyeler yer almaktadır. Bu hikâyelerde eşlerini savaşa gönderen ve bu nedenle erkeklere ait olan işleri üstlenmiş, gerekirse savaşa katılmaya hazır olan kadınlar kadar, savaşın yoksulluk içinde çaresiz bıraktığı kadınlar da vardır.

Halide Edib'in gazete ve dergilerde yayımlanmış ancak kitaplaştırılmamış hikâyeleri 1974 yılında Prof. Dr. İnci Engünün tarafından *Kubbede Kalan Hoş Sada* adıyla toplanmıştır. Bu kitapta yazarın hem ilk dönem hem savaş dönemi hem de son dönem hikâyeleri yer alır. İnci Engünün kitaba yazdığı "Kubbede Kalan Hoş Sada Hakkında" başlıklı önsözde kitapla ilgili şu açıklamayı yapar: "Cumhuriyetten sonra yazdığı hikâye ve sohbetlerinde Halide Edib'in aksaklıklar, yeni problemler karşısında hayli alaylı bir üslup kullandığı görülür. Bunların çoğu eski hikâyelerinin canlılık ve yakıcılığında uzaktır. Ancak her biri gözlem mahsulüdür" (11).

İlk hikâyelerindeki aşk ve ölüm konuları, savaş döneminde yazılan hikâyelerde yerini savaşa bırakmış, Cumhuriyet döneminde ise şehir yaşamındaki kadınların yaşadıkları sosyal hayat ele alınmıştır.

Halide Edib Adıvar'ın hikâyeleri, onun romanlarına alt yapı sağlayan ön metinler olmuştur. "Feridun Hikmet'in Günlüğünden" adlı seri hikâyeler bunun bir örneğidir. Bu hikâyelerde, hikâye kişileri ve olaylar *Son Eseri* (1919) romanının da temelini oluşturur.

Halide Edib Adıvar, romanlarıyla edebiyat dünyasında ünlenmiş bir yazar olsa da ilk olarak yazdığı edebî türler mensur şiir ve hikâyedir. Her ne kadar ilk hikâyelerindeki üslup, konu seçimi ve dildeki yetkinlik son hikâyelerindeki kadar belirgin olmasa da hikâye türünde örnek vermedeki kararlılığı onu roman yazmaktaki yolculuğuna hazırlayan bir süreç olmuştur.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ÇARESİZ KADINLAR

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi'nde Ahmet Hamdi Tanpınar, "dışarıdan gelen kötü örnekler" nedeniyle hikâye ve romanlarda kadınların sefil, terkedilmiş ve aldatılmış olarak yer bulunduğunu söyler: "Sefalet, terkedilmiş kadın, ümitlerinde aldatılmış kız, hattâ veremli hasta, on dokuzuncu asır ortalarında, romantizmin serpintisi olan edebiyatlarda mühim yer tutar" (294).

Halide Edib Adıvar'ın özellikle ilk dönem mensur şiirleri ve hikâyelerinde de kadınlar; sefalet, çaresizlik ve bunalımla yaşar. Bunalımlarını atlatabmayan kadınlar, çözümünü intiharda bulurlar. Mensur şiir ve hikâyelerde, eşleri tarafından aldatılan kadınların aldatılma karşısındaki tavrı, anlatıcı tarafından eleştirilir ve eğer kadın aldatılma karşısında sessiz kalırsa mutsuzluğa mahkûm olacağı vurgulanır. Aldatmalar evlilik içinde yaşanır ve yalnızca erkeğin kadını değil kadının da erkeği aldatması söz konusudur.

Hikâyelerdeki kadınlar, erkek egemenliği altında geleceği hakkında kararlarını veremediği, evleneceği kişiyi seçemediği, âşığına kavuşamadığı, evliliğinde eşi tarafından aldatıldığı ve aldatılmasına sessiz kaldığı için güçsüzdür. Özgür iradeye sahip olamamaları onları ya hastalığa ya da ölüme sürükler. Bu tür kadınların görüldüğü mensur şiirler ve hikâyeler şunlardır: "Eller", "Denizin Anılarından 1 ", "Denizin Anılarından 2", "Denizin Anılarından 3", "Ölülerin Gölgeleeri", "Hayat-ı Muhayyel", "Günahlı Bir Kadının

Günlüğü'nden 1", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 2", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 3", "İsterik", "İmzasız Mektuplar", "Aşk Efsaneleri 1", "Aşk Efsaneleri 2", "Aşk Fesaneleri", "Küçük Bir Aktristten Büyük Bir Facia Yazarına", "Kadın İtirafları", "Cehennem Dağı, Cennet Dağı". Halide Edib, bu mensur şiir ve hikâyeleri hikâye yazarlığının ilk dönemi olan II. Meşrutiyet döneminde yazmıştır. Bu bölümde incelenen "Aşk Fesaneleri", "Küçük Bir Aktristten Büyük Bir Facia Yazarına", "Kadın İtirafları" ve "Cehennem Dağı, Cennet Dağı" dışındaki tüm mensur şiir ve hikâyeler *Harap Mabetler* kitabında yer alır ve yazıldığı dönem olarak Halide Edib'in ilk dönem mensur şiirleri ve hikâyeleridir. Hikâyelere genel olarak bakıldığında güçsüz kadınların, Halide Edib'in ilk hikâyelerinde yer aldığı görülür ve bu kadınlar hikâyelerde birinci derecede önemli kadınlardır.

Hikâyelerin bu bölümdeki inceleniş sırası, *Harap Mabetler* (1910)'deki sıralanışına göre yapılmıştır. *Harap Mabetler*'de önce "Mensur Şiirler", sonra "Hikâyeler" bölümü yer alır. *Kubbede Kalan Hoş Sada* (1974)'da yer alan "Aşk Fesaneleri" (1911), "Küçük Bir Aktristten Büyük Bir Facia Yazarına"(1909) ve "Kadın İtirafları" (1908); *Dağa Çıkan Kurt* (1922) kitabındaki "Cehennem Dağı, Cennet Dağı" (1921) hikâyelerinde de güçsüz kadınlar görülmektedir. Ancak hikâyelerin yazılış tarihlerine bakıldığında kadınların güçsüzlüğü Halide Edib'in ilk hikâyelerinde ağırlıklı olarak vardır. "Cehennem Dağı, Cennet Dağı" (1921) yazılış tarihi bakımından savaş dönemi hikâyeleri içinde yer alsa da bu bölümde incelenmiştir.

Halide Edib'in savaş dönemi ve son dönem hikâyelerinde, bu bölümde incelenen güçsüz kadınlar görülmez. Savaş dönemindeki hikâyelerde savaşta erkeğin yanında olan, savaş anında erkeğin yanında zorluklara

beraber göğüs geren kadınlar yer alır. Son dönem hikâyelerde ise kadınların gelecekları hakkında söz sahibi ve ideallerine kavuşmada cesaretli olduğu görölmektedir.

Hikâyelerde kadınlardaki güçsüzlük, erkek egemenliğindeki kadının ailede ve toplumda neler yaşadığının ve toplumda kadının nerede olduğunun sorgulanmasını sağlar. Tanzimat'tan itibaren Batılaşan toplumda, ataerkil düzene göre kurulmuş gelenek kadını etkilemeye devam eder. Erkeğin, ailenin ve toplumdaki bireylerin geleneğin ve dinin etkisiyle kadınlarda yarattığı baskı, kadınları güçsüz kılar.

“Eller” adlı mensur şiir “kadınlık dünyasının gizli acıları[nı]” duyup anlayan anlatıcının, ataerkil yapının kadına bakışına başkaldırışını konu edinir. “Eller”de, anlatıcı “baygın bir hava boşluğunda” ruhunun da yardımıyla evrende “sayısız” ve “uçsuz bucaksız küçük eller” ve “bu ellerin yakınan anlamını gör[ür]” (25). Halide Edib, kadınların yakınan ve yalvaran ellerini kimsenin fark etmediğini; bu elleri ancak kendisinin gördüğünü söyler:

Evreni bayıltıp susturan o gizli güç bütün kadınları derin  
bir uykuda bulunduruyor, bu yakaran elleri onlara  
göstermiyordu. Fakat ben, nefesim tutulmuş olduğu halde,  
ruhumda bütün ömrümde hissedeceğim bir açıklıkla bu elleri ve  
bu ellerin yakınan anlamını görüyor ve hissediyorum. (25)

Anlatıda “gelecek zaman kadınlarının ellerini ufak bir hareketle yerine gönderen gü[cün]” yani “Batıdan doğuya kadar uzanan bu kara iskelet el”in “korkunç kasırgalarla” ve “hükmeden bir ses”le kadın anlatıcıya söyledikleri, erkek egemenliğinin kadına bakışını özetlemektedir:

Ey, her şeyi düşünen zavallı çocuk! Niçin sonsuzluğa kadar cinsin için ağlar, niçin cinsinin karanlık alın yazısını “Niçin, niçin”lerle aydınlatmak istersin? Kadınlığın istekleri sonsuza dek yerine getirilmemek, kadınlığın elleri sonsuza dek boş kalmak, kadınlığın kalbi sonsuza dek çiğnenmek, kadınlığın beyaz, ağırbaşlı yüzü sonsuza dek ayaklar altında ezilmek; işte bu, çevrenin alışkanlık felsefesi. Bu çevrede hükümdarlar senden olan binlercesini istek çukurlarının altın sularında boğarlar. Boyunlarına zincir, ayaklarına ipekler, değer biçilmez bağlar takarlar. Çevrelerine çok süslü zindanlar kurarlar ve o biçareler, gözlerinin önünde acıklı bir sonuç yahut yalnız bırakılmış bir ihtiyarlığın ağlayan hayaliyle durgun ve suskun, elleri sağır göklere açılmış, ruhlariyle ebediyyen ağlarlar. Zavallı düşüncesiz çocuk, doğmuş doğacak, gelmiş gelecek bütün cinsin, hep çeşitli dönem ve çevrelerde bu aşığılama, bu biçarelikle inlemiyor mu? Ve inlemeyecek mi? Bilir misin ki kadınlığın ebedî zavallılığı olmasa, ne şiir, ne de zevk olurdu. Siz ezilir, siz ağlar, siz inler, siz isyan edersiniz; elleriniz sonsuza dek göklere açık yok olmak istersiniz. Her kuşağın kadınlığı öbür kuşağa şiir, zevk, düşünce ve eğlence olmak için hep göz yaşları ve kanlar içinde boğulur! (26)

Hikâyede, kadının tarihteki ve toplum içindeki “acı” konumu özetlenir. Bu özetleme anlatıcının “ben dili”nden yapılmamış, “korkunç” ve “hükmeden” ruhun dilinden aktarılmıştır. Mensur şiirin yukarıda alıntılanan seslenmeyle bitişi, aslında okuyucunun bu özetlemeye kendisinin cevap verebilmesi

içindir. Kadınların “yazgı”sını değiştirecek olanın yine kadının kendisi olacağını, yazarın diğer hikâyelerindeki güçlü ve ideal kadınlarıyla gösterecektir.

Güçsüzlükleri sonucu intihar eden ve kaza sonucu ölen kadınlar da vardır. Mensur şiirlerin arasına katılmış olsa da “Denizin Anılarından 1 ”, “Denizin Anılarından 2” ve “Denizin Anılarından 3” birbirini tamamlayan hikâye olarak değerlendirilmesi gereken metinlerdir. “Denizin Anılarından 1 ”, “Denizin Anılarından 2”de, anlatıcı olan “deniz”in, kadınları kendi “azgın” sularına çağırarak onları ölüme sürükleyişi konu edilir (30). Deniz, sularına çağırdığı “üzüntüler, acılarla doymuş, keder ve yalanlarla taşmış” kadını çağırır ve kadın, bir anne olmasına rağmen “Boğaziçi’nde[k]i o yıkık yalının” penceresinden kendini atarak intihar eder (29-31). “Denizin Anılarından 2”de ise bir Norveçli kadın ses sanatçısı Liverpool ile Amerika arasında işleyen bir geminin kazası sonucu nişanlısıyla denizin derinliklerine gömülüğü anlatılır. Bu hikâyelerin ikisinde de kadın tipleri hazin bir sonla ölürler. İlkinin diğerinden farkı, yalnız ve sevgisiz ölmesidir.<sup>7</sup>

Gizemli ve fantastik öğelerin tarihteki kadınların ele alınmasında bir araç olarak kullanıldığı hikâyelerden biri de *Harap Mabetler*’de “Hikâyeler” bölümünün üçüncü hikâyesi olan “Ölülerin Gölgele”dir. Halide Edib’in diğer mensur şiir ve hikâyelerindeki gibi mistik ve olağanüstü olaylar, mekânlar hikâyeyi ilginç kılar. Hikâye, “İskenderiye Müzesinde Bir Gün” notuyla başlayan bir rüya metnidir (51). Hikâyede anlatıcı “ben dili”yle, İskenderiye Müzesi’nde gördüğü çarpıcı bir “kadın” heykeli, iskeleti ve mumyasından etkilenmiş ve bu kadınların vücutlarını ayrıntılarıyla tasvir etmiştir. İmparator

<sup>7</sup> “Denizin Anılarından 3”te kadın yer almadığı ve Türk gemicileri anlatıldığı için bu hikâye değerlendirilmeyecektir.

Adrianüs zamanındaki İskenderiye Valisinin yeğeni olan Lukreçya'ya ait kadın mumyanın gölgesi, anlatıcıyı müzenin kapısına kadar çağırmiş ve ona, kendisinin ölümüne neden olan olayı anlatmaya başlamıştır. "O zamanların en güzel kadını" Lukreçya, imparatorun yanındaki bir gence âşık olmuş, bir gün gizlice gencin odasına girmiş ancak imparator onu yakalamış, ya "çirkin bir Yunan filozofuyla" evlenmesini ya da zehirli şerbeti içmesini emretmiştir. Lukreçya, aşkı uğruna ölümü tercih etmiş ve kadehi içmiştir. Aşksız hayatı seçmeyen "kadın"ın "sevda serüveni" yine ölümle son bulmuştur. Kadının hayatı, erkek egemenliğinin elindedir ve erkek egemenliğinin sunduğu seçeneklerden birini seçmeye zorlanan kadının özgürlüğü sınırlıdır. Hikâyede kadın, özgürlüğü kısıtlandığı için ölmüştür. Halide Edib, tarihteki bir kadını ele alırken kadının kendi seçimini yapamadığını ve özgür iradesinin olmadığını vurgular.

Kadının sadakatsizliği ve âşığını aldatması ilk dönem hikâyelerdeki konulardan biridir. *Harap Mabetler*'de yer alan "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 1", "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 2" ve "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 3" sıralı hikâyeleri, kendini "gaddarlığı kendinde toplamış bir kadın" olarak tarif eden kadın anlatıcının bakış açısından günlük tarzında anlatılmıştır (105). Bu hikâyede kadının "[y]edi yıl önce tanışmış, beş yıl önce yitirmiş" olduğu erkeğin ölümünden duyduğu üzüntüyü; yitirdiği âşığını yeni tanıştığı erkeklerde araması konu edilmiştir. Bu sıralı hikâyeler, kadının aşk hayatından açık bir dille bahsetmesi yönünden ilgi çekicidir. "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 2"de kadın ile erkek arasında geçen anlar, kadın anlatıcının gözünden şöyle anlatılır:



Beni ilk gördüğü an, ilk ilgisiz bakışımla yüzünü bir kızılık kaplamış, elleri, sesi bir çocuk gibi titremişti. O dakikadan sonra o gözler umutsuz, güçsüz, kederli bir aşkın acılarını bana hıçkırıklarla anlatmış, o ses en tabii bir şey söylerken bana sıcak, çılgın bir vurgunluğu anlatmıştı. Aşk kelimesini hiç ağzına almamıştı. [...] Mutluluğunun sarhoşluğuyla eteklerime bakmağa cesaret edemeyen gözlerinde sırrını saklamak için ezilen halsiz sesinde, bütün kadınlığının etki ve çekiciliğinden kaçan ruhunda, sinirli bir atılganlık vardı. [...] Tapınan gözlerle diz çökerek bana yalvardı, ağladı, anî bir delilikle bakışları gözlerimi, ağzımı öpücüklerle yaktı. (98)

Kadın ile erkek arasındaki cinsel çekimin anlatıldığı yukarıdaki alıntıda erkek, kadını yalnızca bakışıyla öpebilmektedir ve bunun adı “[b]akış öpücükleri”dir (98). Kadın, aşkını bakışlarıyla ifade eden bu erkeğe ümit vermez ve âşık kısa süre sonra ölür. Kadın anlatıcı, “sevdaı bir genç başı göm[düğü]” için kendini günahkâr addeder. “Günahlı Bir Kadının Günlüğü”nden 2”de kadının gözünden anlatılan aşk hayatında kadınla erkeğin cinsel bir hazla birbirlerine teması ol(a)madığı için “ıffetli” ve “namuslu”dur fakat “sevdiği[n]i bilmeyerek öldürdüğü” için de “günahlı”dır (106). Hikâyede kadının aşk duygusuna karşı sadakatsizliği eleştirilmiştir.

Hastalıklı, özgür iradeden yoksun olan bir diğerkadın tipi “İsterik” adlı hikâyeye görülür. Fransızcadan Türkçeye girmiş bir kelime olan “isteri” ya da diğerkullanılışıyla “histeri”, bir tür ruhsal hastalıktır. Hikâyede genç bir kızın büyük bir konakta kafes ardında kitaplarla büyümesi, evliliği ve kocasının

ölümüyle ailesinin dağılışını konu alır. Ev içinde “her istediğini yaparak büyüyen” genç kız, “yarım yamalak bir öğrenimden sonra, geniş bir kitaplık içine atılmış, kendisine zararlı her şeyi [kitaplardan] öğrenmişti[r]” (107). Büyüdüğünde “doğru bir şey öğretmeyen romanların etkisiyle, sinirleri, sağlığı, hatta kalbi için bile zararlı olan aşk hayallerine dalar” (108). On beş yaşında “bir teyzezadenin kocasına” âşık olur, “evlenememek ihtimalini düşünmeyerek, hiç bir karşılık beklemeden en iyi, en temiz bir duyguyla onu sev[er]” (109). Konakta yaşayanların durumu uygun görmemesinden dolayı bu hayalinden vazgeçer ve “Avrupa’da bulunan amcasının eski bir dostu” olan “ateşli, bencil, fakat demir iradeli, çok akıllı ve kendisinden pek büyük bir adam”la evlenir (110). Ancak evlilik, genç kadının hayal ettiği gibi değildir. Kocasını “kendisine karşı bir canavar kesil[ir]” ve onu “en adî hizmetçilerle aldatı[r]” (111). Kadın, aldatılma karşısında çaresiz kalır ve “kurtuluş çaresi bulamadığı gözyaşlı, fırtınalı hayatında kendini o kadar zavallı bulur, eskiden sevdikleri için, icat ettiği acılardan bin kat fazla çaresizlikler düşünür, kendisine acır, ağlar” (111). Kadın, bir çocuk dünyaya getirerek çaresizliğini unuttur fakat bu kez de kocasının ölmesi ihtimali aklını kurcalar. Yıllar sonra, kocası yaşlandığında artık “azgınlıklarından yorulmağa” ve çocuklarına bağıllık hissi duymağa” başlar (117). Yirmi yılın sonunda mutludurlar fakat bu mutluluk da uzun sürmez. Kocasının ani ölümü ve küçük oğlunu da sıtma yüzünden yitirmesi ile kadın “Araf’ta”dır (117). Hikâyedeki kadının konak hayatı, eş seçimi, evliliği, kocası tarafından aldatılması karşısındaki çaresizliği ve mutluluk arayışındaki “isterik” hâli, hayatı boyunca sürer. Geleneğin düzeninde yaşayan kadın eş seçiminde ve aldatılması durumunda

özgür iradeye sahip değildir. Yazar, bu konumdaki kadının durumunu anlatarak kadının gelenek içindeki konumunu eleştirmiştir.

Kadının eşi tarafından aldatılması, *Resimli Kitap*'ın 1910 yılının Mart sayısında yayımlanan “Hayat-ı Muhayyel” hikâyesinde de işlenir. Hikâyede anlatıcı kadındır ve kocası tarafından “adî kadınlarla” aldatıldığı için ondan ayrılmak ister. Anlatıcı kadın kendisini, Petersburg’da kocası tarafından aldatılan Nataşa ile karşılaştırır ve onun durumuna kendininkinden fazla üzülür. Çünkü Nataşa hastadır: “[K]ocamın bana bağlı olmayışında bile, üzüntüm bu biçim değildi. Ben her vakit en küçük davranışa karşı koymuş, kalbimde en zayıf çizgi çizenlerin ruhunda derin çatlaklar açmıştım. Fakat Nataşa?” (92). Erkeklerin aldatarak, kadınları çaresiz kıldıklarını belirten kadın anlatıcı, aldatılmanın fenalığını düşünmeyerek hemcinsinin durumuna üzülür. O, kendisi gibi aldatılan Nataşa’dan güçlüdür. Çünkü kocasını terk etmiş ve istediği yere özgürce gidebilmiştir. Yazar, aldatılma karşısında güçlü ve güçsüz olan bu iki kadını karşılaştırarak kadının özgür olabileceğini vurgular.

Kadının evlilik hayatındaki çaresizliği, gelenekselleşmiş gibidir. “İmzasız Mektuplar”da da kadının evlilik hayatındaki çaresizliği ön plandadır. Hikâye, *Tanin*'in 23 Teşvinsani 1910 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Hikâye yakınlarının iftirasıyla hayatı değişmiş evli bir kadın olan Nermin'in, küçük kardeşinin kocasına yazdığı bir mektup biçimindedir. Nermin ve Macit “pencereden pencereye birbir[lerini] görüp sev[miş]”, evlenmiş ve bir çocuk sahibi olmuştur. Macit, subay olduğundan görevi gereği Trabzon’dadır; Nermin ailesini görmek için eşini ve çocuğunu bırakıp İstanbul’a gider. Bu sırada Macit’e, Nermin’in üvey kız kardeşi Saime’nin kocası Lâmi’yle onu aldattığına dair imzasız mektuplar gelir. Nermin “İstanbul’dayken dostlarının

bakışlarında ve davranışlarında tuhaf imalar gör[ür]” fakat durumu anlayamaz (123). Nermin’in Lâmi’yle arasında “düşünce yönünden bir dostluk başla[mıştır]” (123). Nermin üvey annesinin çıkardığı dedikoduyla aniden Trabzon’a döner. Nermin ve Macit, dönüşünün “ilk üç gün[ü] yeni başlamış bir aşkın korkunç coşkunu içinde [mutlu] yaşa[rlar]” ancak İstanbul’dan gelen son imzasız mektupta Macit’in “sekiz yıl çocuğu[nun] olmadığı hâlde Saime’nin evlenmesinden sonra çocuğunun olduğu” yazar (126). Macit de bunun üzerine, Nermin’i “namuslu bir kadın” olmadığı için kamçısıyla dövüp kanlar içinde bırakır ve kendi de silahıyla intihar eder (125):

[S]onra hırıltıya benzer bir haykırıyla yastıktan sarkan saçlarımı tuttu, çekti. Siyah, yılan gibi kıvrılan bir kamçının kalktığını gördüm. Artık acıdan, filan korkmuyordum. Çocukluğumdan beri en kutsallık, özen ve önemle göklere çıkardığım gururum o kadar yaralanmıştı ki, omuzlarım kamçı vuruşlarıyla yanarken boğazıma tıkanan acı, direnen bir onurun sızılarını duymamak için maddi acının çoğalmasını diliyordum.

En ufak bir baş ağrısının acısını en şiddetli bir duygululukla duyan bir kadının inatçı ve kibirli direnmesi Macit’i çıldırttı. Olanca gücüyle kamçıyı indirdi. Omuzumdan kalbime giden bir acıyla kendimden geçtim. (özgün imlâ 126)

Nermin’in evliliği, ailesinin çıkardığı dedikodular ve iftira dolu imzasız mektuplar yüzünden dağılmıştır. “[B]u intihar, kuşku halinde olan bir şeye kesinlik ver[miş]”, artık Nermin herkesin gözünde “kardeşini aldatmış namussuz bir kadın” olmuştur (127). Bu nedenle kimseye haber vermeden ve suçsuzluğunu ispat edemedi kimsenin bilmediği yerlere çocuğuyla birlikte

kaçmıştır. Kadın evliliğinde kendisini ifade edemeyip kocasından şiddet görmüştür ve bir iffirayla çevresi tarafından “aldatan kadın” olarak görülmüştür. Halide Edib, geleneksel tipte yapılan evliliklerde kadının evlilik hayatında aciz kalışını göstererek geleneği eleştirir.

Kadınlar erkek egemenliğinde yaşarken, kendilerini ifade edemezler ve çaresiz kalırlar. Hikâyelerde geçmiş zaman kadınlarının ele alınarak somutlaştırılması gelenekselliği vurgular. Kadınlar üzerindeki baskıyı oluşturan geleneğin eleştirisi yapılarak bu baskının geçmişten günümüze geldiğini ancak bunun böyle sürmemesi gerektiği belirtilir. *Harap Mabetler*'in son bölümü olan “Aşk Efsaneleri”nde birbirinden farklı üç efsaneye dayanan “Aşk Efsaneleri 1”, “Aşk Efsaneleri 2” ve “Aşk Efsaneleri 3” adlı hikâyeleri vardır. Bu hikâyelerin ortak noktası, tarihteki büyük medeniyetlerde söz sahibi olan kadınların aşkları yüzünden başlarına gelen tehlikelerin konu alınmasıdır. “Aşk Efsaneleri 1” Filistin’i yakıp yıkan Babil kralı Buhtunnasır’ın sevgilisi Aştart’ın dilinden anlatılır. Adına asma bahçelerinin yapıldığı ve “adını taşıdığı Tanrıça kadar güzel” olan Aştart’ın huzuruna Filistin’de zapt edilemeyen bir din sözcüsü olan asker getirilir ve Aştart’ın onu dize getirmesi istenir (131). Güzelliğini silah olarak kullanan ve askeri kendine âşık etmeye çalışan Aştart’ın güzelliği hiçbir işe yaramadığı gibi kendini ölüme götürmeye yetmiştir, Buhtunnasır’ın emriyle saçlarından Babil’in Asma Bahçesi’ne asılıp öldürülmüştür. Aştart’ın güzelliği, erkek egemenliğinde bir tehlike olarak görülmüştür. Kadının erkeği aldatması, erkeğin kadını öldürmesinin sebebidir. Yazar, erkek egemenliğinde kalan kadın çok eski devirlerde yaşamış olsa bile, erkeğin hâkimiyetinde iradesiz hayat sürdüğünü vurgular.

İkinci efsane “Aşk Efsaneleri 2”de, “Hindistan’ın en güzel dansöz”ü olan ve “hareketin şiirini bütün güzelliğiyle vücudunda toplamış” bir kadın, tapınaktaki bir din adamı olan “Brehmen” âşık olur ancak Brehmen onun aşkına karşılık vermez (138). Ne istediğini soran Brehmen’e kadın dansıyla cevap verir ama “[k]utsal bir adamı baştan çıkardı[ğı]” için halk onu “bir cadı” diye ateşte yakmak ister (138). Bu hikâye “Aşk Efsaneleri 1”e benzer. Her iki hikâyede de güzel kadınlar sahip oldukları tüm zenginlik ve ihtişama rağmen bir din adamına âşık olur ama erkek egemenliği onları öldürür. Kadınlar aşk uğruna ölmeyi göze alırlar.

“Aşk Efsaneleri 1”ve “Aşk Efsaneleri 2”de kadınlar erkek egemenliğinin uygun görmediği aşkları yüzünden öldürülürler. Halide Edib, tarihte farklı konumlardaki kadınlardan yararlanarak, erkek egemenliğinin kadının özgür iradesini yok ettiğini belirtir.

Hikâyelerde aşk, kadınlar için çok değerlidir ve kadınlar aşklarına kavuşamadıkları zaman intiharı seçerler. *Resimli Kitap*’ta Mart 1911’de yayımlan “Aşk Fesaneleri” adlı hikâye, yazar tarafından not düşülme de *Harap Mabetler*’deki “Denizin Anılarından 1” adlı mensur şiirin devamıdır. Çünkü “Denizin Anılarından 1”de Boğaziçi’ndeki köhne yalıdan denize atlayarak intihar eden kadının ardında “bıraktığı küçük kumral baş” diye tarif edilen kızının “Aşk Fesaneleri” adlı hikâyede başka bir erkekle evlendiği gün, vücudunu âşık olduğu erkekte başkasına vermeyeceği için annesi Nalende gibi denize atlayarak intihar edişini konu alır. Bu hikâyede “kadın” aşkı uğruna ölse de, âşık olduğu erkek Server, kadının son notu olan uzun aşk mektubu karşısında ilgisiz hatta “küstah”tır ve “Beyoğlu’nda debdebeli bir salonda, boyalar, elmaslar içinde parlayan bir [başka] kadın” ile birlikte

(32). Bu hikâyedeki kadının diğerlerinden farkı ise, intiharı seçmedeki özgürlüğüdür. Yani erkek egemenliği tarafından değil, özgür iradesiyle ölmüştür. Halide Edib, kadınları aşk olgusuyla ele alırken, onların mutsuz ve çaresiz olduğunu gösterir. Hikâyelerde âşık olan kadın, her durumda mutsuzdur.

Hikâyelerde intiharı seçmeyen âşık kadınlar da vardır. Kadın- erkek birlikteliğinde, kadının erkekle aynı konumda olmaması birliktelikleri bitiren nedenlerden biri olarak gösterilir. Bunun sonucunda kadın, âşık olduğu erkeğe ulaşamaz ve mutsuz olur. Bir durum hikâyesi olan ve 1909'da *Musavver Muhi'te* yayımlanan "Küçük Bir Aktristten Büyük Bir Facia Yazarına"da kadın aktristin L.F. adlı oyun yazarına duyduğu ilgiyi anlatamamasını konu alır. Kadının erkeğe hislerini açıklayamamasının nedeni "bir kadının ona yükselememesi yahut onun bir kadına alçalamaması" olarak nitelendirilse de kadının kendini "ben küçük ve âciz bir kadını" diye ifade etmesi kadın hislerinin ve kadının kendine olan güveninin olmadığını; kadının erkek tarafından fark edilmediğinin göstergesidir: "L.F. kim? Ben kim? O büyük bir üstat fakat insan değil mi? Ben? Ben de küçük bir aktrist! Hayatla, insanlarla, acılarla, zamanla, her şeyle, herkesle oynayan bir kadın!

(54) Halide Edib, geleneğin etkisinde olmayan kadının, aşkı yaşayamamasının nedeni olarak kadının güvensizliğini gösterir. Bu güvensizlik, hem toplumun hem de ataerkil gücün kadın üzerindeki hâkimiyetindedir. Kadın bir aktrist olsa da, kadınla erkek aynı konumda olamazlar.

Aşkın kadını mutsuz ettiğini anlatan bir hikâye de 2 Ekim 1908'de *Tanin*'de yayımlanan "Kadın İtirafı"dır. Hikâye, İngiliz kızın dilinden

anlatılan bir itiraf metnidir. İngiliz kız, nişanlısı Billy ile evlenmek için onun yanına İstanbul'a geldiğinde bir ev toplantısında tanıştığı Fikrettin'e âşık olur. Ancak Fikrettin, İngiliz kızın Billy ile evlendiği gün Zaptiye Nezareti tarafından nezarete alınır ve ortadan kaybolur. İngiliz kız ise, Fikrettin'in bu duruma düşmesine kendisinin sebep olduğunu düşünür, derin üzüntü duyar. Farklı kültürlerden olan kadın ve erkek dönemin siyasi koşullarından ve konumlarının farklı olmasından dolayı âşık olsalar da birlikte olmazlar. Halide Edib'e göre, kadın-erkek birlikteliğini sağlayan yalnızca aşk değildir; kadın ve erkeğin sosyal, kültürel ve siyasi konumu da birlikteliğin belirleyicisidir.

Güçlü kadının çaresiz kadınları öldürten erkin temsili olması kadının konumunun değiştiğini gösteren farklı bir hikâye de vardır. Halide Edib'in ilk dönem hikâyelerinden biri olan "Tılsımlı Kuyu" *Tanin*'de 5 Temmuz 1912'de yayımlanır. Hikâyede Osmanlı'nın yükseliş döneminde Mihrimah Sultan'ın genç bir paşayla evlendirilmesi ve paşanın Çerkez bir cariyeye âşık olması, Mihrimah Sultan'ın ikisini de kuyuya attırarak öldürtmesini konu alır. Mihrimah, Padişah'ın yani erkin temsili olduğundan "kuvveti ve kudreti" paşadan fazladır. Hikâyede kuyu varlığını sürdürdükçe ve paşalar kendilerine cariyeye buldukça, tılsımlı kuyu da cariyeleri yutmaya devam eder. Hikâyede farklı paragraflar arasında üç kez tekrar eden şu cümle cariyelerin ölüm nedenini açıklar: "Genç paşalar güzel Çerkez kızlarını büyük erkek elleri, ateşli gözleri, sevdalı hırslı göğüsleriyle çağırdıkları zaman o kuyu uğursuz oluyordu" (109). Konumu sebebiyle güçlü kadın olan Mihrimah Sultan, ideal kadın olamasa da çaresiz Çerkez kızlarını öldürten güç olmuştur. Yazar, erkin temsili olan bir kadını kullanarak kadınları çaresizleştiren cariyelik sisteminin kaldırılmasını tılsımlı kuyu üzerinden yapar.



“Cehennem Dağı, Cennet Dağı” adlı hikâye “Ankara’nın Efsanelerinden: Cehennem Dağı-Cennet Dağı” adıyla 28 Şubat 1921’de *Vakit* gazetesinde yayımlanır. Bu hikâye adından da anlaşılacağı gibi bir efsaneye dayanır. Anlatıcı, küçük bir çobanın kendisine anlattığı bir efsaneyi okuyucuya aktarır. Efsaneye göre Ankara’da birbirine bakan Cennet ve Cehennem adlarında iki dağ varmış. Bir gün “93 Savaşı’nın başında bir küçük subay Kafkaslar’dan izinli dönmüş. Bir kandil akşamı hasretlisiyle kandilleşmek istemiş ve bu [Cennet Dağı’nın] eteğinde eşkiya pususuna düşmüş, vurulmuş” (39). Karşı dağ olan Cehennem Dağı’da ise korkunç bir hayalet; “[i]nsanları gömen, onlara yollarını kaybettiren fırtına, tipi ve kasırgada geceleri görünürmüş” (40). “Tepesinden tırnağına kadar siyah, bol bir kefen örtüyle etrafında vahşi, beyaz kurt sürüsüyle gezermiş” (40). Bu hayaletin neden bu hâle dönüştüğünü ise anlatıcı çobana anlatır:

Bu siyah, hareketli, canlı kefenli altında son derece güzel bir kadın vardır. Bu kefen, onun matemle boyanan saçlarıdır. Yoksa gerçekte saçları sonbahar güneşinde parıldayan altın ekinler gibidir. O siyah kadın, Cennet Dağı’nda erenlere karışan beyaz sevgilinin hasretlisidir. Onun beyaz sevgilisi Kafkas’tan dönerken o İstanbul’da çok karanlık günah dakikaları yaşıyormuş. Fakat beyaz sevgilisinin dağın eteğinde vurulduğunu haber alınca pişmanlığından, azabından ölmüş ve doğru cehenneme gitmiş. Etrafındaki o beyaz kurt sürüsü, onu cehennemde de kalbini durmadan pençeleyen günahlarıdır.

(41)

Hikâyede aşkı karşısında çaresiz ve günahkâr olan kadının korkunç bir hayalete dönüşmesi, günahının bedelidir ve hem ölümlerle hem de sürekli acı çeken bir hayalete dönüşmekle cezalandırılmıştır. Halide Edib, efsaneye dayanarak yazdığı bu hikâyede, aciz bir kadının aşkına ihaneti sonrasında pişmanlığıyla “azabından öl[ür]”, erkek tarafından cezalandırılmaz (41). Kadın; ataerkil değerlerin karşısında o kadar değersizleşmiştir ki kadın da kendini değersiz bulur, kendini suçlu bulur ve cezalandırır. Kadın; erkeği ve ataerkil değerleri eleştirmez, kendini savunmaz. Halide Edib, kadının ihanetinin bedelini yine ölüm olarak göstermiştir.

Güçsüz kadın tipleri; çaresiz, aciz ve yalnızdırlar ve ruhsal bunalımlar geçiren bireyler olarak tarif edilirler. Hikâyelerde buhranın son bulması genellikle kadınların ölümüyle gerçekleşir. Mensur şiirlerde ideal bir kadın tipi yer almaz, kadınların güçsüz ve çaresiz oluşları onları ideal kadın olmaktan uzak tutar. Bu bölümde incelenen hikâyelerde erkek egemenliğinin kadının özgürlüğünü kısıtlayıcı tutumu, kadının hayatını belirler. Erkek egemenliği, uygun görmediği durumlarda, örneğin kadının güzel ya da idealist olması durumunda kadının öldürülmesine karar verir. Kadının idealist olmasına izin verilmez. Bu nedenle de kadınlar çaresizlikle ve acizce ölüme mahkûm olurlar. Hikâyelerde kadın erkek birlikteliğinin sağlanamaması koşulunda da aşk acısı yaşayıp mutsuz olan yine kadındır.

Halide Edib'in ilk dönem hikâyeleri olarak sayılacak olan bu hikâyelerde kadınların güçsüz ve çaresiz olduğu vurgulanarak geleneğin, dinin ve erkek hâkimiyetinin kadının üzerinde kurduğu baskı eleştirilir. Kadınlar, geleneğin ve erkek hâkimiyetinin baskısı sonucu özgür olarak yaşayamaz.

Bir kadın yazar olarak Halide Edib'in ilk dönem hikâyelerinde görülen güçsüz kadınlar, kadınların üzerindeki toplumsal baskı sorununu işaret eder. Kadınların baskı altında oluşları, modernleşmenin kadınlara özgürlüklerini ve haklarını veremediğini gösterir. Kadınlar, bunun sonucunda güçlüklerle mücadele edecek gücü kendilerinde bulamazlar, yalnızlaşırlar, hastalanırlar ya da ölürlər.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### DOĞU-BATI İKİLEMİ VE KADINLAR

Tanzimat Fermanı ile yüzünü Batı'ya dönen Osmanlı; idari, askeri, ekonomi gibi pek çok alanda yenilik yapmaya başlar. Bunlardan biri de kadınların toplum içindeki yeri olur. Batılılaşmanın toplumsal hayata getirdiği yeniliklerle kadınlar da ilk olarak eğitim alanında değişim yaşarlar. Tanzimat dönemi entelektüelleri de kadınların özgürleşmesine ve eğitim görmesine yazılarıyla destek verirler.

Bir Doğu toplumu olan Osmanlı'da, Batı'dan her türlü yeniliğin alınmasıyla toplumsal anlamda yaşantı ikilikleri görülür. Batı'nın teknik alandaki yeniliklerinin benimsenmesinin yanında, Batı yaşantısına tutkuyla bağlılık ise eleştiri odağı olur. Rezaizade Mahmut Ekrem bu eleştiriye *Araba Sevdası* romanındaki Bihruz Bey ile yapar, çünkü Bihruz Bey Batı'nın yaşantısına tutkuyla bağlıdır.

Kadınlar, modernleşme hareketiyle toplumsal hayatta değişime ayak uydururlar. Ancak bu değişim, kadınları olumlu yönde olduğu gibi olumsuz yönüyle de etkiler. Batılılaşmanın kadın hayatına olumlu etkisinin ortaya koyulduğu hikâyeler olduğu gibi, olumsuz etkisiyle aşırı Batılılaşmış kadınlar da görülür. Şerif Mardin'in "Tanzimat tan Sonra Aşırı Batılılaşma"

makalesinde “Batı uygarlığının maddi yönlerine tutkunluk” olarak tanımladığı “aşırı Batılılaşma” kadınlarda da görülmeye başlanır (68).

Halide Edib’in hikâyelerinde aşırı Batılılaşan, Batı yaşantısına tutkuyla bağlanan kadınlar eleştirilirken modernliği eğitiminde ve sosyal hayatında olumlu yönde kullanılan kadınlar ise olumlu tipler olurlar. Ayrıca Batı’yı temsil eden erkeklerle, Doğu’yu temsil eden kadın da ele alınmış, Doğu ve Batı karşılaştırılmıştır. Bu tiplerin görüldüğü hikâyeler ise şunlardır: “Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden 1”, “Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden 2”, “Feridun Hikmet’in Günlüğü’nden 3”, “Gülnûş Sultan”, “Mihri’nin Mektubu”, “Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi”. Halide Edib’in bu bölümde incelenen hikâyeleri de ilk dönem dediğimiz II.Meşrutiyet Dönemi ile Kurtuluş Savaşı yıllarına kadar olan dönemde yazılmıştır. Bu da gösteriyor ki, Halide Edib Batılılaşma meselesini yalnızca belli bir dönemde ele almıştır.

Hikâyelerde eğitimi sayesinde Batı’yı iyi anlayıp doğru modernleşen, eğitim görmemesi nedeniyle Batı’nın yalnızca yaşantısına tutkun ve Doğu’nun temsili kadınlar görülür. Kadınların Batılılaşmayı doğru anlayabilmesinin temel şartı eğitimidir. Kadınlar eğitim sayesinde, Batı’nın hangi yönlerini benimseyeceklerinin bilebilirler. Halide Edib’in dergi ve gazete yazılarının temel konularından biri olan eğitim, Doğu-Batı ikileminde sorun çözen bir unsur olarak kullanılmıştır. Halide Edib, hikâyelerdeki Doğu-Batı ikileminin, kadınların eğitim görmesiyle çözüleceğini düşünür. Çünkü eğitim sayesinde kadın, modernleşmeyle Batı’nın dünya görüşünü benimseyecek; Batı’nın yaşantı şeklini önemsemeyecektir. O nedenle hikâyelerde Batılılaşmayı doğru anlayan kadınlar desteklenirken, yanlış anlayan kadınlar ise eleştirilir.

Hikâyelerde kadının aşırı Batılılaşması, eğitim görmemesinden kaynaklanır ve bunun örneği *Harap Mabetler*'deki "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 1", "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 2" ve "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 3" adlı ardıl hikâyelerde aşırı Batılılaşmış Mediha'dır.

Bu ardıl hikâyeler; 1908 ve 1909 yıllarında *Tanin*'de "Feridun Hikmet'in Jurnalinden 1", "Feridun Hikmet'in Jurnalinden 2" ""Feridun Hikmet'in Jurnalinden 3" adlarıyla yayımlanır ve Halide Edib'in *Son Eseri* (1919) romanının taslağıdır. Halide Edib'in *Son Eseri* romanı, "13 Eylül-12 Aralık 1913 tarihleri arasında *Tanin* gazetesinde tefrika edilerek 1919'da kitap hâlin[e]" getirilmiştir (Enginün, Halide Edib Adivar'ın... 152).

"Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 1"de Feridun Hikmet; "hayatımın ilk dönemi" dediği kardeşi İbrahim'le geçen acı dolu çocukluğunu kaleme alır (64). Feridun Hikmet'le İbrahim'in annesi, daha onlar çocukken hastalanıp ölür ve "üç yıl sonra eve şişman, genç ve kırmızı bir kadın gel[ir] (62). Feridun Hikmet'in babası, "[a]rabulucu, iyi yürekli, biraz budalaca bir kadın" olan "üvey anne"ye, bir "hizmetçi gibi bak[ar]" ve eski karısına gösterdiği sevgiyi ve ilgiyi yeni karısına göstermez (62). "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 2"de ise iki kardeş büyür ve okullarını bitirirler. Bir gün üvey annelerine yaptıkları bayram ziyaretinde bir süre orada kalacak olan, üvey annelerinin yeğeni Mediha ile karşılaşırlar. Mediha, "[k]üçükçe mavi gözlü, kuvvetli burunlu, çok sarı saçlı, pembe tenli, göğsü yuvarlak ve dikkati çekecek kadar ileriye doğru, güzel biçimli bir kadındı[r] (66). Mediha evli bir kadın olmasına rağmen, Feridun Hikmet ona ilgi duyar ve "tutku[su] artık sevgi halini al[maya]" başlar (68). Bir ay sonra Mediha'nı kocası Asım Bey, Avrupa'dan döner ve Mediha Feridun'a "açık bir mektup" yazar (68). Mediha mektupta eğer Feridun isterse

Avrupa'ya gitmekten vazgeçeceğini ve kocasından boşanacağını yazar.

Feridun da bu konuyu yalnızca kardeşi İbrahim'e danışır ve bu konuda ondan onay alır. Ancak, evlenmek için seçtiği bu “kadının bu temiz varlığa [annesine] ne kadar benzemediğini düşünür [r] (68).

“Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 3”te, Feridun Hikmet'in evlilik yaşantısının Mediha yüzünden mutsuzluğa sürüklenmesi konu edilir. “[K]ocasının kolunda Avrupa'da dolaşmış bir kadın” olan Batılılaşmış Mediha, evlilik yaşantısında “dört duvar arasında” sıkılır ve Feridun Hikmet bunu nedenini şöyle açıklar:

[K]eşke o kadarcık yıldız veren Avrupa'yı hiç görmeseydi. Terbiyesi, öğrenimi az ve doğuştan pek ince ve doğru olmayan bir Türk kadını üzerinde Batı'nın derin üstünlükleri hiçbir etki yapmayıp da yalnız ahlaksızlıklarının nasıl çirkin, soğuk izler bıraktığını hayatımın en güzel yıllarını mahveden kederimle anladım. (71)

İyi eğitim almamış olan Mediha; Batı'nın üstün olan yönleri yerine, kötü yanı olan ahlaksızlığını almış, Feridun Hikmet'e “başka üstünlükleri”ni göstererek onu “aldatmış”tır (71). Mediha aşırı Batılılaşmış yani züppeleşmiştir ve “koket” olmuştur: “Bu kadın bir “koket”, evet, hep beğenilmek isteyen, fakat bunu ağır başlılığıyla örten bir koketti” (73). Fransızcadan dilimize giren “koket” kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Güzel görünmeye çalışan, süse düşkün, kırıtan kadın” olarak geçer. Kadın “[t]erbiyesi, öğrenimi az” olduğundan Batı'nın olumsuz yanlarını almıştır (71). Halide Edib, gazete ve dergilerindeki yazılarında Avrupa ve Amerika'daki kadınları ele alırken onların eğitim sisteminin işlevselliğini vurgulamıştır. Süse

ve eğlenceye düşkün olan kadınlar için de *Akşam* gazetesindeki “Türk Kadını İş Başında” adlı yazısında şöyle der: “Kadının iyi giyinmesi, eğlenmesi içtimai faaliyetler arasındadır. Fakat bu giyinmelere, eğlencelere sarf edilen paranın bir kısmının cemiyet için ayrılması ne kadar doğru bir şey olur” (3). Halide Edib, kadının aşırı tüketimine karşıdır, bunun yerine süse ve eğlenceye ayrılan parayla kadının toplum için faydalı olmasını ister. Böylece kadın, topluma ve hayata işlevsel bir katkı sağlayacaktır.

Hikâyelerde aşırı Batılılaşmış kadın tipi örneği olduğu gibi Doğu’yu temsil eden kadın tipi de vardır. “Gülnûş Sultan”; *Türk Yurdu*’nda 31 Ağustos 1916 tarihinde yayımlanan ve poligamiye karşı çıkan Osmanlı paşasının karısı Gülnûş Sultan’a olan bağlılığını konu alır. Hikâyede Batı medeniyetinin düşüncesini temellük etmiş Rüstem Paşa’nın kadına bakışını Batı düşüncesinden aldığı vurgulanır ve Osmanlı harem ve saray hayatı da, kadına “zevk ve haz oyuncağı” olarak baktığı için eleştirilmiştir:

Rüstem Paşa devrinin parmakla gösterilecek kadar batı medeniyetine aşına olanların en mümtazıydı. Dürüst ve asil zevki, onun aile ocağının batının ucuz eşyalarından korumuş, dış görünüşüyle hayatında ve zevklerinde Türk kalmıştı. Onda batı fikrinin en şiddetli hüküm sürdüğü nokta, itiyatlarında, bilhassa kadına karşı bakış tarzındaydı. Şiddet ve taassubunu, bilhassa saray ve konakları istila eden çok evlilik ve odalık modasıyla, kadına sırf zevk ve haz oyuncağı diye, bakışına çevirmişti. Şuuruna sahip olduğu günden beri duvarlarda sert bakışlı paşa ecdadı, nasıl odalıklar ve kadınlar içinde yaşamayı istemişlerse, o da hayatında bir tek kadından başkasına



bakmamayı dilemiş, babasının bütün cariyelerini, sultanın bütün kadın maiyetini evinin eşyasından fazla görmemişti. (20)

Ancak ne var ki Doğu'nun temsili Gülnûş Sultan'la Rüstem Paşa'nın çocukları olmaz, "Osmanlı hanedanının şanlı bir kızı evlâtsiz ve vârişsiz" olamayacağı için padişah, Paşa'ya bir halayık yani bir cariyenin verilmesini emreder (23). Rüstem Paşa, benimsediği "[B]atı düşüncelerine rağmen" emre karşı duramaz ve Târân-ı Dil adlı Çerkez cariyeye Rüstem Paşa'nın huzuruna getirilir. Her ne kadar Gülnûş Sultan cariyeyi kabul etse de, Rüstem Paşa "başka bir kadın sevmediği" için cariyeye dokunmaz ve bu durumun öğrenilmemesi için de cariyeye yemin ettirir (28). Hikâyede Rüstem Paşa Batı'nın fikir yapısını örnek alsada Doğu medeniyetine mensup Gülnuş Sultan'la evlidir ve Doğu'nun kurallarına tabiidir. Ancak hikâyenin sonunda Batılılaşmış fikir galip gelerek, Doğu'nun geleneği reddedilir. Halide Edib, Osmanlı'daki çok eşlilik konusunu ve cariyelik sistemini "Tılsımlı Kuyu" hikâyesinde de ele almıştır. Bu iki hikâyede de çok eşlilik Doğu medeniyeti olan Osmanlı'nın sarayında işlenir. "Gülnuş Sultan"da tek eşliliğin savunusu Batı düşüncesini temellük eden erkek tarafından yapılır. Tek eşlilik modernleşmenin bir göstergesidir. Halide Edib, çok eşliliği eleştirir, tek eşliliği savunur. Kendi hayatında da çok eşliliği kabul edemediği için Salih Zeki'den boşanmıştır.

Modernliği doğru algılayan kadın, eğitimini düzgün alan kadın olarak hikâyelerde geçer. İyi eğitim gören kadın kendi kararlarını verebilir. *Tanin*'de 29 Mayıs 1913'te yayımlanan "Mihri'nin Mektubu" adlı hikâye Batılılaşmanın kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisini ve eğitilmiş bir kadın olan Mihri'nin Batılılaşma karşısındaki tavrını konu alır. Bir mektup metni olan bu hikâyede

öksüz Mihri'nin amcaoğluyla evlenmekten niçin vazgeçtiği Doğu- Batı karşılaştırmasıyla anlatılır. Bu karşılaştırmada Mihri'nin annesi ve yengesi Batı'dan gelen yeniliklere, "süse, israfa, hanımefendiliğe, konağa, arabaya karşı" düşkünken, Mihri'nin babası Doğu'nun niteliklerini taşıır (70):

Çocukluğumdan bildiğim şeyler: Babamla cuma günleri Duvardibi çayırına doğru bir dolaşma, mezarlar önünde durmak ve fatiha okumak, Ramazan geceleri, o teravide iken minberin altında oturup secdeye eğilen fertler üzerinde büyük avizenin titrek parıltıları, müezzinin, imamın mânasını anlamadan takip ettiğim ahenkli, uzun arapçaları, sonra kıllı yüzünde derinleşmiş, susmuş bir kudretle yarım karanlık büyük avluda mahyalar altında oynayan, koşuşan çocukların arasından çıkıp gitmek [...] (özgün imlâ 70).

Babası öldükten sonra Mihri, zengin amcasına gönderilir ve orada amcaoğlu Hüsrev'le birlikte Batı kültüne yönelik "hususî hocalar"dan dersler alır. Hüsrev, arkadaşı "Nazan'ın piyanoda notasını çevirme[k]" için, musikiyi ve piyanoyu; Mihri ise "okumayı okumak için sevdi[đinden]" zengin kütüphaneden eline geçeni okumayı seçer (72).

Mihri'nin zengin ve züppe Hüsrev'le evlenmekten vazgeçişini, Hüsrev'i onun mektep arkadaşı Samih'le karşılaştırmasıyla başlar: "Kütüphane benim için yaşayan, söyleyen bir arkadaş oldu ve onun çirkin, namuslu yüzünü, senin süslü boyun bağlarından daha mânalı bulmaya başladım" (74). Samih, fakir olsa da cesur ve zekidir. Mihri'yle yaptıkları fikir alışverişlerinde Mihri'nin okuduğu pek çok şey onunla anlamlanır. Daha sonra Mihri, kendi ailesiyle

Hüsrev'in ailesini karşılaştırır ki "muhit" farklılığı denilen Batı ve Doğu'nun hayat temsillerinin farklılığı Mihri'yi Hüsrev'den ayırmaya karar verir:

Ben sükûnet ve uysallık altında bana, müphem surette  
bağlı olduğum basmacı babamı, eski evimi, cami kandillerini,  
mezarlıkları biraz hatırlatacak şeyler yaşamak istiyorum.  
Halbuki senin yapacağın hayat nedir ki? Atı var, arabası var,  
aşçısı var, fakat bir şey değil, Fransız kitaplarının yaptığı hayat  
değil, eski Türk hayatım değil, nereden gelip nereye gittiğini  
bilmediğim, hatta edebiyat, güzel sanatlarla bile hiç bir bağı  
olmayan bir yerde, kökü olmayan bir yeşerme tarzı. (özgün  
imlâ 75)

Mihri, eğitimi sayesinde "hususî ders vererek" yaşamını idame ettirmek ve özgür olabilmek için amca evinden ayrılmaya, baba evine dönmeye karar verir. Mihri maddiyi değil manevi olanı, gösterişi değil kitapları ve eğitimi, Batı'yı değil Doğu'yu seçer. Bu seçiminde okuduğu kitapların ve aldığı eğitimin etkisi vardır. Halide Edib'in de kadının eğitimini vurguladığı yazılarında kadının toplum içinde yerinin alabilmesi için kadının iyi eğitim alması gerektiğini belirtir: "Tahsilini güzel bir mahiyette almış bir kadının evi, muhiti, gittiği, yaptığı her şey daha bedii ve mükemmel olduğunu her vakit her yerde görüyoruz" ("Yirminci Asırda Kadınlar" 8).

Batılılaşmanın kadın eğitimini öne çıkarmasından dolayı hikâyelerde de kadın eğitimi önemli görülür. "Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi" ilk olarak "Kabak Çekirdekçi" adıyla Halit Fahri Ozansoy'un çıkardığı *Şair Nedim* mecmuasında 9 Mayıs 1919'da yayımlanmıştır. Hikâyede Fazlıpaşa Yokuşu'ndan geçen kabak çekirdeği satarak kızını okutmaya çalışan kabak

çekirdekçi İsmail Hakkı Bey'i konu alır. Kadın anlatıcının küçük yeğeni, kabak çekirdekçi için teyzesinden eski gazetelerini ister ve kabak çekirdekçi İsmail Hakkı Bey'in kim olduğu anlatılır:

Gazeteleri okumak için ister. O vaktiyle kâtipmiş, kadro harici olmuş, burada evi varmış, satmış, Karagümrük'e taşınmış. Kimseden bir şey istemez, ama gazeteye dayanamıyor. Hele okula giden küçük bir kızı var; o olmasa kendi gazetesini alır, bu kadar uzaklara da kabak çekirdeği satmaya gelmez. Hep sıkıntıyı onu okula göndermek için çekiyor. (35)

Kabak çekirdekçinin yaşadığı tüm bu sıkıntıların kızı için olduğu anlatılmaya devam eder:

— Dün akşam bizim kapını önünde gazın altında oturdu, kendi kendine yine uzun uzun sayıkladı.

—Ne dedi, dedim.

—Bir liram olsa, kabak çekirdeği satın alsam, üç yüz kuruş kazanır mıyım, kazanamaz mıyım, diyordu. Galiba hasta. Tuhaf tuhaf konuşuyor. Karların üstüne çökü çöküveriyor.

—Acaba o üç yüz kuruşu ne yapacak?

—Okula kızını takunya ile almıyorlarmış. Hoca, ayakkabı almazsan gelme, demiş. (37)

Anlatıcının "Müsteşar Bey" dediği kabak çekirdekçi, işsiz ve aç olsa bile kızının eğitimi için çaba gösterir. Kadın eğitiminin önem kazandığı bir dönemde kadınların eğitim alabilmesi ailelerin toplumsal konumuna ve ekonomik durumuna bağlı kalmıştır. Halide Edib, kadının eğitimi konusunda

yazılarında da ağırlıklı olarak verir: “Kadınlar, erkekler kadar öğrenmeğe, her şeye muhtaçlar. Bu hususta, kadınların mevzuu erkeklerinkinden farklı olamaz” (*Mehasin'i Okuyan Kardeşlerime*” 420).

Doğu'nun ve Batı'nın temsillerinin değerlendirildiği hikâyelerde aşırı Batılılaşan, Batılılaşmayı doğru anlayan ve Doğulu olup değişemeyen kadınlar vardır. Hikâyelerde kadınlar üzerinden vurgulanan nokta; Batı'nın iyi değerlerini edinmek, Doğu'nun da aksak yönlerini Batı'dan alınan iyi değerlerle tamamlamaktır.

Halide Edib, kadınların Batı'nın iyi değerlerini edinebilmesi için iyi eğitilmesi gerektiğini düşünür. Çünkü kadın eğitimle, iyi ve kötü olanı ayırabilecek, toplumda erkekle beraber yer alabilecek, çalışma hayatına girebilecektir. Ayrıca kadınlar eğitimle, Batı'daki kadınlar gibi özgür olabilecekleri ve kendi kararlarını bilinçli olarak verebileceklerdir.

Halide Edib'e göre Doğu-Batı ikilemine düşen kadınlar, bu ikilemden eğitim yoluyla kurtulabilirler. Eğitimsiz kadınlarsa Batı'nın fikri yönünden değil yalnızca yaşantısından etkileneceği için aşırı Batılılaşmış olurlar. Halide Edib, hikâyelerinde Batılılaşmayı Batı'nın dünya görüşü olarak algılayan ve Batı'nın maddi zevklerine tutkun aşırı Batılılaşan kadınları, ayrı hikâyelerde de olsa, vererek modernleşme karşısında kadınların nasıl bir tutum alacaklarını gösterir.

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### CEPHE GERİSİNDE MİLLİYETÇİ KADINLAR

Halide Edib'in *Dağa Çıkan Kurt* (1922) adlı ikinci hikâye kitabında savaşı konu alan hikâyeleri yer alır. Bu hikâyelerde temel konu savaş olsa da, kadınların savaş anındaki durumları ele alınır. Bu hikâyelerde Birinci Dünya Savaşı'nı ve Kurtuluş Savaşı'nı yaşayan, köyleri ve yerleşim yerleri düşman işgaline uğramış kadınlar anlatılırlar. Kadınlar, eşlerini savaşa gönderdikleri için savaşın yarattığı yoksullukla mücadele eden, erkeklerin tarla işlerini de üstlenmiş ve savaşın kazanılması için gerekirse savaşta asker olmayı göze alan milliyetçi kadınlardır. Diğer yandan savaşın hasta, çaresiz ve aç bıraktığı kadınlar da ele alınmıştır. Bu bölümde incelenen mensur şiir ve hikâyeler şunlardır: "Ey Ana Toprağı" (1908), "Bir Kadın İçin" (1913), "Fatma Kadın Bana Kaç"(1919), "Dağa Çıkan Kurt" (1919), "Tanıdığım Çocuklardan" (1919), "Efenin Hikâyesi"(1920), "Şebben'in Kara Hüseyin'i"(1922), "Vurma Fatma!"(1922), "Beyazlı Kadın"(1923), "Mustafa Onbaşı"(1923), "Türkiye'nin Kadınları- Erzurumlu"(1921). Bu bölümde Halide Edib'in ilk dönem mensur şiir ve hikâyeleri yer aldığı gibi, savaş döneminde yazdığı ikinci dönem hikâyeleri de yer alır.

Savaş konulu hikâyelerde iki farklı kadın tipi dikkati çeker: Biri cesur, diğeri ise hasta ve muhtaçtır. Halide Edib'in ilk dönem hikâyelerindeki güçsüz

kadınlar yerini artık cesur kadınlara bırakır. Çünkü savaş gibi olağanüstü bir olay, kadını erkeğin yanında yaşadığı toprağı korumak için mücadeleye yönlendirir. Güçsüzlüğün yerini cesaret ve savaşçılık alır. Hikâyelerin yazılış yıllarına göre bakıldığında, savaş konulu hikâyelerdeki kadınlarda milliyetçi ve cesaretli oluşlarında bir değişme görülmez. Diğer tipteki kadınlar ise savaşın hasta bıraktığı kadınlardır. Bu kadınlar hasta olsalar da çocukları onlara destek olarak savaş koşullarında yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar.

Savaşta cesaretleriyle ön planda olan kadınlar, Anadolu'nun farklı köylerindeki kadınlar olduğundan eğitimsizdir. Ancak hikâyelerde onların eğitimsizlikleri vurgulanmaz. Vurgulanan, kadınların savaşta erkeğe destek olan, yeri geldiğinde savaşa katılabilecek cesareti gösterebilen kadınlar olmasıdır. Bu bölümde incelenen hikâyeler kadınların özelliklerine göre sıralanmıştır. "Ey Ana Toprağı" (1908)'nda, "Bir Kadın İçin" (1913)'nde ve "Fatma Kadın Bana Kaç"(1919)'ta kadın "vatan toprağı"na benzetilmiş, topraklar düşman işgalinden kurtulduğunda kadınların da hür yaşayabileceğı belirtilmiştir. "Dağa Çıkan Kurt" (1919)'ta ve "Tanıdığım Çocuklardan" (1919)'da ise savaşın hasta ve yoksul bıraktığı kadınlar anlatılır. "Efenin Hikâyesi"(1920)'nde, "Şebben'in Kara Hüseyin'i"(1922)nde, "Vurma Fatma!"(1922)'da, "Beyazlı Kadın"(1923)'da, "Mustafa Onbaşı"(1923)'da, "Türkiye'nin Kadınları- Erzurumlu"(1921)'da ise savaşın çetin havasında kahraman ve milliyetçi kadınlar yer alırlar. Bu kahraman kadınlar, yeni Türkiye'nin kurucusu rolündedir. Çünkü savaşın ardından hayatın devamını kadınların sağladığı ve savaşın onların azmi sayesinde kazanıldığını Halide Edib yazılarında da belirtir. Savaş, kadınlara güçlerini gösterecekleri sosyal bir alan yaratır. Böylece, toplumda bir birey olarak var olurlar.

Halide Edib, *Türkiye’de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri* kitabındaki “Kadın ve Türk Kadını” başlıklı yazısında savaş zamanındaki kadınları şöyle ele alır:

O zamanki uğranılan hezimetin, kadınlarda bir ümitsizlik uyandıracacağı hatıra gelebilirdi. Fakat, 1918’de daha çok tehlikeli ve yenilmez gibi görünen kudretlerin karşısında olmasına rağmen kadınlar tekrar bütün varlıkları ile mücadeleye atıldılar. İnsan o zamanki kadının ruh haletini düşündüğü vakit, vatanın kadın için büyük ve kolektif bir aile yuvası olduğunu derhal idrak ediyor. Kadın, evinin refah ve selametinden ne kadar kendisini mesul hissederse, vatan felâkete uğradığı zaman, aynı mesuliyeti hissettiğini, o günler ispat etmiştir. (254)

Hikâyelerdeki bir özellik, kadının vatan ile özdeşleştirilmesidir. Vatan toprağı savaştan kurtulduğunda kadının namusuna el uzatan düşman yenilecektir. “Nuruosmaniye 1908” notu düşülmüş “Ey Ana Toprağı!” adlı mensur şiir, vatan toprağının kadına benzetildiği bir anlatıdır. Yazar, Osmanlı’yı “[ç]ocukların[ın], felaket sularının en karanlık derinliklerinde boğul[an] bir “ana”ya benzetir (19). “Ana toprağı”nın çocuklarını düşünmeyip onlara ihanet etmesi üzerine yazar, “ana toprağı”na şöyle seslenir:

Ey mavi dalgalar içinde uyuyan ana toprağı! Dağlarının nazlı çizgileri, mor gölgeleri, ufuklarının rüyamsı, tülümsü sisleri, göğünün pembe, inci büyüleri, bulutlarının güzel, oynak renk yığınlarıyla bizi yetim bırakıp hangi yabancı isteklere



doğru kayıyorsun? Yumuşak, vefalı göğsünün altı yüz yıllık  
çocuklarını nereye fırlatıyorsun? (19)

Fatmagül Berktaş, “Doğu ile Batı’nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin  
Kurgulanışı” başlıklı makalesinde bu tür bir sembolleştirmeyi şöyle  
değerlendirir: “Kadının madde ve toprakla (içkinlik) ilişkilendirilmesi, yabancı  
egemenliğine karşı mücadele eden milliyetçi hareketlerin çok sık başvurduğu  
bir sembolizmdir” (277). Afsane Najmabadi’nin “Sevgili ve Ana Olarak Erotik  
Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak” adıyla çevrilen makalesinde ise  
vatanın ana olarak gösterilmesi şöyle açıklanır:

Sevilen kadın olarak vatanın yanı sıra, yurtsever  
söylemde başka bir kadın bedeni daha vardı: Anne olarak  
vatan. Vatan hem sevilen kadın hem de anneydi. Bu anlam  
yoğunluğunun ruhsal dinamiği, modernitenin kadınları ve  
erkekleri için aynı değildi. Vatan, erkeklerin yurtsever  
edebiyatında (heteroseksüelleştirilmiş) sevgili ve anne olarak  
ikili anlamını korudu; ama kadınların yazdıklarında vatan,  
genellikle anneydi. (133-4)

Böyle bir sembolleştirmenin de gerekçesini şöyle belirtir:

Ana-babaya saygı göstermek, sorumluluklarını yerine  
getirmek gibi içgüdüsel özellikleri harekete geçiren aile  
ortamında babaya da yer verilmesine rağmen, yabancı  
tecavüzü tehlikesiyle karşı karşıya kalacak, yardım isteyecek  
olan, yani düşman saldırısının kurbanı olma riskini taşıyan  
yalnızca annedir. (155)

Vatan toprağının, onun üzerinden geçen ya da geçecek olan yabancı işgal güçlerinin saldırısına uğraması, “Ana” sıfatını taşıyan kadına yönelik bir tecavüz olarak gösterilmiştir. Hikâyede anlatıcı, “Ana toprağı”na yani Osmanlı Devleti’ne seslenir, tarihî kişilikleri –Kemâl ve Mithat, Fatih ve Selim’i- anarak tarihe de vurgu yapar. Eğer Osmanlı toprağı üstünde yabancı devletlerin iktidarı söz konusu olacaksa, yani “ana toprağı”, “yaralayıp, tırnaklayıp kirleten haydut ellerin” eline geçecekse herkes ana toprağının çocukları olarak ölmeyi ve yok olmayı göze alır: “Ey Kemal’in, Mithat’ın anası; Fatih’in, Selim’in mezarı! Senin temiz köşelerine saygısız ayaklar basacaksa... Biz hepimiz, büyük Enver’imiz, bahadır Niyazi’imiz aslan ordumuzla, kadın erkek, saç bitmedik yetimlerimizle en kara, en derin derinliklerine göçelim!” (20).

Bir olay örgüsü olmayan ve tarihsel bir durumun dile getirildiğı mensur şiirde, anlatıcının “ulusun” dağılması ve “vatan”ın kaybedilmesi korkusunu kadının “annelik” özelliğinden ve “namusun kirlenmesi”ni kullanarak ön plana çıkarmıştır. Halide Edib’in yazılarına göre de, kadın demek aile ve toplum demektir.

21 Mayıs 1913’te *Tanin*’de yayımlanan “Bir Kadın İçin” adlı hikâyede de kadının yine vatana benzetilmesi söz konusudur. Annesi tarafından küçük yaşta terkedilen Feyzi’nin “bir kadın için” yani bir kadının özgürlük hakkını savunurken hayatını feda edip ölmesini konu alır. Vasisinin yanında kalan ve idadiye giden 21 yaşındaki Feyzi’nin anneli ve annesiz günlerinin karşılaştırılması ve daha sonra “hayalperest, ateşli, milliyetçi bir genç hocadan” aldığı eğitimle milleti, kadına benzetmesi hikâyedeki olayları şekillendirir: “Hocası, milleti, vatani, hep bir kadına teşbih ediyordu. Bu vatan denilen şey, bu yaşayan, köpüren, seven ve sevilme isteyen ana, kadın,

kaybettiği sevgili anasıydı” (81). Annesinin oğlunu niçin terk ettiğini anlayamayan Feyzi, babasını suçlar ve “annesinin hukukunu” hayalinde savunur:

Babası, sert, lâkayt ve taş gibi hareketsiz ve hissiz ne kadar hükümete benzerse, annesi ne kadar ateşli, hayat dolu, şefkatli ve ebediyen hukukuna malik değil, öteki taraftan ezilmeğe, ihmal edilmeğe, bütün kabiliyeti, gençliği ezilip, alınıp, fırlatılıp atılmağa mahkûm millete benzerdi. Feyzi'nin gözünde erkek babasının çehresiyle hükümet, millet annesinin çehresiyle kadındı. Onun için millet demek kadın demekti, ana demekti. (özgün imlâ 82)

Feyzi, Tophane yolunda yürürken “kıyafetsiz, adi ve belki de sarhoş bir adam[ın]” bir kadını rahatsız ettiğini görür. Kadın Feyzi'den “Efendi, beni müdafaa ediniz, bu adam tecavüz ediyor” diye yardım ister (84). Feyzi, “bir yıldırım süratiyle adamın üstüne atıl[ır]” ve kavga sırasında çevreden “Efendi bir kadın için mi?”, “Oğlum bir kadın için mi?” sesleri yükselir (84). Feyzi'nin kalabalıktan gelen sorulara veremediği cevaplar ilginçtir:

Sakallı bir efendi daha: “Oğlum bir kadın için mi?” diye kolundan çekti. Bunda bir tenkit, ayıplayan bir tekdir vardı. “Evet, bir kadın için, kadınlarımızın namusu bizim namusumuz, her kadın anamız, kardeşimiz olduğu için.” diyor, köpürüyor; kesik, karışık, sayıp döküyordu. İçinden bir şey kuduruyordu, kadını ezmek, kadını kapamak, kadını ağlatmak ve süründürmek, bunlar namustu, kadına müşterek bir mal gibi tecavüz etmek bir namustu, kadınlarımızı düşmanlar kirletirken

bağırarak, fakat kendi toprağında, kendi vatanında, babasının, kocasının, oğlunun beklediği vatanı şerefine, haysiyetine tecavüz etmek her kirli ve cüretkâr adamın hakkıydı. (84)

Hikâyede kadınların kendi topraklarında erkeklerden gördüğü eziyetlerin ve horlamaların düşmanlar tarafından savaş esnasında yapılanlarla aynı olduğu görüşünün savunması bir erkek tarafından yapılır. Fakat hikâyenin sonunda bu savunmayı yapan Feyzi, ciğerine isabet eden kuşunla ölür ve toplum içinde farklı düşünen, “öteki” olmuş biri daha toplum tarafından yok edilmiştir. Halide Edib yazılarında kadın haklarını erkeklerin savunması gerektiğini yalnızca kadının eğitimi konusunda dile getirmiştir. Kadının toplum içinde özgür bir birey olarak var olması için erkeklerin kadın haklarını koruyucu bir rol üstlenmesi Osmanlı toplumunda geleneksel bir toplumdaki modern bir topluma dönüşün göstergesidir.

“Fatma Kadın Bana Kaç”; 18 Eylül 1919’da *Büyük Mecmua*’da “Fatma Kadın Kaç Bana” adıyla yayımlanan, kadının vatan toprağıyla özdeşleştirildiği ve bir halk inanişine, “hurafe[ye]” dayandırılan bir hikâyedir (137). Anlatıcı küçükken küçük Türk kızlarının eskici Yahudiler tarafından çalınıp kaçırıldığıyla ilgili büyükannesinden bir hikâyeye duyar ve eskici bir Yahudi gördüğünde onlardan hep kaçır. Bu rivayete göre eskici Yahudiler “en tombul, en pembe ve en güzel çocuğu” kaçırıp “bir akşam bütün ihtiyarlar, kadın erkek meclis kurarlar [...] [h]epsinin elinde bir çuvaldız”, “Fatma kadın bana kaç!” diye bağırıp çocuğun kanını bitirene dek iğnelerlermiş (137-8). Anlatıcı bu hurafeyi, Anadolu’nun farklı milletler tarafından işgali sırasındaki durumuna benzetir: “Şimdi hep “yeşil gözlü inci şetaretili” kızın damarlarından kâh İzmir, hâh Adana, kâh bilmem hangi kan akarken etrafında bu yaygara,

bu alay var” (138). Anadolu toprağının kadınla özdeşleştirildiği bu hikâyede, “Sevgili yavrucuk” dediği küçük “kadın”ın yani vatanın “ondan ona koşarken” “uzun bir iğne mütemadiyen kanının, canının bir parçasını” İzmir’i, Adana’yı ve diğerlerini ondan alır (138). Anadolu’nun yabancı kuvvetler tarafından işgal edilen bir dönemde Halide Edib, bir “hurafe”yi yaşanan tarihsel bir olayla bağdaştırır.

Vatanın kadınla özdeşleştiği hikâyelerden sonra savaşın kadınları hasta, çaresiz ve aç bıraktığı hikâyeler de kadının, dönemin toplumundaki yerini gösterir. Halide Edib’in üçüncü hikâye kitabına adını veren, 10 Ekim 1919 tarihli “Dağa Çıkan Kurt” adlı hikâyede anlatıcının “bir hülya” dediği gündüz rüyası anlatılır. Bu rüya metni, anlatıcının küçük bir kızken bir kurtla karşılaşmasını konu alır. Bu küçük kız ve annesi savaşa asker olarak gitmiş babasının ardından fakirlikle mücadele eder. Küçük kız, Üsküdar’da savaş yıllarının açlık ve sefaleti içinde annesinin gündelikten dönmesini beklerken babasının da askerden dönmeyeceğini düşünmektedir:

Annem nihayet takunyalarını sürüyerek geliyor.

Anlıyorum ki koltuğun altında ekmek yok. Artık kaybettiğimiz asker babamı düşünüyor, anlamak istiyorum. O, raftan aldığı üç günlük siyah bir ekmek parçasını elime sıkıştırıyor, beni yatağa fırlatıyor, kirli yorganı başıma çekiyor, sonra oturup dövünüyor. Ben, boğazımdaki yumrunun ekmek mi, annemin sesi mi olduğunu bilmiyorum.(10)

Hikâye; savaşın aileleri parçalaması, erkeklerin savaşta öldükten sonra kadın ve çocukların açlık içinde kalışlarının acı bir tablosunu sunar. Halide Edib, Suriye’ye doğru seyahat ederken ve köylerde Kurtuluş

Savaşı'na eşlerini savaşa gönderen kadınları da *Mor Salkımlı Ev* (1963) ve *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1962) adlı eserlerinde anlatır.

Savaşın kadınları ve çocukları kötü etkilediğini gösteren bir diğer hikâye, 18 Eylül 1919 tarihli *Büyük Mecmua*'da yayımlanan "Tanıdığım Çocuklardan" adlı hikâyedir. Hikâyede birbirinden bağımsız iki ayrı olay anlatılsa da tek bir nokta ele alınır: savaşın aç ve çaresiz bıraktığı çocuklar ve onların anneleri. İlk olaydaki çocuk Rüstem, sabahları *Tasvir, İkdam* satıp; öğleden sonra tren istasyonunda paket taşıyarak babası muharebeye gittiği için üç kardeşine ve hasta annesine bakar. Rüstem'in hayat hikâyesi kadın anlatıcının "analık duygusunu" uyandırır (28). Rüstem, kadın anlatıcının da paketini evine kadar taşır ve anlatıcı onu bir daha hiç göremez. Diğer olayda ise mekân Beyrut'tur. Sokak ortasında sara krizi geçiren bir kadın ve annesinin başında "beş yaşında kadar bir kız" vardır. Anlatıcı kadının açlıktan öldüğünü sanır ve telaşla çevredeki dükkânlardan ekmek arar ancak bir dükkân sahibi hasta kadının aç değil, saralı olduğunu söyler. Hikâye, "Rüstem ve küçük Arap kızı"nın akıbetlerini merak edip endişelenen kadın anlatıcının Halide Edib'in olduğunu, Halide Edib'in Suriye'deki yıllarını tanımlayan cümlelerinde rastlanır:

Suriye'de hayatımın "çocuklar devri" dediğim yıllarında açlık ve sefalet faciası arasında kalbimin ortasında dört kişilik ailesini geçindiren dokuz yaşında Rüstem bir acı idi. [...]

Savaşın son yılı idi. Cebel'den iniyordum. Suriye'den hemen herkes çekilmişti. Felâket son azgın dönemini yaşıyordu. Aç çocuk kabileleri erimiş, yeşil suratlarında ihtiyar, çukur gözleri, derin buruşukluklarıyla göklere karşı o kadar acı,

o kadar şikâyetçi, o kadar alaycı bir facia ile “cû’ân” diye  
bağırıyorlardı ki, yalnız insanlar adına insanın kalbinde bir  
utanç uyanıyordu. (30)

Anı-hikâye türüne girebilen bu anlatıda savaşın nerede olursa olsun  
tıpkı erkek nüfusu etkilediği gibi geride kalan kadın ve çocukları da açlık ve  
çaresizliğe düşürdüğü durum, realist bir anlatımla sunulmuştur. Halide Edib,  
Birinci Dünya Savaşı yıllarında eğitim müfettişi olarak Suriye’de, Kurtuluş  
Savaşı’nda da onbaşı rütbesiyle savaşta bulunduğu için anılarında da  
hikâyelerdeki gibi sahneler ve olaylar yer alır.

Savaş, kadınları çaresiz bıraktığı gibi kahraman kadın tipleri de  
yaratmıştır. Kadınların savaşta cephe gerisinde olsa da yaşadıkları  
coğrafyayı koruyacak kadar cesaretli oldukları vurgulanmaktadır. 4 Ocak  
1920’de *Vakit* gazetesinde yayınlanan “Efenin Hikâyesi” bu hikâyelerden  
biridir. Hikâyede Yunan işgalini yaşamış Aydın’ın bir köyünde Efe adlı  
kızanın<sup>8</sup> köyünü işgale karşı koruyamayışı anlatılır. Yunan askerleri İzmir’e  
girdikten sonra Aydın’a ilerler. Hikâyede Yunan yağmasından köyünü  
kurtaran Efe, Aydın’ın yağmalaması sonrası köye gelen Tahkik Heyeti’ne  
olanları anlatır. Efe ve diğer köylüler Yunan askerlerinin ilerleyişini duyarlar  
ancak gündelik yaşantılarına aldirmeden devam ederler. Bir gün, “kuzu  
otlatan kızlar” Yunan askeriyle karşılaşır ve köye kaçan kızlar, yolda  
gördükleri Efe ve kızanlara durumu şikâyet ederler (48). Efe, emmisinin kızı  
Kezban’ın sözlerini Tahkik Heyeti’ne şöyle anlatır:

—Efe, dedi, Yunan İzmir’e girdi, sustunuz; din

kardeşlerimizi soydu, sustunuz. Burnunuzun dibine geldi, yine

---

<sup>8</sup> “Silahlı köy delikanlısı” anlamındadır.

başınızda oya, elinizde tüfekler eğlendiniz. Bizi bugün  
Menderes Köprüsü'nün yanındaki Yunan neferleri yakaladılar.  
Koyunlarımızı aldılar, boynumuzdan altınlarımızı kopardılar,  
üstümüzü parçaladılar.

[...]

İmamın kızı:

—Daha ne yaptılar diye sormayın, daha ne yapacaklar  
diye sorun, dedi.

O da başörtüsünü suratımıza fırlattı:

—Alın bunları, örtünün, verin tüfekleri, kamaları bize;  
kızlarımızın ırzını bundan sonra biz koruyacağız, dedi.(49)

Hikâyede kadınların bu başkaldırısından sonra köyde Yunan  
yağmasını kızanlar durdurur. Halide Edib, savaş döneminde kadınla erkeğin  
beraber çalıştığını yazılarında da dile getirir. Erkeklerin savaş sırasında  
cephede yer almasıyla, kadınlar cephedeki erkeklerin yiyecek ihtiyacını  
sağlama rolünü üstlenirler. Hikâyelerdeki kadınlar ise yaşadıkları çevreyi  
düşmana karşı korumakla kahramanlaşırlar.

“Türkiye'nin Kadınları- Erzurumlu” adlı hikâyede Anadolu kadını bu  
kez bir Türk bayrağına benzetilir. Hikâye, 6 Nisan 1921 tarihli Vakit  
gazetesinde yayımlanmıştır. Hikâyede, Ankara'dan gelip bir derenin  
kenarında dinlenecek olan kadın anlatıcı, dere kenarında Erzurumlu bir  
kadına rastlar. Anlatıcı kadın, Erzurumlu kadının niçin oralara geldiğini  
öğrenmek ister:



—Düşmandan kaçtık. Tarlamızı, çift, çubuğumuzu bıraktık, gün ortası kaçtık. Top atıldı, ortalık karıştı, her yer mahşer oldu, herkes kaçtı. [...]

—Bu sefer de Bursa'ya yerleştik, oradan da düşmandan kaçtık, nereye gittikse düşman geliyor diye kaçıyoruz. (153)

Anlatıcı, Erzurum'da yatakta üç çocuğu Recep, Kahraman ve Ali'yi bırakıp kaçmak zorunda kalan kadını bir Türk bayrağına benzetir: “Belki Türk bayrağının taşıdığını, ruhunda taşıyan hicranlı bir kadın” (155). Halide Edib, mensur şiir ve hikâyelerinde toprağı kadına benzettiği gibi bayrağı da benzettir.

9 Mart 1922'de *İkdam* gazetesinde yayımlan “Şebben'in Kara Hüseyin'i”nde de savaşa katılmak isteyen kahraman Şebben ve köylü kadınlar dikkati çeker. Hikâyede, asker olan kadın anlatıcı Ankara ile Sakarya cephesi arasındaki bir köye geceyi geçirmek için misafir olur. Misafir olduğu evin gelini Şebben, kocasını Kara Hüseyin'i askere göndermiştir ve onun askerden dönmesini bekler. Hikâyede bir odada toplanan köylü kadınları anlatıcı kadından bir istekte bulunurlar. Köylü kadınlar, tıpkı köyün erkekleri gibi savaşa asker olarak gitmek isterler:

—Bak hele, biz taze gaziler hep asker olacağız. Sen, bizi asker edeceksin. Tüfeği, neyi hep göstereceksin. Gâvurlarla bir yeniş dövüşeceğiz, kovacağız, seferberlik bitecek, nasıl olma mı?

Nineler itiraz ediyor:

—Siz nasıl edersiniz? Top var, tüfek var...

—Bizimkiler nasıl ediyor? Erkek aslan, aslan olu, da dişi aslan olma mı? Sen di bir. (98)

Köylü kadınlar, kendilerini erkeklerle eşit koşullarda; savaş şartlarında eşleri olmadan nasıl “[b]ütün çift ve çubuğu nasıl idare etti[lerse]” savaşa da katılabilecek güçte görmektedirler. Halide Edib, bu konuyu “kadının çalışması” konusunda yazdığı yazılarda ele alır. “Kadınlar çalışmamalı” diyenlere cevap veren yazar, savaş zamanındaki “Türk ordusunun gerisinden bir omzunda çocuğu öteki omzunda askerin yiyeceği günlerce yürüyen, Türk’ün hayatını tarlada, evde, ticarete idame için sessiz çalışan azimli” kadınları örnek gösterir (“Türk Kadınları Hakkında” 226). Halide Edib, *Türk’ün Ateşle İmtihanı*’nda onun bu hikâyeyi yazmasını İsmet Paşa’nın tavsiye ettiğini söyler: “Hikâyeye yayınlandığı zaman, bana yazdığı bir mektupta demişti ki: ‘Orduda kumanda ettiğim yüz bin askerin her birinin evinde bir Şebben olduğunu bilmiyordum. Bu kadınlar bana eşeklerinin üstünde birer bohça gibi görünürlerdi’” (252). Kadınlar, savaş sürerken cephe gerisindeki toplumsal işlevleri sağlayan birer bireyler olarak toplumda görünür olmaya başlar.

“Vurma Fatma!” adlı hikâyede de, Yunan askerlerinden intikamını alan cesur bir köylü kadını anlatılır. Bu hikâyeye, Halide Edib’in Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Mehmet Asım ile birlikte 1922’de yayımladıkları *İzmir’den Bursa’ya* adlı kitapta yer alır. Hikâyeye tekniği açısından diğerlerinden farklı olarak bölümlerden oluşur, ilk iki bölüm hikâyenin sonunu anlatır. Üçüncü bölümde hikâyeye başlangıcı verilir, en son bölüm ilk bölüm olan hikâyeye sonuna bağlanır. Hikâyede Yunan askeri olan Yanako’nun “Megale İdea”<sup>9</sup> ile Anadolu’ya İzmir’den girip, köyleri yağmalayarak tıpkı Yunan Çavuşu Tanaş’ın gösterdiği

<sup>9</sup> Yun. Meghale İdea (Büyük İdeal)

yüzük gibi parmağı zümrüt yüzüklü bir Fatma arar. Tanaş, yağmalardan elde ettiği pırlantalar, altınlar ve üzerinde kanı olan bir zümrüt yüzük göstererek Yanako'yu asker olmaya kandırır. Yanako, köyün birinde yüzüklü bir Fadime bulur ancak yağma sırasında onu kaybeder. Fatma'nın kocası ve çocuğunu Yunan askerleri öldürmüş, altınlarını da çalmışlardır. On bir ay sonra köye aç iki Yunan askeri ekmek için gelir ve Fadime'nin de içinde olduğu bir grup köy kadını tarafından taşlanarak öldürülür. İlk iki bölüm, anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Fadime bu olaydan sonra Dumlupınar Ordugâhı'nda sorgulanır ve anlatıcının Fadime'ye seslenişinde savaştaki kadının tanımlandığını ve savaşın "kadınlar" için kazanılması gerektiği vurgulanır:

Yeter, Fadime, git yat, bunları unut, bu savaşı sen yaptın, Yunan'ı sen yendin, zalimlere sen vurdun, Fadime! Nasırlı ellerinle, patlak tabanlarınla, hasretten lime lime olmuş zavallı kalbinle oynayanlar cezasını buldular. Senin güçlü omuzların bu mutlu savaşın yükünü taşıdı; senin küçük ellerin kurtuluş ordusunu doyurdu; kurtarıcıları emziren mutlu göğsünden sevgililerini kopardın, ateşe attın; kurtuluş günü senindir, Fadime! Kurtardığın toprakların üstüne gururla bas ve hür dolaş, sevgili Fadime! Hep senin yurdun, senin namusun, saadetin ve istiklâlinin bayrağını görenler, memleketlerine sahip, zalimlere karşı kılıçları keskindir. Yarınki Fadime'nin küçük ayakları sıcak, güzel elleri yumuşak, genç göğsü dolu olacak! Yarınki Fadime çiçekli şalvarları, altın ziynetli başı, mesut ve dikilmiş yüzü ile genç Türkiye'nin en güzel bayrağı olacak! Git, yat, Fadime! Bırak ben, Sakarya'dan İzmir'e kadar

Yunan alevlerinin aydınlattığı kan ve yıkıntı izlerinde senin kanlı ve işkenceli menkıbeni bir daha zihnimde nakşedeyim. (108-9)

Kadın tipinin cesareti sayesinde, vatanın düşmandan kurtarılmasıyla Fatma'dan sonraki kadınların artık rahat bir yaşam sürecekları anlatıcı tarafından vurgulanır. Böylece yalnızca vatan düşman işgalinden kurtulmamış, kadınlar da toplumsal savaşı kazanmışlardır. Halide Edib, savaş sırasında kadınların cesareti sayesinde gelecekteki kadınların mutlu ve özgür olacağını düşünür.

Savaş dönemindeki cesur kadınlar, dönemin erkeğinin idealindeki kadın tipini de değiştirmiştir. “Beyazlı Kadın” hikâyesi anlatıcının erkek olması ve savaştan yeni dönmüş bir erkeğinin idealindeki kadın tipini anlattığı için önemlidir. Hikâye, 14 Mayıs 1923'te *Vakit* gazetesinde yayımlanmıştır. Hikâyede otuz sekiz yaşında olan erkek anlatıcı evlenilecek kadının tarifini şöyle yapar: “[B]enim istediğim, beklediğim kadın, hem orağı ile tarladan dönen kadının bin bir özlemini, ıstırabını çeken kuvvetli ve derin kadın olsun, hem İstanbul'un ezeli ve uzun zevkine mirasçı ince gölgenin gök güzelliğini üstünde taşıсын” (137). Bu tarif, Tanzimat ve Meşrutiyet döneminin aydınlarının “kadın” tariflerinden farklıdır. Erkek anlatıcının vurguladığı “derin kadın”, toprağın ve hayatın sıkıntısını çeken, hayatı evde yaşayarak değil ev dışında öğrenen kadındır. Hikâyede İstanbul'da bir davete katılan erkek anlatıcı, “İstanbul'un bütün uygar terbiyeliliğini taşıyan kızlar gelecekmiş, dans ederlermiş, lisan bilirlermiş, musiki bilirlermiş ve güzelmişler” diye anlattığı İstanbul kadınlarıyla tanışmamış, “Lehistan'ın mücadelesinde askerlik etmiş, iki defa yaralanmış” beyazlı bir kadınla tanışmıştır (137-9). Beyazlı kadın, anlatıcının yukarıdaki tarifine uyar. Beyazlı kadın, erkeğinin yeni

kadın tipini tarif eder. Hikâyelerde mücadeleci ve kahraman kadınların ideal olduğu bir dönemin başladığı görülür.

Hikâyelerde ayrıca savaş süresince gündelik yaşamın devamını sağlayanın, kadınların üretkenliği olduğu vurgulanarak toplumda kadının rolünün önemine işaret edilir. “Mustafa Onbaşı” adlı hikâyede kadının savaş koşullarında bile yaşam koşullarını düzeltebilecek güçte olduğu, evlilik konusu üzerinden anlatılır. Hikâye, 18 Ekim 1923'te *Vakit*'te yayımlanmıştır. Hikâyede Batı Cephesi'nden “izinli dönenler için konak yeri” olan bir köyde, bekâr köy kadınlarının askerlerle evlenmek istemesi konu edilir. Köylü kadınlar komutanın izin vermemesinden dolayı askerle evlenemedikleri için cephede asker olan kadın anlatıcı vasıtasıyla bu isteklerini komutana iletirler. Kadın anlatıcı, her kötü durumda iyilik ve güzelliği yaratanın kadın olduğunu belirtir:

Yanık ve yalçın araziden Mehmet Emin Bey'in bir mısraını hatırladım. Kadından bahsederken: “İnsan oğlu yeryüzünü seninle şenletir”, demişti. Her ölüm sahasında hayatı, her felaket sahasında saadet ve şenliği kadınlar getiriyordu. (özgün imlâ 169)

Yukarıda bahsedilen mısra Mehmet Emin Yurdakul'un “Anadolu” adlı şiiridir.

Halide Edib Adıvar, savaş dönemini anlattığı hikâyelerinde kadınlar, iki farklı tipte anlatılırlar. Birincisi kahraman, diğeri hasta kadınlardır. Genel olarak savaş dönemi hikâyelerinde kadınlar milliyetçi kimlikleriyle öne çıkar. Vatan, namus ve bayrak kadınla özdeşleştirilir ve savaşın kazanılması kadının ve geleceğinin kurtuluşuna bağlanır. Ayrıca bu dönemdeki kadın, savaş sıkıntısını göğüslediği için dönemin erkeği tarafından ideal kadın

olarak gösterilir. Kadının erkekle birlikte bir hedef için çalışması onu ideal kadın yapar.

Savaş öncesinde toplum tarafından baskı altında tutulan kadın, savaş anında bu baskılardan kurtulup erkeğin yanında yer alarak sorumluluklar üstlenir. Artık baskıyı uygulayan erkek egemenliği cephe gerisindeki kahraman kadınlar Anadolu'nun kırsal kesiminde toprağı ekip biçen, hayvancılık yapan, üreten kadınlardır. Savaş sırasında erkeğin görevlerini de üstlenerek hayatın devamını sağlarlar. Hikâyelerde kadının kahramanca duruşu desteklenir ve Halide Edib, savaşı kadınların kazandığını söyler.

Sonuç olarak, kadınların güçsüzlükten kahramanlığa ulaşmaları erkek egemenliğinin kadın üzerindeki baskısının savaş nedeniyle kayboluşu, kadını kendine güvenen, azimli ve kahraman yapar. Bu tipte kadınların idealleşmesi, Cumhuriyet dönemindeki yeni kadınlar için de birer örnek oluşturur. Çünkü yeni Türkiye'nin üreten, çalışan ve azimli yeni kadınlara ihtiyacı vardır.

## ALTINCI BÖLÜM

### YENİ DÜNYANIN YENİ KADINLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, kadınlarla ilgili inkılâpların ilanından ve kadınların haklarının kanunlarla güvence altına alınmasından sonra kadınlar, toplumda daha görünür olmaya başladılar. Halide Edib Adivar'ın 1937-47 yıllarında yazdığı son dönem hikâyelerde kadınlar artık “yeni”dirler. Çünkü modernleşme ve yasalarla kadın haklarının korunması, onları “eski” kadınlardan, yani modernleşme öncesi kadınlardan ayırmıştır. Artık “yeni” kadınlar edindikleri mesleklerde çalışmaya başlamış; öğretmen ya da memur olabilmişlerdir. Çalışma hayatına girip geleceği hakkında karar verebilen ve kendi ayakları üzerinde duran güçlü kadınlar ortaya çıkmıştır.

Hikâyelerde kadınlar, kanunların onlara sağladığı güvence ile artık erkekten bağımsız hareket eden, okuyan, yazan ve “özgür” olan kadınlar “yeni dünya” kadınları diye tarif edilirler. “Eski dünya” kadınları ile “yeni dünya” kadınları arasında karşılaştırma yapılır. Bu karşılaştırmada modernliği yanlış anlayan kadınların eleştirisi yapılır. Çalışan ve kendi parasını kazanıp israftan, süsten ve makyajdan uzak duran kadınlar “ideal kadın” olarak yansıtılır. Modernleşmenin etkisiyle yaygınlaşan süse ve makyaja düşkünlük “ideal kadın”ın değil aşırı Batılılaşmış kadının özelliğidir.

“Yeni dünya”yı ve “özgür” olmayı yanlış anlayan kadınlar hikâyelerde “yeni dünya”nın ideal kadını karşısında sert eleştirilir. Bu kadınlar özellikle cinsî özelliklerinin öne çıkması, abartılmış makyajları ve Amerikan kumaşına ve lükse düşkünlükleri nedeniyle ideal kadın olamazlar. İdeal kadın; makyajsız, sade, yerli malı kullanan, israftan kaçınan, kızlarını iyi yetiştiren, çalışıp kendi parasını kazanabilen, okuyup yazan kadındır. Bu bölümde kadının özgürleşmesi, modernleşmeyi yanlış anlayan kadınlar ve “yeni” ile “eski” kadının karşılaştırması Halide Edib’in son dönem hikâyelerinin temel konuları olarak incelenecektir. Bu çerçevede incelenecek hikâyeler şunlardır: “Ağzından Çıktığı Gibi” (1939), “Yeni Dünya, Eski Kadın” (1937), “Radyo, Çardaklar, İnsanlar”(1937), “Kadınlar Arasında”(1947), “Rukiye Hanım’ın Misafir Gecesi”(1956), “Rukiye Hanım’ın Bayram Misafirleri”(1956), “Bir Hayatın Üç Perdesi”(1947).

Cumhuriyet’in kadınlara sağladığı haklarla kadınlar, çalışma hayatına girip hayatlarını erkek egemenliği olmadan sürdürebilmeye başladı. Eğitim sayesinde de özgürleşen kadınlar kendi geleceklerini belirleyebilecek güce ve söze sahip oldu. Bu nedenle artık erkek egemenliğinin kadınlar üzerindeki baskısı azaldı, kadınlar kendi idealleri doğrultusunda yol almaya başladı. Halide Edib’in bu son dönem hikâyelerinde “yeni kadın” diye adlandırılan kadınlar, eğitim gören ve çalışma hayatına giren yeni Türkiye’nin yeni kadınlarıdır.

17 Şubat 1926 tarihli Medeni Kanun ile çok eşliliğin kaldırılması, kadının erkekle eşit miras hakkına kavuşması ve evlenme çağının kanunda yer almasıyla kadın haklarının kanunla güvence altına alındığını göstermektedir. Ancak kanunların toplumun her kesiminde uygulanması ve



benimsenmesi mümkün olamaz. Anadolu'da şehir merkezlerine uzak olan kırsal kesimlerde kadın, gelenek ve göreneklere göre toplumdaki konumunu sürdürür. Erkek çocuk doğuramadığı için üzerine kuma getirilen, miras hakkından uzak olan ve evlilikte söz hakkı olmayan kadın "eski dünya"nın kadını olarak hikâyede yerini alır. "Ağzından Çıktığı Gibi" bunun örneklendiği bir hikâyedir. Hikâye, *Akşam* gazetesinde 22 Nisan 1939'da yayımlanır. Hikâye "modern bir apartman"da hizmetçilik yapan Ayşe'nin hayat hikâyesini konu alır (162). Anlatıcı, Ayşe'nin Cide'nin Aybasan Köyü'nden İstanbul'a niçin ve nasıl göçtüğünü onun dilinden aktarır. Ayşe'nin annesi 16, babası da 10 yaşındayken evlenir, hatta babası "delikanlı olur olmaz" "ana[sının] üstüne kuma getir[ir]" (163). Ayşe de amcasının oğluyla iki yüz lira karşılığında evlendirilir. "Baba[sının] erkek evlâdı olmadı[ğı]" için kendine Aşoğlu'nun kızını almak ister ancak Ayşe'nin amcası o kızı Ayşe'nin kocasına alacaktır. Ayşe bunun üzerine kocasıyla çocuğunu da alıp baba evine kaçar ve babasını kuma almaktan vazgeçirir. Birkaç ay sonra Ayşe, annesinden kalan ineği satıp parasını kocasına İstanbul'da iş bulabilmesi için verir. Ayşe'nin kocası İstanbul'da iş bulamaz ve Aşoğlu'nun kızıyla evlenmeye ikna olarak köye döner.

Anlatıcı Ayşe'nin hayat hikâyesini Ayşe'den dinler ve Ayşe'ye çok eşliliğin yasak olduğunu söyler ve "[n]asıl oldu da üstüne kuma aldılar?" diye sorar (163). Ayşe "Doğru ama nikâhsız alıyorlar. Şimdi ona kuma değil metres diyorlar" der (163). Ayşe'nin kocası kuma getirmeye karar verince Ayşe İstanbul'a kaçmaya karar verir, kızı Fadime'yi Aşoğlu'nun kızına bırakıp İstanbul'a gider. Dört yıl boyunca İstanbul'da hizmetçi olarak çalışır ve sonra kızı Fadime'yi almak için köye döner, babası muhtar aracılığıyla ona yüz elli

lira karşılığında tarla satmak ister. Ayşe İstanbul'da kızıyla birlikte hizmetçilik yaptığı ailenin yanında yaşamaya devam eder. Yıllar sonra amcasını tedavi için İstanbul'a getirdiği gibi, Aşoğlu'nun çocuklarına da nüfus çıkartır.

Hikâyede Ayşe, çok eşliliği kabul etmeyerek köyden kaçmayı ve İstanbul'da çalışmayı seçmiştir. Aile içindeki erkek egemenliğin çok eşliliği savunması nedeniyle Ayşe ailesini terk etmek zorunda kalmış ve çalışma hayatına atılarak hayatıyla ilgili kendi kararlarını özgürce vermiştir. Ataerkil düzen ve gelenek; kadına eşini seçme hakkı tanınmamış, kadının görevini yalnızca erkek çocuk doğurup, ev işlerinde çalışmak olarak belirlemiştir. Kadın hakkında her türlü kararı erkek vermiştir. Buna başkaldıran Ayşe, İstanbul'da modern bir apartmanda çalışmış, kendi parasını kazanıp güçlü bir kadın olsa da modern hayatta çalışma sahası yine ev içinde kalmıştır. Halide Edib makalelerinin ikinci temel konusu olan kadının çalışmasını, hikâyelerinde de konu etmiştir. Ona göre, kadının her alanda çalışması ve kadınla erkeğin toplumda aynı konumda yer alması toplum düzeni için gereklidir: "Sadece kadının hâkim olduğu cemiyet ne kadar insaniyet için muzır olabilirse, sadece erkeğin hâkim olduğu cemiyet de o kadar kötü, dürüst ve tek taraflı olabilir" ("Nereye? - Üniversiteli Arkadaşlara" 5).

Modernleşmenin kadınlara sağladığı hakların, kadınlar tarafından yanlış anlaşılması sonucu "yeni kadın", geçmişte erkek egemenliğinde ezilen kadınların intikamını alan ve erkek üzerinde baskı kuran bir kadına dönüşür. 13 Ocak 1937 'de *Yedigün* dergisinde yayımlanan "Yeni Dünya, Eski Kadın" adlı hikâyeye bu konuyu ele alır. Hikâyeye, eski kadın ile yeni kadın arasındaki farkın ne yönde olduğunu ortaya koyar; kadının modernlikle birlikte nasıl değiştiğini gösterir. Anlatıcı tanık olduğu iki ayrı olayı aktarır. İlk olayda, bir

akraba toplantısındaki kadınlı erkekli yapılan sohbette evli genç kadın, bekâr erkeklerden birine neden evlenmediğini sorar. Erkek evliliği “esaret halkası” olarak görür (169). Bunun üzerine evli erkeğe evliliğin esaret halkası olup olmadığı sorulur. Evli erkekse cevap vermez, bekâr erkekse bunun üzerine şu açıklamayı yapar:

—Gördün mü? Cevap vermeye bile cesareti yok.

Şimdiki kocaların hepsi böyle. Ağızlarını yalnız karılarının olmadığı yerde ve sadece dert yanmak için açıyorlar. Kocalar o kadar esir ki, en kapitalist dünyadan fabrika amelesi, onlara nisbeten lord gibi. Bir orta halli ailelere bak. Kocalar sabahtan akşama kadar çalışıyor, fakat kendilerine beş para sarfedemiyorlar. Hiç birinin sırtına giyecek temiz bir esvabı yok. Karıları incik boncuk içinde, erkekleri ekseri yakalık bile alıp takamıyorlar. Eski kadınlar hiç olmazsa erkeğin üstüne başına bakar, akşam sıcak bir çorba pişirirlerdi. Evli arkadaşlarım şimdi evlerinde peynir, ekmek, sucuk, pastırma yiyor, çünkü hanımlar gündüz sokak sürtüyor. (169)

Erkeğin açıklaması üzerine evli kadının karşı argümanı tartışmayı alevler:

—Parayla değil sırayla... Eskiden sizler kadını esir gibi çalıştırır, vahşi hayvan gibi kafes arkasına hapsederdiniz. Şimdi kadın hür oldu. Çekemiyorsunuz. İnkılâp lafı oldu mu kimseye söz bırakmazsınız. Dünyayı yeni baştan keyfinize göre yapmak istiyorsunuz. Eskisi gibi kadın ağzını açınca, boşayıp sokağa atamıyorsunuz... Ha, ha, ha... Yaşasın yeni dünya! Siz

analarımızı nasıl esir gibi kullandıysa, biz de sizi öyle kullanacağız. (169)

Anlatıcı bu tartışmaya dayanamayıp sokağa çıkar ancak Bayezit Camii'nin avlusundaki kitapçı sergisinin başındayken başka bir olaya tanık olur. Serginin başında "altmışlık bir ihtiyar" vardır (169). Anlatıcı "Pantolonu yamalı, ceketin dirsekleri yıpranmış fakat mintanı tertemizdi. [...]Karısına iyi numara verdim. Kocasına baktığı belli. Bizim bekâr gencin hasret çektiği eski ev kadını örneği olacak" dediği ihtiyar kitapçıdan alışveriş yaparken birden bir kadın belirir ve satıcının karısı olan kadın satıcıya bağırmağa başlar: "Yezit herif! Kâfir moruk! Her akşam 'beş paralık alış veriş etmedim,' diye yemini basar. Dilerim Allahtan çarpılsın! Buradan geçmesem seksen kuruşu da iç edecekti" (170). Karısına bir şey diyemeyen kitapçı ezildikçe ezilmiştir.

Hikâyedeki ilk olayda bekâr erkeğin olmasını istediği kadın tipi ile evli kadının anlattığı kadın tipi farklıdır. Modernlikle birlikte kadınlar özgür olsa da, ev işlerinin kadına ait işler olduğunu vurgulayan erkek söylemi değişmemiştir. Hikâyedeki evli kadın, geçmişte kadının özgür olmasına engel olan, kadına "vahşi hayvan" olarak bakan erkek egemenliğine karşı intikam olarak evlilikte artık kadının erkeğe baskı uygulayabileceğini söyler. "Yeni dünya" olarak tarif edilen modernizm kadını özgür kılmış, kadın da erkeği baskı altına almaya başlamıştır. Yani "yeni dünya" kadını modernliği yanlış anlamıştır. Hikâyedeki ikinci olayda kitapçının karısı, "eski ev kadını örneği" olsa da artık özgür bir kadın olarak "yeni dünya" kadınının baskıcı özelliğini almıştır. Artık "eski dünya" kadını da modernliği yanlış anlayan kadına dönüşmüştür. Yazar, bu hikâyede modern toplumdaki kadınının modernliği yanlış anlamasının iki örneğini sunar. Halide Edib, yazılarında daha ileri toplumlar diye anlattığı

Avrupa ve Amerika'daki kadınları ele alırken onların eğitimleri sayesinde her alanda çalışmaya başlayıp, boş zamanlarında yardım kuruluşlarında görev aldıklarını anlatır. Yazarın bu hikâyede yarattığı kadınlarda ise yazılarındaki modern kadınların özellikleri yoktur.

Modernleşmenin toplumda görünür olan kadını nasıl ve ne yönde değiştirdiği “Radyo, Çardaklar, İnsanlar” adlı hikâyede anlatılır. Hikâye, “Topkapı Numune Bağlarında: Radyo, Çardaklar, İnsanlar” adıyla *Yedigün* dergisinde 30 Haziran 1937’de yayımlanır. Anlatıcı Numune Bağları’nda bir çardak altındaki açık kahveden çevrede gördüğü kadınları betimler. Burada anlatıcının dikkatini çeken “üç nesil” diye bahsettiği kadınlardır. Kadınların dış görünüşlerinden ilk nesilden üçüncü nesle kadar toplumdaki değişimin kadının dış görünüşü üzerinden ele alınması söz konusudur. Anlatıcı üç nesil dediği kadınları ayrıntılarıyla ve aralarındaki farklarıyla anlatır:

Önce birinci nesil, altmış ile yetmiş arasında. Şişmanca, çarşafli, kelli fellî...

Arkada ikinci nesil. Kırk, belki kırk beş yaşlarında. Koyu renk bir manto giymiş, başını sımsıkı bir siyah tülle sarmış. [...] Dul olacak, yanında erkek yok. Fakat kendisinde aile geçindiren erkeklere mahsus, mesuliyet denilen mâna, her tavrında sezilen bir hal var. Belki bir hoca, Her halde o kafilenin mesulü ve erkeği. O benim en çok hürmet ettiğim tip.

İkinci neslin iki tarafında üçüncü nesil. İki kız. Büyüğü şişman, dallı güllü bir emprime entariden etleri fışkırmış, düzgün, allık, hatta saçların kıvırcığı yerinde. Ne yapmış yapmış saçlarını daimî kıvırcık yaptırmış. [...] Ayaklarında birer

karış çarpık ökçeli bir çift iskarpin. Besiye konulmuş kaz gibi yalpa vura vura geldi, geçti. Bu hiç, hürmet etmediğim bir tip. Mektebe gitmeyen, yahut bitirmeden çıkan sade cinsiyetinin kudretine güvenerek koca avına girişen, koca bulunca herifin başına “ falanın kocası karısına bilezik almış, filanı kocası Kalyorus’a esvap yaptırmış!” diye yiyen tufeyli kadın.

Sol taraftaki üçüncü nesil, on beş yaşlarında bir talebe. Arkası temiz ütülü bir keten tayyör, ayaklarında sandal, kumral saçları erkek çocuk gibi kesilmiş, dümdüz arkaya taranmış, berrak gözleri, süzülmeden, büzülmeden insanın yüzüne adam gibi bakıyor. Bu en çok sevdiğim tip. Yeni dünyanın yeni ve sade genci. Mektebini ciddiye almış, belki şimdiden mesleğini tasarlamış ve şayet evlenir de bir işe girmezse, kocasını, getireceği ekmek, takacağı elmas için değil, hayatının arkadaşı, kafasının gönlünün eşi diye sevecek ve asıl bunun çocukları, bilerek, sıhhat, temizlik ve doğruluk içinde büyüteceği çocuklar, yarının sahibi olacaklar. (Özgün imlâ 197)

Anlaticının “bu en çok sevdiğim tip” dediği “sol taraftaki üçüncü nesil” kadın, dişilik özellikleri ön plandan alınmış, süssüz, “sade” ve “adam gibi”dir (197). Dişiliği değil ideali ön planda olan ve “kendisinde ev geçindiren erkeklere mahsus, mesuliyet ve mâna” bulunan kadınlar “ideal kadın” olarak tarif edilir. Erkek özelliklerini edinmiş kadın, iyi ve kabul edilebilirdir; “cinsiyetinin kudretine güvene[n]” kadına ise saygı gösterilmez. Erkeksileşmiş kadın artık “[y]eni dünyanın yeni ve sade” gencidir (197). Halide Edib, “ideal kadın” tarifini makalelerinde yapmamıştır. Dönemin koşullarına göre

kadınların yapmaları gereken işleri onlara önermeyi ve yol göstermeyi uygun görmüştür. Bu nedenle Halide Edib'in hikâyelerinde yaptığı modern toplumun ideal kadın tarifi önemlidir.

Cumhuriyet sonrası modern toplumda “eski” ve “yeni” kadının karşılaştırması ardıl hikâyenin ilki olan “Kadınlar Arasında”da yapılmıştır. Hikâye, 9 Temmuz 1947’de *Yeni İstanbul* gazetesinde yayımlanır. Serinin ikincisi “Rukiye Hanım’ın Misafir Gecesi” *Yeni İstanbul’da* 13 Ağustos 1956’da, üçüncüsü “Rukiye Hanım’ın Bayram Misafirleri” ise *Yeni İstanbul’da* 20 Ağustos 1956’da yayımlanır. Rukiye Hanım bir devlet dairesinde çalışan, evlenmemiş, makyaj yapmayan, “evinin işini kendi gör[en]”, okuma meraklısı, “lise bitirmiş”, “lisan bil[ir]” bir “eski” kadındır ve evinde altı kişilik kadın toplantıları yapar. İlk hikâyede bu toplantının birinde kadınlar arasında “kadının görevleri” tartışılır. Rukiye Hanım’a göre kadın; israf etmemeli, yerli malı kullanmalı ve kızlarını iyi yetiştirmelidir. Ayrıca kadınlar memleketi kurtarabilirler: “İster koca, ister evlât, ister âşık, isterse dairesinin âmiri olsun, her zaman erkek kadının elindedir. Dünya kuruldu kurulalı böyleydi, kıyamete kadar da böyle devam edecektir” (234). İkinci hikâye olan “Rukiye Hanım’ın Misafir Gecesi”nde “[k]urban bayramının üçüncü gününe tesadüf” eden bir günde Rukiye Hanım’a kendisine benzeyen arkadaşları misafir olacaktır ve bunun hazırlığı anlatılır (235). Üçüncü hikâye “Rukiye Hanım’ın Bayram Misafirleri”nde ise bu misafir gecesindeki diyaloglara yer verilir. Hikâyede eski ve yeni kadın karşılaştırması, “bayan” ve “hanım” unvanlarıyla yapılır. “Bayan” unvanı, Rukiye Hanım’ın “süsünden ve palyaço gibi yüz boyandan zaten fingirdemeye geldiğin belli” dediği kiracı Naciye Güneş’indir (239).

Rukiye Hanım, Naciye Güneş'i misafirlerine "Bayan Naciye Güneş" diye takdim etmesi gruptaki erkeklerin şunları söylemesine neden olur:

—İşte Bayan ile Hanım arasındaki farkı gösteren numune, Rukiye Hanım dikkat ederseniz bize ilk defa bayan dediği bir hanım takdim ediyor. [...]

—Ama fena değil, hoş hatun, bu tip kadınlar, başka başka kıyafetlerle her devirde olmasalar, cemiyetler, medrese derslerine benzer devam eden kalabalığa benzer. Mevzu hep içtimaî, fikrî ve ukalaca dünyayı tenkit... Azıcık canlanalım, erkek olduğumuzu idrak edelim, kardeş, dedi. (240)

Rukiye Hanım ile Bayan Naciye Güneş karşılaştırılarak, ideal olan kadınla ideal olmayan kadının özellikleri belirlenir. Yazar, modern toplumdaki ideal kadınının eğitilmiş ve çalışan bir kadın olması gerektiğini yazılarında da vurgular.

İdeal olan ve olmayan kadının karşılaştırması "Bir Hayatın Üç Perdesi" adlı hikâyede de görülür. Hikâye, Yapı Kredi Yayıncılık'ın çıkardığı *Aile* dergisinde 1947 yılının yaz sayısında yayımlanır. Hikâyede Selim Süruri Sevinç adlı başkişinin hayat hikâyesinin üç perdesini yani üç bölümü konu edilir. İlk perde Selim Süruri'nin çocukluğunu ele alır. Babası Atıf Sevinç, o zamanlar bir üniversitede asistandır ve Atıf'ın "[b]irinci ihtirası karısı, ikincisi doçentlik ve bu mukaddes unvana kavuşmak için hazırladığı tezdi[r]" (34). Atıf'ın ve Selim Süruri'nin hayatına yön veren ve ideal kadın olamayan Atıf'ın karısı, Selim Süruri'nin annesi Filya'dır:

Atıf karısına Filya derdi. Belki sarışın olduğu ve keskin kokulu lavantalar süründüğü için Faliha adı Filya'ya çevrilmişti.



Filya veya Fulya, o zaman yirmi üç yaşlarında, geçerken herkesin dönüp baktığı genç kadındı. Mamafih konuşurken üç yaşında bir çocuk, hatta ancak mucize kabilinden konuşmayı öğrenmiş bir dişi maymun kadar kafasız ve mukallit bir mahlûktu. (34)

Filya'nın güzelliğinin yanında zekâsının bir hayvana benzetilmesi olaylarla açıklanır:

Atıf dünyanın müstakbel iktisadî durumu hakkında mukayeseli mütalalar yürütür, tezine ilaveye karar verdiği notları yüksek sesle oku, sesi yavaş yavaş yükselir, bir konferans salonundaymış gibi kendisini unutturdu. Fakat güya dinliyormuş gibi gözlerini kırıştıran Filya esnemeye başlayınca bu yükselen ses birdenbire kesilirdi. (34) [...]

Filya'nın rimelli kirpi tüyleri gibi dikleştirilmiş siyah kirpikleri arasından birbirine yakın mavi gözlerindeki pek az süren zoraki dikkati Selim hâlâ görür gibiydi. Bunu takip eden esnemelerde kızıl bir badana gibi üstünü boyadığı dudaklarının içinde açık pembe ve soluk bir renk vardı. Dişleri beyaz ve uzundu, burnu kısaç, yanakları, daha sonraları Beyoğlu muhitinde ona "Kızıl Lâle" lakabını verdiren koyu bir kırmızıya boyanmıştı. Göz kapaklarına yeşilimtırak bir boya sürerdi. Kaşları yoluktu. Kıyafeti de pek kendisine uygundu. Etekleri daima sekiz yaşındaki bir kız çocuğu gibi dizlerinden yukarı, ayaklarında ipek çorap, ince bacaklar sinemada son gördüğü yıldızı taklit eder. (35)

Filya'nın dış görünüşünün bu kadar ayrıntılı ele alınması ve özellikle makyaja düşkünlüğüyle kadın tipi olumsuzlanır. Hikâyede Filya'nın konuştuğu ve ilgi duyduğu konular da onu olumsuzlamaya devam eder:

Bayan Filan'ın bilmem kaç liraya aldığı tuvalet malzemesi, Bayan Falan'ın kürkü, kocasının âşıkının veyahut ikisinin beraber satın aldıkları en son otomobili; şunun veya bunun hizmetçisine, çocuk dadısına verdiği ( daima bir asistan maaşından daha fazla ) aylık... Öyle ya?. Esasen mamzel veya frolayn tutamayacak kadın ne diye çocuk doğurmalı? Bakın, ne kadar güzel kadın kocalarının miskinliğinden meymenetsizliğinden oje ve rujlarının parasını ailelerine verdiriyorlar. (Burada Filya henüz karaborsa âlemine atılmış, Bir Numaralı Hergele lakabı bob-stil bir amcazadesine ima etmektedir.) (35)

Hikâyede Filya, züppeleşmiş kadın tipidir. Atıf; tuvalet, kürk, otomobil, dadı, oje ve ruj gibi lüks tüketim malzemelerini asistan maaşıyla alması imkânsızdır ve bu nedenle "Atıf Süruri karısının rimel, oje, pudra vesairesine aklınca para yetirmek için öteki odada tercüme yapar" (37). Bu durum, Filya'nın çocuğu Selim'i ve eşi Atıf'ı terk etmesine engel olamaz.

Hikâyenin ikinci perdesinde Filya'nın evi terk edişi, elektrik ve gaz parasını "süsüne sarfetm[esi]", Atıf ve Selim'in o ayı elektriksiz ve peynir ekmekle geçirmesine neden olur (38). Selim, gündüzleri alt komşu öğretmen çift tarafından gözetilir. Atıf, doçentliğini bitiremediği için başka bir işe girer ve doçent olma hayalini oğluna devreder. Hikâyenin ikinci perdesinde Selim,

üniversite eğitimi sırasında fen fakültesinde Ulviye ile tanışır. Ulviye, Filya'nın aksine Selim Süruri'nin hayatına giren olumlu ve ideal bir kadın tipidir:

Ulviye ela gözlü, geniş alınlı, tatlı gülüşlü bir kızdı.

Sınıfta erkek arkadaşlarının ablası, anası, yerine göre dert ortağı ve daima sınıflarındaki zayıf talebeye dersini öğreten, yoldan çıkanı yola getiren mürşit, hülasa erkek kız, bütün sınıfın tapındığı ve güvendiği bir kızcağızdı. Selim Fakülteye girdiği zaman Ulviye ikinci sınıfın birincisi, ahlak, kafa ve iyilik bakımından insan modeli olan bir talebeydi. (41)

Fen fakültesinde asistan olan Selim ve Ulviye önce iyi birer dost ve âşık olur. Baba Atıf, "ikinci bir Filya'nın pençesine Selim'in de düşme tehlikesi" ile Ulviye'yi tanımaya çalışır (42). Yardımsever, "ahlak ve kafa ve iyilik bakımından insan modeli olan" Ulviye, Filya gibi olamayacağı için Selim daha doçent olmadan hikâyenin üçüncü perdesinde Ulviye ile evlenmiştir.

Hikâyede yanlış Batılılaşmış kadın olan Filya'nın özellikleri, ideal kadın olan Ulviye'ninkinden daha uzun ve ayrıntılı verilmiştir. "Eski" ve "yeni" kadın karşılaştırılmasının yapıldığı "Kadınlar Arasında", "Rukiye Hanım'ın Misafir Gecesi" ve "Rukiye Hanım'ın Bayram Misafirleri" hikâyelerinde ise ideal kadının özelliklerine ayrıntılı yer verilir. Böylece yazar, "Bir Hayatın Üç Perdesi"nde ideal olmayan kadın Filya'nın; "Kadınlar Arasında", "Rukiye Hanım'ın Misafir Gecesi" ve "Rukiye Hanım'ın Bayram Misafirleri"nde ideal kadın Rukiye Hanım'ın özelliklerini ön planda tutarak hikâyeler arasındaki ideal olan ve olmayan kadın dengesini sağlamıştır. Bu hikâyelere genel olarak bakıldığında, ideal olan kadınla ideal olmayan kadının özelliklerinin birbirlerine zıt olarak oluşturulduğu dikkati çeker.

Sonuç olarak, yeni düzenin “yeni kadın”ları modernleşme sayesinde çalışma hayatındaki yerini almıştır. Halide Edib son dönem yazılarında da kadının çalışmasının üzerinde durur. Yazar, hikâyelerde “ideal kadın”ı ön plana çıkartmak için, modernleşmeyi yanlış anlayanlar ile modernleşmenin iyi yönlerini alan kadınlar karşılaştırılmış; bu kadınları birbirine zıt özelliklerde vermiştir. İdeal kadın; erkekle beraber aynı düşünce düzeyine ulaşmış, okuyan, yazan ve eleştiren, bir ideale sahip olan cinsî özelliklerini öne çıkarmayan, lükse düşkün olmayan kadınlar olarak tarif edilirler. Bu bölümdeki ideal kadın, diğer bölümlerde ideal olarak anlatılan kadınlardan farklı olmakla birlikte yazara göre modern toplumun ideal olan son kadın örneğidir.

## SONUÇ

Batılılaşmanın etkisiyle Osmanlı toplumunda tartışılmaya başlanan konuların başında gelen kadın sorunu, II. Meşrutiyet döneminde yazın hayatına başlayan Halide Edib Adivar'ın da makalelerinin ve konferanslarının ana konulardan biri olmuştur. Halide Edib Adivar'ın, hikâyelerde kadınlar aracılığıyla kadınların toplumsal yerinin sorgulanması ve eleştirilmesi, hikâyelerdeki kadınların incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu tezde, Halide Edib'in hikâyelerindeki kadınların, yazarın kadın sorunu hakkındaki fikirlerini yansıtip yansıtmadığı, yansıtıyorsa hikâyedeki kadın tiplerinin nasıl bir işlev ve etkiye sahip oldukları sorgulanmıştır. Halide Edib'in; hikâyelerinde kadın sorununu nasıl işlediği, kadına, erkeğe ve topluma bakışının nasıl olduğu saptanmıştır.

Halide Edib Adivar, yazın hayatının başından sonuna kadar roman, anı, makale gibi türlerinin yanında hikâye türünde de eser vermiştir. Halide Edib'in yazın hayatının başlangıcından sonuna dek hikâye türünde eser vermesi, hikâyelerindeki kadın sorununun tarihî seyrini izlememize ve hikâyeleri ile kadın sorunu üzerine yazdığı düşünce yazılarını karşılaştırmamıza olanak sağlar. Aynı zamanda düşünce yazıları da yazın hayatına başladığı yıl olan 1908'den ölümüne dek sürmüştür. Halide Edib Adivar kadın konulu makalelerinde kadın sorunu hakkında iki temel konu üzerinde durur. İlk makaleleri "kadının eğitimi", daha sonrakilerde ise

“kadınların çalışma hayatına girmesi” üzerinedir. Makalelerinde savunduğu görüşlerde yıllara göre konular değişse de, düşünce farklılığı görülmez. Makalelerinin tamamında, kadınların her alanda eğitim görmesi ve çalışabilmesi savunulduğu gibi, toplumun en küçük birimi olan ailenin temelini kadın olduğu vurgulanır. Kadın eğitilirse aile eğitilecek, yeni bir toplum inşası gerçekleştirilebilir. Bu görüş Tanzimat aydınlarının Batılılaşmada kadının yeri düşüncesiyle paraleldir. Halide Edib, bu makaleleriyle kadının toplumdaki yerinin önemini yıllar geçse de vurgulamaya devam etmiştir. Makaleler uzun bir tarihsel süreçte yazıldığından, hangi dönemde yazıldıysa o dönemin ihtiyaçlarına göre konular belirlenmiştir.

Halide Edib Adıvar, kadın sorunu konusunda Avrupa’daki feminizm hareketinin Osmanlı Devleti’nde görülemediğini düşünmektedir. Bunun sebebi olarak da Osmanlı’nın sanayileşememesini gösterir ve böylece kadınların sanayi alanında bir hak arayışının olmadığını belirtir. Ona göre Osmanlı’da kadınlarla ilgili olan yenilik hareketleri özellikle İttihat ve Terakki yönetimiyle yoğunlaşmış, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla savaşa giden erkeklerin yerine kadınların çalışma hayatına girmesiyle önem kazanmıştır. Osmanlı’daki kadın hareketini Avrupa’daki feminizmden ayrı tutan Halide Edib Adıvar, Avrupa feminizmini savunmaz. Halide Edib’in bu savunusu, hikâyelerinde kadınların erkek egemenliğinin varlığına ve geleneğe bir eleştiri getirememiştir.

Halide Edib Adıvar’ın ilk hikâye kitabı Harap Mabetler’deki ve Harap Mabetler’e girmeyen ancak yine aynı yıllarda yazdığı mensur şiirde ve hikâyelerde kadınlar, erkek hâkimiyetinde ezilir ve acı çeker. İlk hikâyelerdeki kadınlar idealsiz bir hayat sürer; hayatın acılarına ve zorluklarına

katlanamayıp intihar eder. Çünkü kadınların hayatları hakkındaki kararları erkek egemenliği alır. Erkek egemenliğinin baskısı altında ezilen ve ölümü seçen kadınlar, geleneğe başkaldıracak eleştiri de yapamaz. Halide Edib'in ilk hikâyelerinde, kadınların eğitim ile ilgili ihtiyaç ve istekleri yoktur.

Kadınların temel sorunu, geleneğin baskısı altında çaresiz kalıp bu baskıdan kurtulamamaktır.

İlk hikâyelerdeki kadınlar, kadın oldukları için pişmanlık duyarlar. Bu pişmanlıkta erkek egemenliğin rolü vardır. Kadınlar, ataerkil düzenin baskısına boyun eğer ve bu baskıya yenilir. Halide Edib, bu baskının geçmişten beri geldiğini ancak bunu kadınların değiştirilmesi gerektiğini vurgular. Kadınların bu baskıdan kurtulabilecek gücü kendilerinde bulmalarını ister.

Halide Edib, kadınların modernleşmeyle birlikte nasıl bir konum edinmeleri gerektiğini de kadınlara gösterir. Kadınların modernliği doğru anlayabilmeleri için iyi eğitilmiş olmaları gerektiğini söyler. Eğitim sayesinde kadın, kendi kararlarını alabilen ve geleceği hakkında karar verebilen ideal bir tip olur. Batılılaşmayı yanlış anlayan kadınların ise eğitimleri ya eksiktir ya da eğitim almamıştır. Halide Edib, hikâyelerinde yaptığı bu karşılaştırmayı makalelerinde yapmaz. Makalelerinde yalnızca kadınların modernleşmesinin yolunu, onlara Amerika ve Avrupa kadınlarının eğitim ve çalışma hayatı örnek göstererek vurgular. Avrupa ve Amerika'daki kadınların sosyal hayattaki yerlerini ele aldığı yazılarında, onların aldıkları pratiğe dayalı olan eğitimi ve bu eğitim sayesinde çalışma hayatına adım atmalarını vurgulayarak modern toplumlarda kadını Türk toplumundaki kadına model olarak gösterir.

Savaş dönemini anlatan hikâyelerinde kadınlar ele alınırken dönemin koşullarından kaynaklanan milliyetçi bir söylem dikkati çeker. Halide Edib Adivar makalelerinde, kadınların savaş yıllarında cepheye giden erkeklerin yerine çalıştığını, hatta cephelere yiyecek temin ettiğini ve savaştan sonra yeni bir devletin kurulmasında büyük katkısının olduğunu söyler. Çünkü ona göre, kadınlar için “vatan” demek “aile” demektir. Kadın, vatan toprağıyla özdeşleştirilir. Ayrıca annelik rolüyle çocuklarına yani ülke topraklarında yaşayan insanlara güvenli bir ortam sağlaması gerektiği anlatıcı vurgusu yapılır. Kadının anne rolüyle, ailesinin koruyucusu olması, vatani için de geçerli kılınmıştır. Milliyetçi söylem bağlamında kadını bir obje gibi gören erkek tahakkümüne de hikâyelerde karşı çıkılır.

Savaş dönemi hikâyelerinde kadınlar, yalnız köylerindeki erkek işleri diye ayrılmış olan tarlada çift sürme gibi işleri yapmakla kalmazlar; köyelerine kadar gelen işgal kuvvetleri askerleri ile savaşmayı da kendilerine görev bilirler. Kadınların erkeğe ait olan işleri üstlenmesi onları toplumda birer birey olarak görünür kılar.

Savaş dönemi hikâyelerindeki kadınlar, ilk hikâyelerdeki çaresizlik ve ruhsal bunalımlı çaresiz kadınlardan ayrılır. Kahraman kadınlar milliyetçi kimlikleriyle dönemin ideal kadını olarak gösterilir. Kadınlar artık güçlü, toplumsal işlevi olan ve cinsel özellikleriyle ön planda olmayan bireylerdir. Bu dönüşüm sürecinde kadın, sağladığı toplumsal fayda ile artık toplum içinde görünür olmaya başlar.

Halide Edib Adivar'ın son dönem hikâyeleri Cumhuriyet dönemindeki kadınlar ön plandadır. Artık savaş dönemi sona erer ve savaşın ardından kadın yine “hane”ye geri döner. Ancak pek çok alanda kanunlarla kadınlara



haklar verilmiş ve kadınlar çalışma hayatında ve toplumsal hayatta görünürlüklerini devam ettirmiştir. Halide Edib'in bu dönem makalelerinde kadın sorunu bağlamında ele aldığı temel konu kadının çalışma hayatındaki yeridir. Son dönem hikâyelerde ise, ideal kadın olarak vurgulanan kadın, çalışma hayatına atılmış ancak lüks tüketime, makyaja ve gereksiz süse para sarf etmeyen kadındır. Bu kadın tipinin karşısında yanlış Batılılaşmış kadın tipleri, çalışma hayatına atılmamış ancak lükse, paraya, makyaja ve gereksiz tüketime düşkünlükleriyle olumsuz tip olarak konulmuştur. Erkek, çalışmayan kadınların lükse düşkünlüğünden şikâyet eder. Eski-yeni kadın tartışması, kadınların modernliği anlamasında ve hayata geçirmesinde ortaya çıkan sorunlarla başlar. Yanlış Batılılaşan kadın tipi sorgulanır ve bu tipin karşılaştırıldığı Batılılaşmayı doğru anlayan kadın ideal kadın olarak sunulur. İdeal kadın, bir ideale sahip olan, eğitimine devam eden, kendine güvenen, cinsî özelliklerini öne çıkarmayan, lükse düşkün olmayan kadındır. Eğitim gören kadın tipinin geleceği temsil etmesi, kadın eğitiminin önemine işaret eder. Halide Edib'in makalelerinin temel konusu olan kadın eğitimi, onun son dönem hikâyelerindeki kadın tiplerinin dönüşümünü sağlayan temel nokta olur. Eğitim, kadınları savaş sonrasındaki toplumsal hayatın içinde görünür bir birey olarak tutar ve çalışma hayatına yönlendiren bir araç olur.

Hikâyelerde Halide Edib, kadının eğitim görmesi ve çalışması gerektiğini vurgulayarak ona modernliğin yolunu gösterir. Bu yol, kadınların toplumsal hayatta görünürlüklerini devam ettirebilmelerinin temelini oluşturur. Ama kadının sosyal hayatında nasıl bir kadın olacağının sınırları net olarak çizilmez. Nerede çalışacak, ne giyecek, makyajı hangi ölçülerde olacak gibi sorulara kesin cevaplar verilmez. Halide Edib, olmasını istediği kadın tipini

belirtirken sosyal faydayı düşünen, lükse tutkusu olmayan kadınlar olarak belirtse de, modern kadının tarifini kesin sınırlarla sunmaz.

Son dönem hikâyelerdeki bir diğer kadın tipi ise, kırsal kesimdeki geleneğin belirlediği düzende yaşamış ancak erkek tahakkümüne çok eşliliğe karşı olduğu için başkaldıran kadın tipidir. Bu tip, savaş dönemi hikâyelerindeki kahraman kadın tipini andırır. Kadının eğitimi olmasa da eğitim gerektirmeyen bir işte çalışıp erkek tahakkümünden çıkması, çalışma hayatında emeğinin karşılığını alıp kendi geçimi sağlaması geleneğin öngördüğü kadın tipinden modern kadın tipine yönelişinin seyrini gösterir. Kadın isterse aile içindeki ataerkil yapıdan sıyrılabilir ve çalışma hayatına atılarak kendi hayatının kararlarını verebilir. Bu da kadının eğitimi olmasa bile çalışma hayatına girişle modern toplum düzeninde yerini alabileceğinin örneğini sunar.

Halide Edib Adıvar Osmanlı geleneksel toplumundan modern Türk toplumuna geçiş sürecinde var olan değerleri ilk defa değiştirme sürecine giren bir kadın yazardır. Daha önceki kadın yazarlardan olan Fatma Aliye, Emine Semiye ve Güzide Sabri hem bu geçiş döneminde Halide Edib kadar kadın sorunu üzerine yoğunlaşmamış, eserlerinde bunu temel konu olarak belirlememiştir. Halide Edib hem makaleleri hem de hikâyelerinde kadınların eğitiminin önemini yazın hayatının başından sonuna dek vurgular ve kadınların toplumsal hayattaki konumunun eleştirisini yapar. Bu eleştirinin yöneltildiği kadınlar, hikâyelerde tarihî süreçle birlikte radikal dönüşüm yaşarlar. Halide Edib, bu dönüşümü 3 temel eksen üzerinde bütünleştirir: Osmanlı'nın ataerkil düzene dayanan geleneksel değerlerinin değiştirilmesi,

kadına eğitimle modernliğin yolunu göstermesi, Batı'nın Osmanlı'ya bakışı karşısında Osmanlı'nın geleneksel yapısını savunmasıdır.

Halide Edib, Osmanlı'nın ataerkil düzenindeki kadınların baskı altından çıkması gerektiğini onların güçsüz oluşlarını eleştirerek yapar. Ancak bu eleştiride geleneğin dışına tam olarak çıkamaz. Hikâyelerdeki kadınlar ataerkil düzeni eleştiremez, niçin kendilerinin güçsüz olduğunu sorgulayıp güçsüzlüklerinden sıyrılmaya çalışmaz. İlk dönem hikâyelerindeki kadınların çaresizliklerinin sebebi, ataerkil düzendir ve Halide Edib, bu geleneksel düzenin eleştirisini yaparak kadının üzerinde baskı kuran toplumsal değerlerde dönüşümün başlangıcını yapar.

Halide Edib'in hem yazılarında hem de hikâyelerindeki ortak vurgu olan eğitimle, kadına modern olmanın ilk adımı gösterilir. Eğitim, kadının geleneksel toplumdan modern topluma doğru olan radikal dönüşümünde somut bir başlangıçtır. Çünkü eğitimin sonunda çalışma hayatına atılan kadın toplumdaki görünürlüğünü devam ettirir. Toplumsal işlevi olan kadın, artık toplumda bir birey olarak görülür.

Halide Edib, Batılılaşmanın etkisiyle dönüşümün hangi çizgide olması gerektiğinin sınırları toplumun geleneksel değerleri dayanak göstererek örnek bir kadın tarifi yapar. Çünkü modernleşmenin sınırlanmamış hâli, kadını kendi toplumunun geleneksel değerlerinden uzaklaştırır. Böylece kadın; Batı'nın maddi yönlerine tutkun olur ve toplumsal faydadan uzaklaşırsa modern olamaz. Batı'nın modernliğinin vurgulanmasının aksine, kadının kendi geleneksel değerlerinden ve toplumsal faydadan uzaklaşmaması gerekir. Kadın ancak sosyal işlevle modern kadına dönüşebilir.

Halide Edib, kadının Osmanlı'dan modern Türk toplumuna geçişteki radikal dönüşümünün seyrini düşünce yazılarında sunduğu gibi yazın hayatı boyunca yazdığı hikâyelerinde verdiği kadınlarla da gösterir. Kadınların üzerindeki ataerkil baskıyı, hikâyelerdeki kadınların yaşadıklarını eleştirerek kırmaya çalışır. Ancak bu kırılma kadınların geleneği yok saymaları gerektiği anlamına gelmez. Kadınlar, Batı'nın modernizmi karşısında geleneksel değerlerden kopmamalıdır. Halide Edib'e göre ideal modern kadın, bu sentezi doğru yapabilen kadındır. Kadınlara bu sentezi nasıl ve hangi şartlarda yapacaklarını açıklamamıştır. Sınırları yalnızca eğitim almak, çalışma hayatına girmek ve toplumsal fayda sağlamak olarak belirlenmiş bir modernleşme ile ideal kadın yaratılmıştır.

## SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

Adak, Hülya. "Otobiyografik Benliğin Çok-Karakterliliği: Halide Edib'in İlk Romanlarında Toplumsal Cinsiyet". *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. Der. Sibel Irzık, Jale Parla. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004. 161-78.

Adivar, Halide Edib. *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993.

\_\_\_\_\_. "Eller". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 24-6.

\_\_\_\_\_. "Ey Ana Toprağı!". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 19-20.

\_\_\_\_\_. "Denizin Anılarından 1". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 29-31.

\_\_\_\_\_. "Denizin Anılarından 2". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 32-5.

\_\_\_\_\_. "Ölülerin Gölgesi". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 51-8.

\_\_\_\_\_. "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 1". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 59-64.

\_\_\_\_\_. "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 2". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 65-9.

\_\_\_\_\_. "Feridun Hikmet'in Günlüğü'nden 3". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 70-6.

\_\_\_\_\_. "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 1". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 95-6.

- \_\_\_\_\_. "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 2". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 96-9.
- \_\_\_\_\_. "Günahlı Bir Kadının Günlüğü'nden 3". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 100-6.
- \_\_\_\_\_. "İsterik". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 107-17.
- \_\_\_\_\_. "Aşk Efsaneleri 1". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 131-34.
- \_\_\_\_\_. "Aşk Efsaneleri 2". *Harap Mabetler*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1993. 135-38.
- \_\_\_\_\_. "Gülnüş Sultan". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 19-28.
- \_\_\_\_\_. "Aşk Fesaneleri". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 29-32.
- \_\_\_\_\_. "Küçük Bir Aktristen Büyük Bir Facia Yazarına". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 53-5.
- \_\_\_\_\_. "Kadın İtirafı". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 56-60.
- \_\_\_\_\_. "Mihri'nin Mektubu". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 68-75.
- \_\_\_\_\_. "Bir Kadın İçin". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 78-87.
- \_\_\_\_\_. "Tılsımlı Kuyu". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 104-9.

- \_\_\_\_\_. "Fatma Kadın, Bana Kaç!". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 137-8.
- \_\_\_\_\_. "Türkiye'nin Kadınları- Erzurumlu". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 151-5.
- \_\_\_\_\_. "Ağzından Çıktığı Gibi". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 162-7.
- \_\_\_\_\_. "Yeni Dünya, Eski Kadın". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 168-70.
- \_\_\_\_\_. "Radyo, Çardaklar, İnsanlar". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 195-8.
- \_\_\_\_\_. "Kadınlar Arasında". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 232-4.
- \_\_\_\_\_. "Rukiye Hanım'ın Misafir Gecesi". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 235-7.
- \_\_\_\_\_. "Rukiye Hanım'ın Bayram Misafirleri". *Kubbede Kalan Hoş Sada*. İstanbul: Atlas Kitabevi, 1974. 238-40.
- \_\_\_\_\_. *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001.
- \_\_\_\_\_. "Dağa Çıkan Kurt". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 9-14.
- \_\_\_\_\_. "Tanıdığım Çocuklardan". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 27-32.
- \_\_\_\_\_. "Gündelik Adamlar: Kabak Çekirdekçi". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 33-38.
- \_\_\_\_\_. "Cehennem Dağı, Cennet Dağı". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 39-44.

- \_\_\_\_\_. "Efenin Hikâyesi". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 45- 52.
- \_\_\_\_\_. "Şebben'in Kara Hüseyin'i". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 93-106.
- \_\_\_\_\_. "Vurma Fatma!". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 107-116.
- \_\_\_\_\_. "Bayrağımızın Altında". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 121-2.
- \_\_\_\_\_. "Beyazlı Kadın". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 135-42.
- \_\_\_\_\_. "Mustafa Onbaşı". *Dağa Çıkan Kurt*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2001. 165- 70.
- \_\_\_\_\_. "Kadın ve Türk Kadını". *Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri*. Haz. Mehmet Kalpaklı. İstanbul: Can Yayınları, 2009. 232-56.
- \_\_\_\_\_. "Büyük Kadınlar". *Bilgi Işığı Yurdu* 6 (15 Eylül 1333/1917): 81-3.
- \_\_\_\_\_. "Bir Dost Çehresi Etrafında –Amerikan Koleji". *Tanin* 41 (28 Ağustos 1324/11 Eylül 1908): 2.
- \_\_\_\_\_. "Maarif Nezareti-i Daire-i Aliyyesine: Darülmualimat". *Tanin* 56 (12 Eylül 1324/26 Eylül 1908): 4-6.
- \_\_\_\_\_. "Mehasin'i Okuyan Kardeşlerime". *Mehasin* 6 (Şubat 1324/1909) 418-21.
- \_\_\_\_\_. "Yirminci Asırda Kadınlar". *Mektep Müzesi* 1-3 (1 Mayıs- 1 Haziran 1329/ 14 Mayıs-14 Haziran 1913).
- \_\_\_\_\_. "Büyük Kadınlar". *Bilgi Işığı Yurdu* 6 (15 Eylül 1333/1917): 81-3.



\_\_\_\_\_. "Türk Kadınları Hakkında". *Büyük Mecmua* 15 (13 Teşrinisani 1919): 229.

\_\_\_\_\_. "Türk Kadını İş Başıında". *Akşam* 8126 (6Haziran 1941): 3.

\_\_\_\_\_. "Gene Kadın". *Akşam* 10146 (16 Ocak 1947): 5.

\_\_\_\_\_. "Nereden? –Üniversite Arkadaşlarıma-". *Akşam* 10956 (13 Nisan 1949): 5.

\_\_\_\_\_. "Nereye? –Üniversiteli Arkadaşlara-". *Akşam* 10963 (20 Nisan 1949): 5.

\_\_\_\_\_. "Boş Zaman Meselesi ve Kadınlar". *Yeni İstanbul* 2277 (19Mart 1956): 2.

\_\_\_\_\_. *Mor Salkımlı Ev*. Haz. Mehmet Kalpaklı ve Gülbün Türkgeldi. İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.

\_\_\_\_\_. *Türk'ün Ateşle İmtihanı*. Haz. Mehmet Kalpaklı ve S. Yeşim Kalpaklı. İstanbul: Özgür Yayınları, 2006.

Berktaş, Fatmagül. "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık* Cilt 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002. 275-85.

Canbaz, Firdevs. "Fatma Aliye Hanım'ın Romanlarında Kadın Sorunu". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi, 2005.

Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Çalışlar, İpek. *Biyografisine Sığmayan Kadın Halide Edib*. İstanbul: Everest Yayınları, 2011.

Durakbaşı, Ayşe. *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Enginün, İnci. *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.

\_\_\_\_\_. "Türk Kadın Yazarları". *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998. 268-81.

\_\_\_\_\_. *Halide Edib Adıvar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Kandiyoti, Deniz. "Cariyeler, Fettan Kadınlar, Yoldaşlar: Türk Romanında Kadın İmgeleri". *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayınları, 1997. 133-47.

Mardin, Şerif. "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma". *Türk Modernleşmesi: Makaleler IV*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002. 21-81.

Najmabadi, Afsaneh. "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak". Çev: Tansel Güney, Elçin Gen. *Vatan Millet Kadınlar*. Der: Ayşe Gül Altınay. İstanbul: İletişim Yayınları. 129-65.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 2001.

Ünaydın, Ruşen Eşref. "Halide Edib Adıvar". *Diyorlar Ki....* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1972. 153-68.

## ÖZ GEÇMİŞ

Hilal Gaye İnce, 1986 yılında Bolu-Gerede'de doğdu. Ortaöğrenimini Gerede Anadolu Lisesi'nde tamamladıktan sonra Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünü kazandı. 2009 yılında lisans eğitimini bitirdi. 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Bolu Tarık Somer İlköğretim Okulu'nda Türkçe ve Sosyal Bilgiler öğretmenliği yaptı. Ardından İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümünde yüksek lisans programına başladı.